

Сэргээгдэх эрчим хүч

Хөгжил авчрах Эрдэнэбүрэнгийн
усан цахилгаан станц

Үзэл бодол

Зээлийн тасалдлаас эх үүсвэрийн
хүндрэл рүү шилжих үү

10 их наяд СЭРГЭЛТ, ЭСВЭЛ...

Go.to market.

ШИНЭ ҮЕИЙН ЗАХ

СБД, 11-р хороо 7-р хороолол
2022.III - 2024.III

Мастер группийн хэрэгжүүлж буй 5-дахь төсөл Go.to market нь айл өрхийн өдөр тутмын хэрэгцээг цогцоор нь хангах зориулалттай, уламжлалт захын хямд үнэ, өргөн сонголтыг моллын тав тухтай орчинд өгөх олон улсын худалдаа үйлчилгээний шинэ чиг хандлага бүхий community lifestyle концепцтой төсөл.

БАРИЛГАЖИХ ТАЛБАЙ

26,400мкв

АШИГТАЙ ТАЛБАЙ

11,000мкв

ЗОГСООЛЫН ТОО

300+

БИЗНЕСИЙН ТӨРӨЛ

110

БИЗНЕС ЭРХЛЭГЧ

320

Go.to market

7704-4444

NORTHGATE

ХОЙД БҮСИЙН ХАМГИЙН ТОМ ЗАХАД БИЗНЕСЭЭ ӨРГӨЖҮҮЛЭХ БОЛОМЖ

178,890

АЙЛ ӨРХИЙН
ЗАХ ЗЭЭЛ

Go.to market нь завгүй амьдралын хэв маягт нийцсэн айл өрх, сургууль, цэцэрлэг, оффисын төвлөрөл дунд олон замын зангилаа уулзварт, шинэ бүтээн байгуулалтын бүсэд байршилтай.

L4 Түрээслэх

Ресторан, Паб караоке,
Wellness center, Fitness,
Хүүхдийн тоглоомын төв

L1 Түрээслэх

Хүнсний зах, Эко хүнс,
Кофе шоп, Бэйкери,
Эмийн сан, Банк

L5 Ашиглалттай дээвэр

Задгай спорт комплекс,
Тоглоомын талбай,
Рестораны террас

L2 Худалдах

Гэр ахуй, цахилгаан бараа,
Гоо сайхны үйлчилгээ,
Ном бичиг хэрэгсэл

B1

Дулаан зогсоол,
Авто угаалга

L3 Худалдах

Хувцас загвар,
Brand outlet store

ЭРДЭНЭС
ОЮУ ТОЛГОЙ

УУХҮЯ, Эрдэнэс Оюу Толгой компанийн төлөөллүүд Чили, АНУ-ын зэсийн уурхай, зэс хайлуулах үйлдвэрээс туршлага судлав

Оюу Толгой компанийн үйл ажиллагааны тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх, Монгол Улсын хүртэх өгөөжийг нэмэгдүүлэх, ашиг хүртэх хугацааг наашлуулах зорилгоор Монгол Улсын Их хурлын 2021 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн Оюу Толгой ордоос Монгол Улсын хүртэх үр ашгийг нэмэгдүүлэх арга хэмжээний тухай 103 дугаар тогтоол, Монгол Улсын Их хурлын 2019 оны 11 дүгээр сарын 21-ний өдрийн Оюу Толгой ордын ашиглалтад Монгол Улсын эрх ашгийг хангуулах тухай 92 дугаар тогтоол тус тус батлагдан гарсан.

Тус тогтоолуудад Оюу Толгой ХХК-ийн төрийн эзэмшлийн 34%-ийн хувьцааг эзэмшиж, хувьцаа эзэмшигчийн эрх, үүргийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл бүхий Эрдэнэс Оюу Толгой ХХК-ийг чадавхжуулах агуулга багтсан байдаг. Тогтоолын хэрэгжилтийг хангах зорилгоор Эрдэнэс Оюу Толгой компанийн зүгээс хүний нөөцийн бодлогыг сайжруулах, нийт ажилтныг чадавхжуулах чиглэлд хэд хэдэн ажлыг эхлүүлэн хэрэгжүүлж байна.

Төрийн эзэмшлийн хувьцааг эзэмшиж буй компанийн хувьд гадны томоохон уул уурхайн компанийн үйл

ажиллагаатай танилцах тэр дундаа далд уурхайн бүтээн байгуулалт, олборлолт зэргийг судлах нь Оюу Толгойн далд уурхайн анхны тэсэлгээ хийгдээд удаагүй энэ үед нэн чухал ач холбогдолтой ажлуудын нэг юм. Энэ ажлын хүрээнд Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яамны Уул уурхайн бодлогын газрын дарга Б.Элбэгзаяа, Цахим бодлого, мэдээллийн технологийн хэлтсийн дарга Т.Баасанпүрэв, Эрдэнэс Оюу Толгой компанийн гүйцэтгэх захирал Н.Цэрэнбат, тус компанийн Геологи, уул уурхайн хэлтсийн ажилтнууд болон холбогдох албан тушаалтнууд Америкийн Нэгдсэн Улс, Чили Улсад томилолтоор ажиллаж дэлхийд томоохонд тооцогдох, арвин туршлагатай Чили Улсын Эл Теньентэ, Америкийн Нэгдсэн Улсын Ресолушн, Кеннекотт уурхайтай тус тус танилцан туршлага судлалаа.

Монгол Улсын хувьд цаашид Оюу Толгойн зэсийн баяжмалыг дотооддоо боловсруулж зэс болон дагалдах металлыг ялган ангилж нэмүү өртөг бий болгох үр ашгийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр дараагийн томоохон бүтээн байгуулалтыг хийх зайлшгүй шаардлага үүсч байна.

KIKO MIZUHARA'S CHOICE

Пастел ягаан өнгийн дэлгэцтэй нарийн технологийн 28мм хэмжээтэй энэхүү Constellation загвар нь хурц шийдэмгий, төрөлхийн авьяаслаг эмэгтэй хүний хамгийн төгс сонголт болсон цаг юм. Энэ гоёмсог загварыг амжилтаараа гялалзаж яваа загвар өмсөгч, жүжигчин, дизайнер Кико Мизухара сонголоо. Тэр бол асар их эрч хүчтэй цацарч буй гэрэл юм.

CONSTELLATION COLLECTION

OMEGA

OMEGA Boutique
Shangri-la молл 1 давхарт 75057055

МОНГОЛ, АНГЛИ ХЭЛЭЭР САР ТУТАМ

**Mongolian
Economy**

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ЭРХЛЭГЧ:
Д.Бэхбаяр (9999 4248)

РЕДАКТОР:
Н.Энхбаяр (9916 1303)

АНГЛИ РЕДАКТОР:
Роберт Йохан Шрайверс
Жаклин Истриж

СЭТГҮҮЛЧИД:
Б.Шүрэнчимэг
Б.Дэнсмаа
Г.Даваадорж
Г.Орхон

ОРЧУУЛАГЧ:
М.Ариунзаяа

ДИЗАЙНЕР:
Ш.Оюундарь

МАРКЕТИНГИЙН МЕНЕЖЕР:
7011 5476, 7011 5477

ХАЯГ: Улаанбаатар,
Баянзүрх дүүрэг, 25-р хороо,
UB Tower Plus 204

ВЭБ: www.mongolianeconomy.mn
И-МЭЙЛ:

info@mongolianeconomy.mn

FACEBOOK: Mongolian Economy

TWITTER: EconomyMongolia

УТАС: 7011 5476, 7011 5477

15160 Улаанбаатар,
Төв шуудан, ш/х-2762

СЭТГҮҮЛ ЗАХИАЛГА:

Монгол шуудан (Утас: 7007 8916)
Түгээмэл шуудан (Утас: 7011 5015)

**Mongolian
Economy**

2021 оны 11, 12 сар (178, 179)

www.mongolianeconomy.mn

Ярилцлага

Х.Батжаргал: Хөрөнгө оруулалтын
орчинд цогц шинэчлэл хэрэгтэй

Анхаарлын төвд

“Улайссан” койн, токениуд

ХӨРӨНГӨ
ОРУУЛАЛТЫН
ОРЧИНД ГЭРЭЛ
АСАХ УУ?

СЭТГҮҮЛ
ЗАХИАЛГА:
МОНГОЛ ШУУДАН
ТҮГЭЭМЭЛ ШУУДАН

Утас: 7011-5477, 7011-5476

www.mongolianeconomy.mn

Агуулга

Тахлын үеийн эдийн засаг

08

“Ядмаг” явцын тайлантай 10 их наядын төлөвлөгөө

Үзэл бодол 11

Зээлийн тасалдлаас эх үүсвэрийн хүндрэл рүү шилжих үү

Элчин сайд 14

К.Ивкоф: Хөрөнгө оруулах боломжоо танилцуулахын тулд илүү идэвх санаачилгатай ажиллах нь зүйтэй

Амжилтын эзэд 18

Хаан банк: Өсөлтийн хөдөлгүүр

Хөрөнгө оруулалт 26

П.Рамачандран: Том төслүүдэд хөрөнгө оруулалт татахад эдийн засгийн төрөлжилт нэн чухал

Эрчим хүч 30

П.Хийморьсайн: Шинэ эх үүсвэр барих бүс хэмнэх ёстойг ухаарах нь чухал

Сэргээгдэх эрчим хүч 32

Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станц баруун аймгуудад хөгжил авчирна

Ногоон дэлхий 34

Ногоон тусмаа баян

Ногоон бодлого 38

Б.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхийлөгч, УИХ, засгийн газрын энэ том дэмжлэг БОАЖЯ-нд хүч өгч байна

Ногоон хөтөлбөр 44

Нашида Саттар: Яг одооноос эхлэхгүй бол оройтно

Дэлхий 2022 онд 46

Сэргэх үү, тэнцвэржих үү

Дэлхий 2022 онд 47

Америкийн ноёрхлын төгсгөл

Дэлхий 2022 онд 48

Бүүмээс технологийн удаашрал руу

Тахлын үеийн эдийн засаг

“Ядмаг” явцын тайлантай 10 их наядын төлөвлөгөө

10 их наядын
төлөвлөгөө
2021 оны эцсийн
байдлаар
89 хувьтай
хэрэгжжээ.

Манай төр засаг бодлого, үйл ажиллагаандаа элдэв чамин нэр оноож, хөтөлбөр боловсруулахдаа гаргуун. Тэдний нэг болох “Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх 10 их наяд төгрөгийн төлөвлөгөө”-г гэхэд л хэрэгжүүлээд нэг жил, зургаан сар болжээ. Нэр нь хүртэл чихэнд таатай сонсогдох тус төлөвлөгөөг харамсалтай нь үр дүнтэй хэрэгжүүлж, олон нийтэд тайлагнах тал дээр учир дутагдалтай байна.

Уг нь Сангийн яамнаас 10 их наядын төлөвлөгөөнд тусгасан зээлийн үйл ажиллагааг хянах “Олон нийтийн хяналтын зөвлөл”-ийг байгуулан ажиллуулахаар төлөвлөж буйгаа мэдэгдэж явц, үр дүнгийн мэдээллийг долоо хоног тутам олон нийтэд танилцуулах, оролцогч талуудын уялдааг сайжруулж, үйл ажиллагааг

идэвхжүүлэн ажиллахаа амласан. Мөн Засгийн газрын 10 их наядын төлөвлөгөөг баталсан тогтоолд ч энэ тухай маш тодорхой тусгасан.

Гэтэл өнөөдөр 2022 оны хагас жилийн тайлант хугацаа ирсэн энэ үед буюу наадмын өмнө Монголбанк сэтгүүлчдэд зориулж тус төлөвлөгөөний 2021 оны явц, үр дүнгийн талаар мэдээлэл хийсэн нь олон түмний бухимдлыг аргагүй төрүүлэв. Сангийн яамны цахим хуудсанд хамгийн сүүлд 2021 оны дөрөвдүгээр сарын 5-нд уг төлөвлөгөөний тайлан мэдээ орсноос хойш дахин шинэчлээгүй байна. Олон нийтийн хяналтын зөвлөл гээч нь таг чимээгүй. Энэ талаар тус яамны холбогдох мэргэжилтнүүдээс мэдээлэл авах гэсэн ч хариу өгсөнгүй.

Монголбанкны тайлан дээрх тоо, үр дүнгээс ►

► харвал 2021 оны байдлаар “гоё нэртэй” 10 их наядын төлөвлөгөө цар тахлын хүнд үед эдийн засгийг тэтгэж, хэрэгжилт нь 89 хувьтай гарчээ.

Эдийн засгийг сэргээх цогц төлөвлөгөөний хүрээнд 2021 оны эцэс гэхэд нийт 5.5 их наяд төгрөгийн хөнгөлөлттэй хүүтэй зээл гаргахаар төлөвлөснөөс 4.24 их наяд төгрөгийг олгосон байна. Үүнээс ажлын байрыг дэмжих хүрээнд нийт 1.9 тэрбум гаруй төгрөгийн зээл олгожээ. Ингэснээр улсын хэмжээнд нийт 109 мянга гаруй ажлын байрыг хадгалахад дэмжлэг болсон хэмээн Монголбанкны тайланд дурджээ.

Харин урт хугацаат репо санхүүжилтийн хүрээнд нийт 3000 гаруй зээлдэгчид 834.9 тэрбум төгрөг, ипотекийн зээлд нийт 12 мянга гаруй зээлдэгчид 955.7 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт өгсөн бол хөдөө аж ахуйг дэмжих зээлийн хүрээнд нийт 20 гаруй мянган зээлдэгчид 494.3 тэрбум төгрөг олгосон аж.

Одоогоор ажлыг байрыг дэмжих болон хөдөө аж ахуйг дэмжих зээлүүд зогсож, зарим банкаар ипотекийн зээл гарч байгаа аж.

Эдийн засагт эрэлтээс шалтгаалсан инфляцын дарамт нэмэгдэх хандлагатай байна хэмээн оношилж, өнгөрсөн гуравдугаар сараас репо санхүүжилтийнхээ хэмжээг эрс бууруулж зөвхөн АИ-92 шатахууны урьдчилгаа төлбөрт, мөн ноолуур экспортлоход 20-30 тэрбум төгрөгийн зээл гаргасан. Тиймээс өнгөрсөн долдугаар сард репо санхүүжилтийг зогсоожээ.

Засгийн газраас 10 их наядын төлөвлөгөөний хүрээнд 2021-2024 оны хооронд жилд дунджаар 70-80 тэрбум төгрөгийн хүүний дэмжлэг олгохоор тооцсон. Энэ нь хүүтэй зээл авсан аж ахуйн нэгж, иргэд, малчдад санхүүгийн дэмжлэг болж, бизнесийн хэвийн үйл ажиллагааг хангасан гэж үзжээ.

Эдгээр “хуурай” тооноос гадна амьдралд илүүтэй ойр буюу аж ахуйн нэгжүүдтэй холбоотой зарим таатай мэдээлэл бас ч гэж бий.

Монголбанкнаас ажлын байрыг дэмжих зээлийн талаар хийсэн бизнесийн түүвэр судалгаанаас харахад аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаанд Засгийн газраас хэрэгжүүлсэн бодлогын арга хэмжээнүүдээс нийгмийн даатгалын шимтгэл болон ААНОАТ-ын хөнгөлөлт, ажлын байрыг дэмжих гурван хувийн зээл, ус цахилгааны төлбөрийн хөнгөлөлт нь

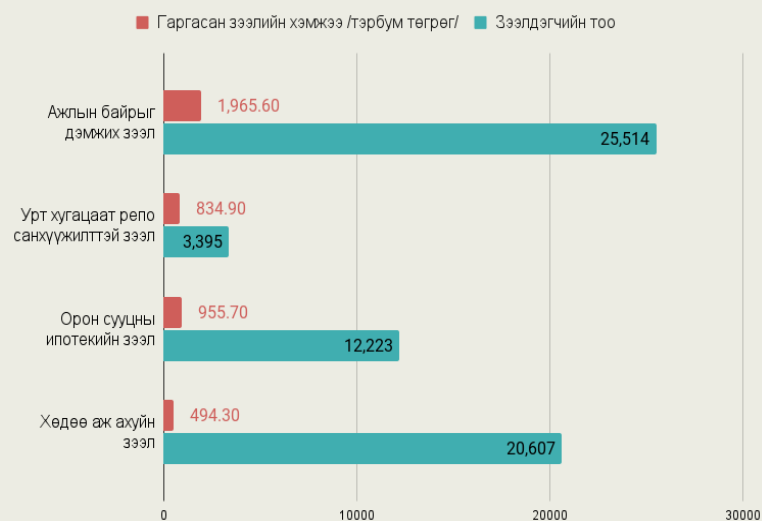
хамгийн их дэмжлэг болжээ. Мөн судалгаанд оролцсон аж ахуйн нэгжүүдийн дөрөвний нэг нь ажлын байрыг дэмжих зээлд хамрагдаж, 17 хувьд нь бодит дэмжлэг болсон гэж хариулсан байна. Ажлын байрыг дэмжих зээлийн дийлэнх буюу 49 хувийг бөөний болон жижиглэнгийн худалдааны салбарт, найман хувь нь барилга, арван хувь нь боловсруулах салбарт олгосон тухай уг судалгаанд онцолжээ. Энэхүү зээл нь эргэлтийн хөрөнгийн зориулалттай учир бөөний болон жижиглэнгийн худалдаа эрхлэгчдэд өгөөжтэй байж чадсан гэж үзсэн байна.

Монголбанкнаас гаргасан тайланд 10 их наядын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхээс өмнө уул уурхайн бус салбарт олгосон зээл найман хувийн бууралттай байсан бол 2021 оны байдлаар жилийн 54 хувийн өсөлттэй гарсан гэдгийг дурджээ. Уг төлөвлөгөөг хэрэгжүүлээгүй бол нийт зээлийн үлдэгдэл 2.7 хувиар буурч, одоогийн зээлийн үлдэгдлийн 80 хувьтай тэнцэх байжээ. Энэ хэмжээгээр эдийн засгийн идэвхжил суларч, үнийн өсөлт, ажил эрхлэлтэд том цохилт болох эрсдэлтэй байсан хэмээн Монголбанк үзсэн байна.

Мөнгөний нийлүүлэлтийн хувьд цогц төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж эхэлснээс хойш 2.8

Уг төлөвлөгөөг хэрэгжээгүй байсан бол нийт ажиллагсдын тоо 2021 онд 20 хувиар буурч, 900 мянга орчим болох эрсдэлтэй байсан гэж тооцоолжээ.

Төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээний хэрэгжилт 2021 оны байдлаар

Эх сурвалж: Монголбанк, Сангийн яам

Энэ мэт хөтөлбөр хэрэгжүүлэх нь эдийн засгийг сэргээх зорилготой мэт боловч, дунд, урт хугацаандаа эдийн засагт сөрөг нөлөө үзүүлэх эрсдэл өндөр гэдгийг зарим шинжээчид анхааруулсан.

их наяд төгрөгөөр нэмэгдсэн. 10 их наядын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлээгүй тохиолдолд 2021 оны эцэс гэхэд нийт мөнгөний нийлүүлэлт бодит утгаас 4.1 их наяд төгрөг буюу 15 хувиар бага байх байсан аж. Нөгөөтгээгүүр, зээлийн хүүг бууруулах стратегийн хүрээнд хүүний түвшин буурах хандлагатай болсон бөгөөд 10 их наядын цогц төлөвлөгөөний нөлөө орж ирснээр зээлийн дундаж хүү 2021 оны тавдугаар сард түүхэн доод түвшин болох жилийн 11.5 хувьд хүрчээ.

Харин Дэлхийн банк болон Сангийн яамнаас 10 их наядын цогц төлөвлөгөөний 2021 оны нийт ажил эрхлэлтэд үзүүлсэн нөлөөг тооцож, цогц төлөвлөгөөний хүрээнд нийт 168 мянгаас 276 мянган ажлын байр хадгалагдсан гэж дүгнэсэн байна. Өөрөөр хэлбэл, цогц төлөвлөгөө хэрэгжээгүй байсан бол нийт ажиллагсдын тоо 2021 онд 20 хувиар буурч, 900 мянга орчим болох эрсдэлтэй байсан гэж тооцжээ.

Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хорооноос эдийн засаг, банк, санхүүгийн зах зээлийн өнөөгийн байдал, инфляцын эрчимжилт, гадаад, дотоод орчны төлөвийг харгалзан бодлогын хүүг нэг нэгж хувиар өсгөн 10 хувьд хүргэсэн. Гэтэл бодлогын хүү өссөн энэ үед

10 их наядын цогц хөтөлбөрийг энэ хэвээр нь үргэлжлүүлэх нь буруу гэдгийг эдийн засагчид хэлж буй. Өөрөөр хэлбэл эдийн засгийн уналттай, өсөлттэй үед бэлэн мөнгө тараах, мөнгөтэй холбоотой энэ мэт хөтөлбөр хэрэгжүүлэх нь эдийн засгийг сэргээх зорилготой мэт боловч, дунд, урт хугацаандаа эдийн засагт сөрөг нөлөө үзүүлэх эрсдэл өндөр гэдгийг зарим шинжээчид анхааруулсаар байгаа.

Эдийн засагч Д.Жаргалсайхан “Төр засаг их хэмжээний мөнгийг эдийн засаг руу оруулах тусам гол нэрийн барааны үнэ өсөх магадлал өндөр. Тиймээс эдийн засгаа сэргээх 10 их наядын хөтөлбөрийн зөв, бурууг ярилцаж цаашид үргэлжлүүлэх эсэхийг даруй шийдэх хэрэгтэй” хэмээн онцлов.

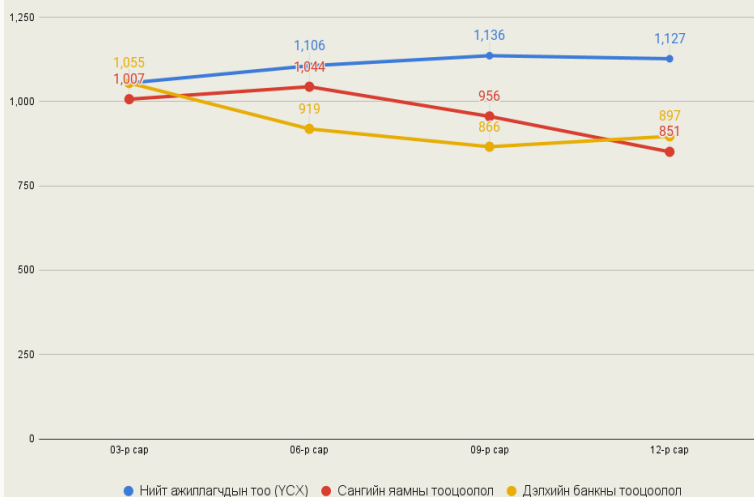
Анх 10 их наядын төлөвлөгөөний тухай яригдах үед сөрөг хүчнээс “цар тахлын үед зарцуулсан 5.1 их наяд төгрөгийн тайланг олон нийтэд дэлгэрэнгүй мэдээлсний дараа нь 10 их наядын төлөвлөгөөний тухай ярих хэрэгтэй” хэмээн байр сууриа илэрхийлж байв. Тэдний үг оргүй биш ортой. Цар тахлын үеийн хууль гаргаж, хэд хэдэн багц арга хэмжээ хэрэгжүүлсэн. Гэтэл өнөөдрийг хүртэл цар тахлын үед зарцуулсан хөрөнгө мөнгийг хэрхэн хуваарилж, юунд зориулан яаж ашигласан талаарх нэгдсэн дэлгэрэнгүй тайланг танилцуулаагүй л байна.

Мөн өнгөрсөн нэгдүгээр сард УИХ-ын Эдийн засгийн байнгын хорооны хуралдааны үеэр УИХ-ын гишүүн Ч.Хүрэлбаатар “Арилжааны банкуудад байгаа арван их наяд төгрөг эдийн засгийн эргэлтэд орохгүй байна. Үүнийг эргэлтэд оруулж, эдийн засгаа дэмжье гэсэн. Гэхдээ 10 их наяд бол өндөр хүүтэй авсан зээлээ гурван хувь болгон өөрчилсөн л зүйл байлаа” гэж хэлж байв.

Эдийн засагч Д.Ангар “10 их наядын хөтөлбөр иргэд, аж ахуйн нэгжүүдэд ямар ч хүртээмж байгаагүй, гагцхүү банкууд өөрсдийн тайлан баланс, зээлийн чанараа татвар төлөгчдийн хөрөнгөөр цэвэрлэж авсан” хэмээн өөрийн цахим хуудсандаа бичиж байлаа.

Ийнхүү Монголын эдийн засгийн түүхэнд байхгүй өндөр дүнтэй цогц төлөвлөгөө хэрэгжүүлсэн ч хэрэгжилт үр дүн нь тодорхой бус, ганцхан удаа нэр төдий тайлан гаргаад өнгөрч буй нь харамсалтай. ■

10 их наядын үр дүнд хадгалсан ажлын байрны тоо

Эх сурвалж: ҮСХ, Сангийн яам, Дэлхийн банк

Үзэл бодол

Д.ГАН-ОЧИР
Монголбанкны Ерөнхий
эдийн засагч

Зээлийн тасалдлаас эх үүсвэрийн хүндрэл рүү шилжих үү

Банкуудын эх үүсвэр 2020 оны дөрөвдүгээр сараас хойш тасралтгүй өссөн хэдий ч зээлийн жилийн өсөлт 2021 оны гуравдугаар сар хүртэл сөрөг өсөлттэй байсан нь “зээлийн тасалдал” үүссэний тод илрэл байв.

Цар тахлын эхэн үе буюу 2020 оны гуравдугаар сар гэхэд банкны салбарын нийт хадгаламжийн жилийн өсөлт таван хувиас доош орж, М2 (мөнгөний нийлүүлэлт) мөнгөний жилийн өсөлт нэг хувь руу унаад байв. Нэг талаас банкны салбарын эх үүсвэрийн өсөлт саарч, нөгөө талдаа цар тахлаас үүдэлтэй эдийн засгийн тодорхой бус байдал өсөж байсантай холбоотойгоор банкууд зээл олголтоо энэ үеэс нэлээд хязгаарласан.

Тухайн үед банкуудын нийт актив 34.9 их наяд төгрөг, тэдний эзэмшиж байсан төв банкны үнэт цаас (ТБҮЦ)-ны хэмжээ 5.1 их наяд төгрөг буюу хөрвөх чадвартай хөрөнгө, нийт активын харьцаа 15 хувь байв. Банкууд зээлд гаргаагүй чөлөөт эх үүсвэрээ ТБҮЦ-нд байршуулдаг, нөгөө талдаа төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын зохистой харьцаа (түргэн борлогдох хөрөнгө, татан төвлөрүүлсэн хөрөнгийн харьцаа)-г

хангахын тулд тус үнэт цаасыг эзэмшдэг. Иймд тус харьцааг хангаад илүү гарч байгаа үнэт цаасны хэмжээгээр зээл нэмж гаргах боломжтой юм. Банкуудын зээлийн үлдэгдлийн жилийн өсөлт 2020 оны гуравдугаар сараас 2021 оны гуравдугаар сарын хооронд сөрөг утгатай, зарим саруудад жилийн -7 хүртэл хувийн уналттай байжээ.

Цар тахлын эхэн үед Засгийн газраас авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, 2020 оны сонгуулийн өмнөх төсвийн зарцуулалт, гадаад валютын орох урсгалтай холбоотойгоор М2 мөнгөний нийлүүлэлт 2020 оны гуравдугаар сараас эргэн сэргэж эхэлсэн. 2020 оны арваннэгдүгээр сард Ковид-19 цар тахал дотоодод тархаж, хатуу хөл хорио тогтоож эхэлснээр Засгийн газар, Төв банкнаас төсөв, мөнгөний тэлэх бодлогыг хэрэгжүүлсэн.

Иргэд, өрх гэр, бизнесүүдэд үзүүлсэн төсвийн

**Өндөр
инфляцтай,
төлбөрийн
тэнцлийн
хүндрэлтэй
үед хүүг бага
түвшинд удаан
хугацаанд
байлгаж, эдийн
засгийг дэмжих
гэсэн оролдлого
нь дараагийн
ноцтой үр
дагаварт
хүргэж
болзошгүй
анхааруулга
болж байна.**

▶ дэмжлэгийн шат дараатай олон арга хэмжээний дүнд иргэд, аж ахуйн нэгжийн хадгаламжийн хэмжээ үргэлжлэн тасралтгүй өссөн бөгөөд 2021 оны дөрөвдүгээр сард нийт хадгаламж, М2 мөнгөний жилийн өсөлтийн аль аль нь 30 хувийг даваад байв. Энэхүү өсөлтийн дийлэнхийг төгрөгийн хадгаламжийн өсөлт бүрдүүлжээ.

Тухайн үед банкуудын нийт актив 38.6 их наяд төгрөг, ТБҮЦ-ны хэмжээ 10 орчим их наяд төгрөг буюу эдгээрийн харьцаа 26 хувьтай байв. Өөрөөр хэлбэл, банкны салбар зээл олгох хангалттай хэмжээний эх үүсвэртэй байсан. Ийнхүү банкуудын эх үүсвэр 2020 оны дөрөвдүгээр сараас хойш тасралтгүй өссөн хэдий ч зээлийн жилийн өсөлт 2021 оны гуравдугаар сар хүртэл сөрөг өсөлттэй байсан нь “зээлийн тасалдал” (credit crunch буюу банкууд зээл олгох эх үүсвэртэй атлаа эдийн засгийн тодорхой бус байдал, зээлийн эрсдэлээс болгоомжлон зээл олгохгүй байх, үүний тулд нөхцөл, шаардлагаа чангаруулдаг үзэгдэл юм) үүсээд байсны тод илрэл байв. Өөрөөр хэлбэл, банкны салбарт 2020 оны тавдугаар сараас 2021 оны хоёрдугаар сар дуустал “зээлийн тасалдал” үргэлжилсэн гэж болно.

Энэ үед Засгийн газраас “Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх 10 их наядын цогц төлөвлөгөө”-г баталж, 2021 оны гуравдугаар сараас хэрэгжүүлж эхэлсэн. Үүнээс Ажлын байр дэмжих хоёр их наяд төгрөгийн зээл, Хөдөө аж ахуйг дэмжих 500 тэрбум төгрөгийн зээл нь банкуудын эх үүсвэрт суурилан, Засгийн газраас хүүний татаас олгох замаар иргэд, аж ахуйн нэгжид жилийн гурван хувийн хүүтэй олгох зээл байв.

Үүний зэрэгцээ Төв банкны балансын тэлэлтэд суурилсан зургаан хувийн хүүтэй ипотекийн хоёр их наяд төгрөгийн зээл (Монголбанкны эх үүсвэр 60 хувь, банкуудын эх үүсвэр 40 хувь), Репо санхүүжилтийн хэрэгслийн хоёр их наяд төгрөгийн зээлийг мөн олгохоор төлөвлөгөөнд тусгасан. Үүнээс 2021 онд 1.97 их наяд төгрөгийн Ажлын байр дэмжих зээл, 835 тэрбум төгрөгийн Репо санхүүжилтийн зээл, 956 тэрбум төгрөгийн Ипотекийн зээл, 494.3 тэрбум төгрөгийн Хөдөө аж ахуйн зээл олгогджээ.

Ийнхүү банкны салбараар дамжин бодлогын зээл гарснаар “зээлийн тасалдал”-аас гарч,

зээлийн үлдэгдэл огцом өсөж эхэлсэн. Тухайлбал, банкны салбарын нийт зээлийн үлдэгдэл 2021 оны арванхоёрдугаар сард жилийн 21.3 хувийн өсөлттэй гарсан бол 2022 оны дөрөвдүгээр сарын байдлаар 28.9 хувийн өсөлттэй байв. Зээлийн өсөлт 2022 он гараад өсөж, өндөр түвшинд хэвээр байгаад нэг талаас өнгөрсөн оны суурь үеийн нөлөө, нөгөө талдаа ипотекийн зээл, репо санхүүжилтийн зээл, хөдөө аж ахуйг дэмжих зээлүүд үргэлжлэн олгогдож байгаа нь нөлөөлж байна.

Хил, боомт дээрх гацаа, үйлдвэрлэлийн импортын орц, шатахууны үнийн өсөлтөөс үүдэн эдийн засаг нийлүүлэлтийн хязгаарлалттай байгаа үед зээлийн үлдэгдэл 30 орчим хувиар өссөн нь хэт өндөр буюу инфляц, импортын өсөлтөд шилжих боломжтой юм.

Банкууд 2021 оны гуравдугаар сараас “зээлийн тасалдал”-аас гараад удаагүй байтал нийт хадгаламж, М2 мөнгөний жилийн өсөлт зургадугаар сараас нь эхэлж тасралтгүй буурсны дээр нийт хадгаламжийн үлдэгдэл есдүгээр сараас хойш буурч эхэлсэн. Тухайлбал, 2022 оны дөрөвдүгээр сарын байдлаар нийт хадгаламж жилийн өмнөх түвшингээс 7.7 хувиар буурсан бол, М2 мөнгөний жилийн өсөлт 1.4 хувь болтлоо буураад байна. Эдгээр жилийн өсөлтийн бууралт нь төгрөгийн хадгаламжийн агшилтаар голлон тайлбарлагдаж байна.

Ийнхүү хадгаламж буурахад хэд хэдэн хүчин зүйлс нөлөөлж байж болно.

Нэгд, 2021 оны тавдугаар сараас хойш хатуу хөл хорио дуусаж, бизнесийн хязгаарлалтууд буурч эхэлснээр иргэд, аж ахуйн нэгжүүд дансан дахь мөнгөө хэрэглэж, улмаар импортын төлбөр болж эдийн засгаас гарч байгаа нь нөлөөлсөн.

Хоёрт, инфляц 2021 оны дөрөвдүгээр сараас хойш тасралтгүй хурдтай өсөж, төгрөгийн хадгаламжийн бодит хүү (хадгаламжийн нэрлэсэн хүү, инфляцын зөрүү) өнгөрсөн оны тавдугаар сараас хойш сөрөг түвшинд хадгалагдсаар байгаа нь банкны салбараас эх үүсвэр гадагшлах, иргэд аж ахуйн нэгжүүдийг мөнгөн хөрөнгөө койн, үл хөдлөх хөрөнгө, бэлэн валют зэрэг бусад өндөр өгөөжтэй хөрөнгө худалдаж авах сонирхолд хөтөлсөн байж болно. Тухайлбал, төгрөгийн хадгаламжийн бодит өгөөж 2022 оны дөрөвдүгээр сарын байдлаар -7 хувь байна. ▶

► Гуравт, төсвийн зардлын болон зээлийн өндөр өсөлт нь импортын өндөр өсөлтөд тодорхой хэмжээгээр нөлөөлж, нүүрсний экспорт бага байгаа үед төлбөрийн тэнцлийг алдагдалд хүргэх буюу төсвийн зардал, зээлийн санхүүжилт нь гадаад валют болж, эдийн засгаас гарч байж болно. Энэ нь санхүүгийн салбарын гадаад цэвэр активын жилийн өсөлт 2021 оны долдугаар сараас хойш огцом буурч, 2021 оны арваннэгдүгээр сараас хойш дунджаар -15 хувийн өсөлттэй байгаагаар нотлогдоно.

Үүний зэрэгцээ зээлийн бодит хүү (зээлийн нэрлэсэн хүү, инфляцын зөрүү) 2021 оны арванхоёрдугаар сараас хойш сөрөг утгатай буюу зээл авах нь илүү ашигтай нөхцөл байдал үүссэн. Харин хүүний татаастай бүх зээлийн хувьд бодит хүү сөрөг түвшинд байна. Эдгээр баримт нь сүүлийн жил гаруй хугацаанд, одоо ч зээл авах сонирхол, хүсэлт яагаад өндөр байгааг тайлбарлах нэг хүчин зүйл юм.

Банкны салбарт дээрх шалтгаанаар эх үүсвэр (нийт хадгаламж, М2 мөнгө) буурч, харин зээлийн өсөлт өндөр хэвээр байгаа нь “эх үүсвэрийн хүндрэл/хямрал (credit crunch)”-д хүргэж болзошгүй нөхцөл байдлыг бий болгож байна. Ялангуяа, төлбөрийн тэнцлийн хүндрэл цаашид хэвээр үргэлжлэх тохиолдолд магадлал улам өсөхөөр байна. Тухайлбал, 2022 оны дөрөвдүгээр сарын байдлаар банкуудын нийт актив 41.3 их наяд төгрөг, харин эзэмшиж буй ТБҮЦ-ны хэмжээ нь 4.7 их наяд төгрөг буюу эдгээрийн харьцаа 12 хувьтай байна. Өөрөөр хэлбэл, тус үзүүлэлтийн хувьд банкуудын хөрвөх чадвар буюу зээлжих боломжтой эх үүсвэр цар тахлын эхэн буюу 2020 оны гуравдугаар сарынхаас муу нөхцөл байдалд хүрч ирээд байна.

“Эх үүсвэрийн хүндрэл”-д орох тохиолдолд зээлийн эрэлт өндөр байсан ч, түүнийг санхүүжүүлэх эх үүсвэр бага байх тул банкууд зээлээ өсгөх боломжгүй болж, зээлийн нөхцөлүүд чангарахад хүрэхийн зэрэгцээ санхүүгийн зуучлал хэвийн явагдахад эрсдэл учирна. Улмаар зээлийн үлдэгдлийн жилийн өсөлт 2022 оны II хагаст огцом буурч, зээлийн олдоц багасахад хүрч болзошгүй. Өөрөөр хэлбэл, “зээлийн тасалдал”-ын үед банкууд эх үүсвэртэй байсан ч тодорхой бус байдал, эрсдэлээс болгоомжлон зээл олголтоо хумидаг бол “эх үүсвэрийн хямрал”-ын

үед дээрх тодорхой бус байдал дээр нэмээд зээл олгох эх үүсвэр хязгаарлагдмал болсноос зээлээ улам хумихад хүрэх эрсдэлтэй.

“Зээлийн тасалдал”-аас гарах арга хэмжээнүүд авсан боловч хоёр жилийн дараа эхний цэг дээрээ буюу зээлийн өсөлт эргэн буурах нөхцөл байдалдаа эргэн ирлээ.

Өндөр инфляцтай, төлбөрийн тэнцлийн хүндрэлтэй үед хүүг бага түвшинд удаан хугацаанд байлгаж, эдийн засгийг дэмжих гэсэн оролдлого нь дараагийн ноцтой үр дагаварт хүргэж болзошгүй анхааруулга болж байна.

Ийм орчинд бодлогын түвшинд юун дээр анхаарах ёстой вэ? Мэдээж өмнө нь туршсан хувилбар буюу Төв банкнаас банкуудад санхүүжилт олгох замаар үүссэн нөхцөл байдлыг зөөлрүүлэх гэж оролдож болох хэдий ч инфляц өндөр, төлбөрийн тэнцлийн, ханшийн дарамттай байгаа үед энэ арга хэмжээ нь тус болохоосоо илүүтэй нөхцөл байдлыг улам дордуулна. Харин өнөөгийн нөхцөлд бодлогын хүүг өсгөж төгрөгийн бодит өгөөж, харьцангуй өгөөжийг нэмэгдүүлэх замаар банкны салбараас эх үүсвэр зугатах бус, харин хадгаламж үлдэх, нэмж орж ирэх нөхцөлийг бүрдүүлэх нь чухал байна. Ингэснээр зээлийн үйл ажиллагаа хэвийн үргэлжлэх нөхцөл бүрдэнэ.

Түүнчлэн бодлогын хүүний өсөлт инфляц, төлбөрийн тэнцэл, долларжилттай холбоотой суурь асуудлуудыг шийдвэрлэхэд нийцтэй бодлогын тохируулга байх болно. Үүний зэрэгцээ урд хилийн нөхцөл байдал дээрдэж, нүүрсний экспорт сайжирснаар асуудал нааштай чиглэлд эргэх боломж нээлттэй байна.

Мөн гадаад валютын орох урсгалыг нэмэгдүүлэх арга хэмжээ (олон улсын санхүүгийн байгууллагуудаас бага хүүтэй, урт хугацаатай эх үүсвэр авах, экспортын аж ахуйн нэгжүүдийн орлогын урьдчилгаа авах, банк санхүүгийн байгууллагууд гадаад эх үүсвэр оруулж ирэхийг дэмжих гэх мэт) нь нөхцөл байдлыг зөөлрүүлнэ. Гадаад өрийн дарамт багатайгаар валютыг оруулж ирж, төв банканд худалдсанаар гадаад валютын нөөц нэмэгдэхийн зэрэгцээ банкууд дахь гадаад валютын болон төгрөгийн эх үүсвэр нэмэгдэх юм.

Эцэст нь, инфляц, импортыг бууруулахад чиглэсэн сангийн бодлогын тохируулга нь үүсээд буй эдийн засгийн суурь асуудлыг илүү үр дүнтэй шийдвэрлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэнэ. ■

Өнөөгийн нөхцөлд бодлогын хүүг өсгөж төгрөгийн бодит өгөөж, харьцангуй өгөөжийг нэмэгдүүлэх замаар банкны салбараас эх үүсвэр зугатах бус, харин хадгаламж үлдэх, нэмж орж ирэх нөхцөлийг бүрдүүлэх нь чухал байна.

Элчин сайд

К.Ивкоф: Хөрөнгө оруулах боломжоо танилцуулахын тулд илүү идэвх санаачилгатай ажиллах нь зүйтэй

Канад Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин Сайд К.Ивкофтой хөрөнгө оруулалтын орчны талаар ярилцлаа.

-Канад бол Монгол Улсын хамгийн том хөрөнгө оруулагч улс гэдгийг ярилцлагын эхэнд дурдахад таатай байна. Юун түрүүнд та Канадын компани, хөрөнгө оруулагчдын манай улсад хэрэгжүүлсэн томоохон төсөл хөтөлбөрийн талаар мэдээлэл өгнө үү?

-Канад бол Монгол улсын хамгийн том хөрөнгө оруулагч улс юм. Монголбанкнаас гаргасан мэдээллээс үзвэл Канадаас оруулсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээ 8.1 тэрбум ам.долларт хүрсэн бөгөөд ихэвчлэн уул уурхайн салбарт төвлөрч байна.

Канадаас Монгол Улсад оруулсан хамгийн чухал, олны дунд илүү танигдсан хөрөнгө оруулалт бол Өмнөговь аймаг дахь Оюу толгойн алт, зэсийн уурхай. Тус төслийг Монреаль хотод төвтэй “Turquoise Hill Resources” ХК (хуучнаар Ivanhoe Mines компани) Монгол Улсын Засгийн газартай хамтран хэрэгжүүлж байна. Export Development Canada (EDC) байгууллага тус төслийг санхүүжүүлэх хүрээнд “Turquoise Hill Resources”-ийн хөрөнгө оруулалт болон Оюу Толгойд Канадын ханган нийлүүлэлтийг дэмжиж нэг тэрбум канад долларын санхүүжилт үзүүлсэн.

Манай улс Оюу Толгой компанийн түүх бичигдсэн цагаас эхлэн хамт байсаар ирлээ. “Ivanhoe Mines” компани (одоогийн Turquoise Hill Resources) анх 2001 онд тус ордыг нээсэн цагаас хойш Оюу Толгойн төсөл нь Монгол Улсын түүхэн дэх хамгийн том олон улсын хэмжээний төсөл болжээ. Эл төслийн нийт өртөг 13 тэрбум ам.доллар. Уурхай бүрэн хүчин чадлаараа ажиллаж эхэлвэл жилд ойролцоогоор 500 мянган тонн зэс үйлдвэрлэх тооцоолол бий. Оюу Толгой төсөл нь Монгол Улсын хувьд экспортын орлого, өндөр цалинтай ажлын байр, татварын орлогын хувьд ихээхэн ач холбогдолтой юм.

- Оюутолгой төсөл дээр хоёр тал зөвшилцөлд хүрч, урагшлахаар болсон нь сайн хэрэг. Гэхдээ бид өнгөрснөөсөө сургамж авах ёстой. Цаашид Монгол Улс томоохон төсөл хэрэгжүүлэхдээ юуг анхаарах шаардлагатай гэж та үзэж байна вэ?

-Монгол Улсын Засгийн газар болон “Rio Tinto” компани энэ оны эхээр зөвшилцөлд хүрсэнд бид сэтгэл хангалуун байна. Оюу Толгой төсөл цаашид бүх талуудад болон Монголын ард түмэнд харилцан ашигтайгаар үр дүнтэй үргэлжлэн хэрэгжинэ гэдэгт бид итгэлтэй байна.

Бодлого, төлөвлөлт болон хууль эрх зүйн орчны таамаглаж болохуйц байдлыг гадаадын хөрөнгө оруулагч нар ихээхэн үнэлдэг, анхаардаг гэдгийг ▶

Монгол Улс хайгуулын шинэ лиценз олгосноос хойш их олон жил өнгөрсөн учир гадаадын хөрөнгө оруулагчдын Монгол Улсад үзүүлэх итгэлийг дахин сэргээхэд багагүй хугацаа орох болов уу.

► онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй. Түүнчлэн ялгавартай хандах, арбитрын шүүхийн үйл ажиллагаанаас хамгаалдаг байх нь хөрөнгө оруулагчдын авч үздэг өөр нэг үнэ цэн юм.

Урьдчилан таамаглаж болох, нээлттэй, итгэл даахуйц найдвартай байдал зэрэг нь хөрөнгө оруулалтын эрүүл, зөв орчны цөм элементүүд бөгөөд энэ бүхнийг зөвхөн хууль ёсыг эрхэмлэн мөрдөх, шүүх засаглалын бие даасан байдлаар дэмжих ёстой.

Эдгээр зарчмыг чандлан мөрдөх аваас Монгол Улс нь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татах илүү таатай улс гэж гадаадын хөрөнгө оруулагчид дүгнэх болно.

-Том хөрөнгө оруулагчаа айлгах нь бусад хөрөнгө оруулагчдыг үргээх гол шалтгаан болдог. Өнгөрсөн хугацаанд Оюутолгойн маргаанаас үүдэлтэйгээр Канадын хөрөнгө оруулагчид Монголд эргэлзсэн, шийдвэрээ өөрчилсөн тохиолдол бий юу? Канадын хөрөнгө оруулагчдыг Монголд урихад ямар хүндрэл тулгарч байна вэ?

-Оюу Толгойтой холбоотой тодорхойгүй байдал, үүн дээр геополитикийн эрсдэл нэмэгдсэн зэрэг нь Канадын хөрөнгө оруулагчдыг Монгол Улсад бизнес эрхлэхдээ илүү болгоомжтой байр суурь баримтлахад хүргэсэн тал бий. Өмнө өгүүлсэнчлэн хөрөнгө оруулалт нь аюулгүй, хөндлөнгийн, тэр тусмаа улс төрийн оролцооноос ангид байгаасай гэж Канадын хөрөнгө оруулагчид хүсдэг. Үүн дээр нэмж хэлэхэд Монгол Улс хайгуулын шинэ лиценз олгосноос хойш их олон жил өнгөрсөн учир гадаадын хөрөнгө оруулагчдын Монгол Улсад үзүүлэх итгэлийг дахин сэргээхэд багагүй хугацаа орох болов уу.

Монгол Улсыг сонирхох боломжтой хөрөнгө оруулагчдад мэдлэг мэдээлэл дутмаг байх, хөрөнгө оруулах боломжтой салбаруудын талаар ойлголт сул байгаа нь анхаарах ёстой нэг чухал сорилт болж байна. Монгол бол харьцангуй жижиг зах зээл, тиймээс Монгол Улсыг, хөрөнгө оруулах боломжоо гадны хөрөнгө оруулагчдад танилцуулахын тулд илүү идэвх санаачилгатай ажиллах хэрэгтэй.

Хоёр дахь гол сорилт бол гадаадын хөрөнгө оруулалтыг төрөлжүүлж, хөдөө аж ахуй, дэд бүтэц, сэргээгдэх эрчим хүч зэрэг уул уурхайн бус салбар луу чиглүүлэх явдал юм.

-Канадын бизнесмэнүүд Монголын уул уурхайн бус салбарт хөрөнгө оруулах сонирхол бий юу?

-Канадын хөрөнгө оруулалт ерөнхийдөө уул уурхайн салбарт төвлөрч байгаа талаар би түрүүн

дурдсан. Канадын компаниудыг сэргээгдэх эрчим хүч, хөдөө аж ахуй, дэд бүтэц зэрэг бусад салбарыг илүүтэй сонирхоосой гэж бид хүсдэг. Газар зүй, уур амьсгал гээд Канад, Монголд ижил төстэй тал олон бий. Аль аль нь дөрвөн улирал, хахир хатуу өвөлтэй дэлхийн бөмбөрцгийн хойд бүсийн улсууд. Канадын компаниуд газар зүй, уур амьсгалд нь тохирсон хөдөө аж ахуй, барилга, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын чиглэлээр асар их мэдлэг, туршлага хуримтлуулсан агаад энэ нь Монголын нөхцөлд ч тохирох нь дамжиггүй. Канад, Монголын энэ мэт ижил төстэй талууд дээр тулгуурлан улам ихийг бүтээх шаардлага бий.

Манай хоёр улс 2017 онд Хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжих, харилцан хамгаалах тухай хэлэлцээр (FIPA) буюу хоёр талын хөрөнгө оруулалтын цогц гэрээг байгуулсан. Тус хэлэлцээр нь хоёр улсын бизнесүүдийн хөрөнгө оруулалтын боломжийг эрэлхийлэх, гүнзгийрүүлэх зорилготой бөгөөд зөвхөн уул уурхайн салбараар хязгаарлагдахгүй. Цаашдаа бусад салбарт ч хөрөнгө оруулалт татахад FIPA тодорхой хувь нэмрээ оруулна гэдэгт итгэлтэй байна.

-Монгол Улс хөрөнгө оруулалтын орчноо сайжруулах, хууль эрхзүйгээ шинэчлэх тал дээр ихээхэн ач холбогдол өгч байна. Хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй улс болохын тулд бид юунд анхаарах ёстой вэ?

-Урьдчилан таамаглаж болох, нээлттэй, итгэл даахуйц найдвартай байдлыг хууль ёсыг эрхэмлэн мөрдөх ёс, бие даасан шүүх засаглалаар дэмжих шаардлагатай талаар би өмнө дурдсан. Үүнээс гадна бизнес эрхлэх орчин, зардал, татвар, ажиллах хүчний өрсөлдөх чадамж, тогтвортой байдал зэрэг хүчин зүйлийг авч үзэх ёстой.

Дэлхий нийтийн жишгээс харахад таатай бодлого, дэд бүтэц, гадаадын хөрөнгө оруулалтын давуу талыг ашиглах чадвар зэрэг нь хөрөнгө оруулалтад таатай улс болоход ихээхэн нөлөөлдөг байна.

Монгол Улс мөн “Бизнес эрхлэхүй” тайлан (Монгол Улс 81-р байрт бичигддэг) болон Авлигын төсөөллийн индекст эзэлж буй (Transparency International-ийн гаргадаг тус индекст Монгол Улс 110-р байрт ордог) байраа ахиулахын тулд улам их хичээх ёстой. Эдгээр хүчин зүйлийг хөрөнгө оруулагчид чухалчлан авч үздэг юм.

-Гадаадын хөрөнгө оруулалт аль ч улсын хувьд чухал. Канадын хөгжилд гадаадын хөрөнгө оруулалт хэр зэрэг хувь нэмэр оруулсан бэ? Хөрөнгө оруулалт татах Канадын туршлагаас

Бодлого, төлөвлөлт болон хууль эрх зүйн орчны таамаглаж болохуйц байдлыг гадаадын хөрөнгө оруулагч нар ихээхэн үнэлдэг, анхаардаг гэдгийг онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй.

► **хуваалцана уу.**

-Тийм ээ, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт нь Канадын эдийн засгийн хөгжил, урт хугацааны хөгжил цэцэглэлтэд ихээхэн хувь нэмэртэй юм. Тийм учраас гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татах нь Канад Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайдын яам төдийгүй дэлхийн улсууд дахь манай элчин сайдын яамдын нэг чухал үүрэг билээ.

Канадын эдийн засагт гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт ямар хувь нэмэр оруулж байгаа талаарх ойлголт өгөх үүднээс зарим статистик үзүүлэлт танилцуулъя. Канад дахь гадаадын хөрөнгө оруулалттай компаниуд нь аж ахуйн нэгжүүдийн нийт хөрөнгийн 18 хувь, үйл ажиллагааны орлогын 30 хувь, судалгаа, хөгжүүлэлтэд зориулж буй зардлын 41 хувь, ажлын байрны 13 хувийг эзэлж байна.

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт татах тал дээр Канадын давуу тал нь төсвийн тогтвортой байдал, хүчирхэг эдийн засаг, бага зардал, татварын хэмжээ бага, иргэдийн өндөр боловсрол, өрсөлдөх чадвартай ажиллах хүч юм.

Гадаадын хөрөнгө оруулалт татдаг зарим жишээнээс танилцуулъя. Таван тэргүүлэх салбарт 950 сая ам.долларыг 2028 он хүртэл зарцуулах Super-cluster хөтөлбөрөөр дамжуулан төр-хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг дэмжих замаар бид инновацыг хөгжүүлдэг. Мөн Канадын банкууд дэлхийн хамгийн аюулгүй, найдвартай тооцогддог. Нэмж хэлэхэд Их 20-ийн улсуудыг нийгмийн хөгжлөөр Канад тэргүүлж, ирэх таван жилд тус бүлгийн улсууд дотор бизнес эрхлэхэд хамгийн таатай орчныг санал болгоно гэж тооцогдож байна.

- Асуултаа гадаад худалдаа руу чиглүүлъя. 2014 оноос хойш хоёр орны худалдаа эргэлт огцом буурсан үзүүлэлтэй байна. Цаашид худалдаа эргэлтийг нэмэгдүүлэхийн тулд юунд анхаарах шаардлагатай вэ?

-Канад, Монголын худалдааны эргэлт багавтар буюу жилийн 20 сая орчим ам.доллар. Канад улс Монгол руу 18.5 сая ам.долларын бараа бүтээгдэхүүн экспортолж, Монголоос 14 сая ам.долларын үнийн дүн бүхий импортын барааг авдаг. Худалдааны эргэлт ийн буурсан нь цар тахалтай нэг талаараа холбоотой. Хил хаагдаж, аяллууд цуцлагдаж, олон улсын нийлүүлэлтийн сүлжээ тасалдсан нь хоёр талын худалдаанд сөрөг нөлөө үзүүлээ.

Хоёр талын худалдааны дийлэнх хэсэг нь уул уурхайн салбарт ногддог. Тус салбар нь Канад, Монголын хувьд стратегийн чухал салбар хэвээр байх боловч үүнийг төрөлжүүлж, эдийн засгийн

бусад салбартай холбох хэрэгтэй.

Монгол Улсын хөгжлийг дэмжихийн тулд Канадын анхаарч буй нэг гол талбар бол “ногоон эдийн засаг” юм. Нэн ялангуяа ногоон уул уурхай, ногоон барилга, уур амьсгалд дасан зохицсон хөдөө аж ахуй, замын хөдөлгөөний ухаалаг шийдэл зэрэг чиглэлд тодорхой санал санаачилгыг дэмжинэ. Цар тахал намжиж буй учраас хоёр талын худалдаа өмнөх үеийн түвшинд хүрч сэргэнэ гэсэн хүлээлтээс гадна эл өсөлт шинэ салбараар тэлж, төрөлжинө гэсэн итгэл бидэнд байна.

-Канадын Засгийн газрын Олон Улсын хөгжлийн хөтөлбөр нь манай улсын нийгмийн хөгжилд ихээхэн хувь нэмэр оруулж байна. Тус хөтөлбөр 2022 онд ямар чиглэлд төвлөрч ажиллах вэ?

-Олон улсын тусламжийн хөтөлбөрөөрөө дамжуулан Монголын нийгэм, эдийн засгийн хөгжил дэвшилд Канад улс хувь нэмэр оруулж буйгаар бахархдаг. 2012 оноос эхлэн 85 сая ам.долларыг Канадын Засгийн газар Хөгжлийн албан ёсны тусламжийн хүрээнд Монгол Улсад олгосон. Тус хөгжлийн хөтөлбөр нь хүртээмжтэй засаглал, жендэрийн эрх тэгш байдал буюу охид, эмэгтэйчүүдийн хөгжил, хүн бүхэнд хүртээмжтэй өсөлтийг дэмжих гэсэн гурван чиглэлд төвлөрдөг. Монгол Улсад үзүүлж буй олон улсын туслалцаа маань Монгол Улсын Алсын хараа 2050, Канадын феминист олон улсын тусламжийн бодлогод нийцэж байгаа юм. Одоогийн байдлаар Канад улс нийт дөрвөн төслийг таван жилийн хугацаанд 25 сая ам.доллараар санхүүжүүлж байна.

MERIT төслөөр дамжуулан олборлох салбарыг үр дүнтэй удирдах чиглэлээр төрийн байгууллагуудын чадавхийг бэхжүүлэхэд Канад улс дэмжлэг үзүүлсээр байна. MERIT бол Монголын олборлох салбарын үр ашигтай байдал, хариуцлагыг нэмэгдүүлэхийн тулд Канадын технологийн туршлагыг нэвтрүүлэх, мэдлэгийн солилцоог дэмжиж ажиллах зорилготой найман жил үргэлжлэх төсөл бөгөөд Канад улсын Гадаад харилцааны яамнаас санхүүжүүлдэг. Төсөл Сүхбаатар, Дорнод, Дундговь, Төв аймагт хэрэгжиж, байгаль орчны хамгаалалтыг сайжруулах, талуудын оролцоог хангах, зөвлөгөө үзүүлэх, жижиг дунд үйлдвэрүүдийг дэмжих, жендэрийн мэдрэмжтэй төсөвлөлтийг дэмжихэд анхаарал хандуулж байна. Үндэсний хэмжээнд төсөл маань Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам, Ашигт малтмал, газрын тосны газар, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам зэрэг төрийн байгууллагуудтай хамтран үр

Урьдчилан таамаглаж болох, нээлттэй, итгэл даахуйц найдвартай байдал зэрэг нь хөрөнгө оруулалтын эрүүл, зөв орчны цөм элементүүд бөгөөд энэ бүхнийг зөвхөн хууль ёсыг эрхэмлэн мөрдөх, шүүх засаглалын бие даасан байдлаар дэмжих ёстой.

► дүнд суурилсан менежмент, жендэрийн эрх тэгш байдал, жендэрийн тэгш байдал, байгаль орчин болон бодлого төлөвлөлт, төрийн байгууллагуудын чадавхыг бэхжүүлэх чиглэлээр хамтран ажилладаг.

MERIT төсөл цаашид хүний нөөцийн удирдлага, манлайллын өөрчлөлт, үр дүнд суурилсан менежмент, төрийн байгууллагуудад жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах, байгаль орчны болон орон нутгийн хөгжил, мэдлэгийн менежмент чиглэлээр үргэлжлүүлэн ажиллана.

Канад улс мөн Төрийн албаны тухай хуулийг хэрэгжүүлэхэд Монгол Улсын Засгийн газрыг дэмжин ажиллаж байна. НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн “Мэргэжлийн ба иргэн төвтэй төрийн албыг төлөвшүүлэх нь” төсөл жендэрийн линз ашиглан хүний нөөцийн үр дүнтэй менежментийг сайжруулах, ажилтнуудаа дэмждэг үр дүнтэй, өгөөжтэй төрийн үйлчилгээг бий болгохын тулд хүний нөөцийн процесс, журмуудыг хөгжүүлж, сайжруулахад чиглэдэг. Саяхан тус төсөл Эмэгтэйчүүдийн манлайллын хөтөлбөрийг амжилттай хэрэгжүүлж, төрийн албаны 150 гаруй эмэгтэй ажилтнуудын мэргэжлийн болон манлайлах ур чадварыг сайжруулснаас гадна “Төрийн албан дахь жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах үйл ажиллагааны төлөвлөгөө”-г батлахад дэмжлэг үзүүлээ.

-Элчин сайдын хувьд та хоёр орны хамтын ажиллагаа ойрын ирээдүйд хэрхэн өргөжин хөгжинө гэж бодож байна вэ?

-Канад, Монголын харилцаа ойрын ирээдүйд улам хүчирхэгжиж, илүү харилцан ашигтай болно гэж бодож байна. Хоёр улсын хооронд дипломат харилцаа тогтоосны 50 жилийн ой ирэх онд болно. Тус ой нь Канад, Монгол Улсын хамтдаа бий болгосон түүхийг эргэн санах, цаашид ямар чиглэлд хамтран ажиллах талаар төсөөлөл өгөх таатай боломжийг олгох юм. Ардчилсан төрт улсуудын хувьд хоёр улсын харилцаа нь хуулийг хүндлэн дээдлэх, хүний эрх болон суурь эрх чөлөөг эрхэмлэх зэрэг хамтын үнэ зүйлсийн бат суурь дээр тогтож байна.

2021 онд болсон Засгийн газар хоорондын ес дэх удаагийн дугуй ширээний уулзалтын үеэр “Иж бүрэн түншлэлийн замын зураглал”-ыг тохиролцсон. Ингэснээр хоёр талт харилцан ярианы механизмууд, олон талт форумыг хамтран зохион байгуулах, баглан хамгаалах хамтын ажиллагааг сайжруулах, иргэд хоорондын харилцааг үүсгэх, худалдааны харилцааг өргөжүүлэх, олон улсын хөгжлийн тусламжийн хөтөлбөрөөр дамжуулан Монгол Улсыг

Эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн чадавхыг бэхжүүлэх төслийн нээлтийн үеэр

дэмжих, Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудаа хүрэхэд нь Монгол Улсын хүчин чармайлтыг дэмжих юм.

Бид энэ бүх чиглэлд хамтдаа далайцтай ажиллаж байна. Тухайлбал, өнгөрсөн гуравдугаар сард хоёр улсын Гадаад харилцааны яамд анхны хоёр талт зөвлөх уулзалтыг зохион байгуулсан. Энэ уулзалт нь харилцан сонирхол бүхий хоёр талт, бүс нутгийн, олон улсын асуудлаар цогц, гүн гүнзгий хөндөн ярилцах боломжийг олголоо. Товч хэлэхэд Канад-Монголын хамтын ажиллагааны ирээдүй маш гэрэлтэй, эерэг байна.

-Ярилцлагын төгсгөлд та манай улсын тухай сэтгэгдлээ уншигчидтай маань хуваалцана уу?

-Дуртайяа. Монголын талаар олон гайхалтай сэтгэгдэл надад бий. Хамгийн хүчтэй, тун эерэг сэтгэгдлийг нүүр тулан уулзсан олон мундаг хүмүүс үлдээжээ. Монгол хүмүүс бол энэ улсын хамгийн агуу хүч чадал бөгөөд цаашдын ирээдүйнх нь итгэл найдварыг тээгчид юм. Би Улаанбаатарт амьдардаг, хотоор аялах, эрч хүчтэй соёлыг нь мэдрэх дуртай.

Үүний зэрэгцээ би Монголоор олонтоо аялж, Оюу Толгойн уурхай, Эрдэнэт хот, Булган, Баян-өлгий, Ховд аймагт очсон. Хөвсгөл нуурт амарсан маань надад их олон талаараа эх орныг минь санагдуулж байлаа. Ийн аялж байхдаа олон гайхалтай хүмүүстэй учирч, Монголын газар зүй, нийгэм, соёлын өвөрмөц шинж чанаруудаас суралцсан.

Энэ жил би анх удаа Цагаан сарыг тэмдэглэсэн. Гэр бүлийг чухалчлан авч үздэг энэ уламжлалт баяр надад тун онцгой санагдсаныг дурдъя. Цагаан сар надад их олон сайхан сэтгэгдэл үлдээсэн.

-Ярилцлага өгсөн таньд баярлалаа. ■

Олон улсын тусламжийн хөтөлбөрөөрөө дамжуулан Монголын нийгэм, эдийн засгийн хөгжил дэвшилд Канад улс хувь нэмэр оруулж буйгаар бахархдаг. 2012 оноос эхлэн 85 сая ам.долларыг Канадын Засгийн газар Хөгжлийн албан ёсны тусламжийн хүрээнд Монгол Улсад олгосон.

Амжилтын эзэд

Хаан банк: Өсөлтийн хөдөлгүүр

ХААН Банкны хамгийн том “актив” нь хөрөнгө оруулагчид, харилцагч нар, ажилтнууд, нийт нийгмийн “Маргааш бид өснө” гэсэн итгэл. Тэгвэл одоо 2.7 сая “зорчигчтой” болсон энэ хөлөг хаашаа аялж байна вэ? Хөлгийн ахмад нь хэн гээч вэ?

Хэрэв аз жаргалыг эдийн засгийн утгаар илэрхийл гэвэл тэр нь “өсөлт” юм. Аж үйлдвэржилтээс өмнө хүмүүс маргаашийн амьдрал нь өнөөдрөөс аз жаргалтай, эд баялаг өнөөдрийнхөөс өснө гэж боддоггүй байж. Тийм ч учраас дэлхийн аль ч өнцөгт худалдаа эргэлт, мөнгөний урсгал нэгэн хэмжээндээ явсаар олон мянган жилийг үдсэн.

Харин одоогоос 500-гаад жилийн өмнөөс зээлийн харилцаа хэмээх гайхалтай зүйл хөгжжээ. Зээл буюу “Credit” гэх үгийн утга нь “итгэл” юм. Өөрөөр хэлбэл, энэ цагаас эхлэн хүмүүс маргаашидаа илүү итгэдэг болж. Хүмүүс маргаашийн амьдрал өнөөдрөөс сайхан болно, маргаашийн эд агуурс өнөөдрөөс элбэг байна, маргааш ажил үйлс нь өөдрөг байна гэж итгэдэг болсон учир зээл авдаг, бас өгдөг болж. Нэг үгээр зээл нь маргаашийг байлдан дагуулах маш хүчирхэг зэвсэг болов.

Өмнө нь хүмүүс нэг хүн баяжихад нөгөөх нь заавал ядуурдаг гэдэгт итгэдэг байсан бол зээл энэ бүхнийг өөрчилж, бялууны хэрчмүүд үржиж, хамтдаа зэрэг баяжиж болохыг ойлгосон байна.

Чухамдаа зээлийн ид шидээр хүн төрөлхтөн эдийн засгийн гацаанаас гарч, өнөөгийн эд баялаг, оюун санаа, техник технологийн өсөлтөд хүрэх замдаа гарчээ.

Тэгвэл зээл олгодог банк хэмээх институт нь энэ харилцаанд хамгийн гол “итгэлцлийн зууч” болж хувирав. Орчин үеийн бүх банк энэхүү итгэлийн галыг унтраахгүй авч явах гол философитой ажилладаг гэж болно. Харин хүмүүс итгэхээ боливол тэр банк дампуурна.

Монголчууд капитализмын 30 гаруйхан жилийн түүхэндээ саяхнаас л дээрх агуулгыг илүү тод ойлгодог болж байна. 1991 онд манай улс нэг шатлалтай улсын банкны тогтолцоог халахад Хөдөө аж ахуйн хоршоологчдын банк бий болж хувьчлагдан капитализмын замаар хөгжих гэсэн боловч нэг л болж өгсөнгүй. Дэлхийн банкнаас “Татан буулгасан нь дээр” гэдэг дүгнэлт гарчихсан, маргааш сэргэнэ гэсэн итгэлгүй өдрүүд үргэлжилж байлаа. Харин 2000 онд олон улсын санхүүгийн болон хөгжлийн байгууллагуудын менежментийн дагуу шинэчлэгдэж, 2003 онд олон улсын тендерээр ►

► амжилттай хувьчлагдсан юм. Ингэснээр энэ банк маргаашдаа итгэх “итгэлийн хүч” олж, түүндээ “ХААН” гэдэг нэр өгч, тэр нь хөрөнгө оруулагч, харилцагч, ажилтан гээд бүгдэд нь түгжээ.

Тэр цагаас хойш ХААН Банк “Өсөлтийн бялууны” жинхэнэ идшидийг үзүүлж, зөвхөн өөрөө өсөөд зогсохгүй, нийт харилцагч, ажилтнуудтайгаа хамт оюун санаа болон техник, технологийн ололтоороо зогсолтгүй урагшилж, үүгээрээ нийт Монгол Улсын эдийн засгийн өсөлтийн нэгэн гол хөдөлгүүр бүхий аварга том хөлөг онгоц болжээ. Одоо ХААН Банкны хамгийн том “актив” нь хөрөнгө оруулагчид, харилцагч нар, ажилтнууд, нийт нийгмийн “Маргааш бид өснө” гэсэн итгэл болжээ. Тэгвэл одоо 2.7 сая “зорчигчтой” болсон энэ хөлөг хаашаа аялж байна вэ? Хөлгийн ахмад нь хэн бэ?

Дижитал өсөлт

“Дижитал шилжилт” гэдэг үг саяхнаас л бидний чихэнд хоногшиж эхэлсэн. Гэхдээ энэ нь яг юу болохыг бүрэн ойлгоогүй л байна. Тэгвэл энэ нь зөвхөн цахим технологиудыг нэвтрүүлснээр хэрэгжихдэг үйл явц биш юм. Энэ бол тухайн компанийн хүмүүс, процесс, стратеги, бүтэц, харилцагч гэх мэтээр бүх талыг хамарсан урт хугацааны аялал байдаг.

Тэгвэл ХААН Банк энэ аяллыг аль 2007 оноос эхэлжээ. Тэр үед нэгдүгээр курсийн оюутан байсан миний бие амралтаараа аймгийн төвөөр дайрахдаа ХААН Банкны АТМ машин суурилуулсан байхыг хараад “Болж дээ” хэмээн бодож байлаа. Гэхдээ тэгэхэд Монголд анх удаа мобайл банк, интернэт банкны үйлчилгээ нэвтрүүлж, бэлэн мөнгөний машины дэд бүтцийг бий болгон цахим банк болох эхлэлээ тавьж байсан энэ банкны айттар алсын харааг оюутан би яаж анзаарахав.

АТМ-ээр эхэлсэн ХААН Банкны дижитал шилжилт “Экспресс банк”-аар үргэлжилж, “Өөртөө үйлчлэх банк” буюу киоск машин, сүүлдээ “Ухаалаг банк” аппликэйшнийг нэвтрүүлсээр өнөөдөр хиймэл оюун, машин сургалт, их өгөгдөл зэрэг технологийн өмнө ирээд байна. Үр дүнд нь 2.7 сая харилцагчийн бүх төлбөр тооцоо, сар тутам хийгддэг 60 сая орчим гүйлгээний 98 хувь нь цахим болж, хоёрхон хувь нь салбар дээр биетээр ирж үйлчилгээ авдаг болжээ. Асар

өргөн далайц, цар хүрээг хамарсан энэхүү цахим аялал нийт монголчуудын амьдралын хэв маягт нөлөөлж, санхүүгийн үйлчилгээ авах хэлбэрийг эрс өөрчилсөн гэхэд болно.

“Бидний дараагийн алсын хараа бол компани бүхэлдээ дижитал сэтгэлгээтэй болох” гэж ХААН банкны Гүйцэтгэх захирал Р.Мөнхтуяа ярилаа. 2021 онд ХААН Банк 2021-2023 оны дунд хугацааны бизнес төлөвлөгөө гаргахдаа “Дижитал стратеги” хэмээх баримт бичгийг анх удаа баталжээ. Батлахаасаа өмнө ХААН Банкны цахимжилт дэлхийн түвшинд хаахна яваа гэдэг дээр Хонконг дахь Deloitte компаниар дүгнэлт гаргуулжээ. Ингэхдээ банкны стратеги болон шинэчлэл, харилцагчийн тухай ойлголт, маркетинг болон харилцагч нартайгаа харилцаа тогтоож буй байдал, борлуулалт, байгууллагын өөрийн ур чадвар, харилцагчийн үйлчилгээ, цахим үйл явц гэх мэтээр долоон шаардлагын хүрээнд, нийт 50 орчим хэрэглэгдэхүүнээр (tools) дүн шинжилгээ хийлгүүлжээ. Ингээд ХААН Банк дижитал шилжилтээр Монголдоо тэргүүлж, харин дэлхийд дундаж түвшинд явж байна гэдгээ олж мэдэв.

Өнгөрсөн дөрвөн жил орчмын хугацаанд ХААН Банкнаас зээлийн үйлчилгээ, ялангуяа цалингийн, картын гэх мэт иргэдийн зээлийн үйлчилгээг банкны ажилтны оролцоогүйгээр утсаар хүргэдэг болохын тулд хиймэл оюун, машин сургалтын технологийг хөгжүүлж маш их бэлтгэл ажлыг амжуулсан байна. Ингэснээр харилцагчид шаардлагатай мэдээллийг төрийн мэдээллийн сангаас татсанаар зээлийн процессын шийдвэр гаргалт 10-аадхан минутын хугацаанд автоматаар явагддаг болсон байна.

ХААН Банканд зөвхөн бизнес хөгжлийн чиглэлээр долоон газар, мэдээллийн технологийн найман газар ажилладаг. Сүүлийн жилүүдэд жил бүр 100-130 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтыг байгууллагын хөгжилд зориулж байгаагаас 70-80 хувийг мэдээллийн технологи, бизнес хөгжилд зарцуулжээ. Ингэснээр цахим банкны үйлчилгээгээр нийт зах зээлийн 50-90 хүртэл хувийг эзэлж, банкнууд дундаа тэргүүлж байна.

Одоо тэдний дараагийн зорилго бол дэлхийн түвшний дижитал соёлыг төлөвшүүлэх. Үүний тулд нэгдүгээрт, цахим сувгуудаар харилцагчдадаа улам ойртож, тухайн харилцагчийн хэрэгцээнд

2018 онд тус банкны зээлийн 70 хувийг хэрэглээний зээл, 30 хувийг бизнесийн зээл эзэлж байсан бол өнөөдөр бизнесийн зээлийн багц 50 хувьд хүрч хэрэглээний зээлийн багцтайгаа тэнцжээ.

ХААН Банк сан “Хавдрын эсрэг үндэсний аян”-ы хүрээнд 14 жилийн хугацаанд 1.2 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт хийжээ.

▶ тохирсон санхүүгийн үйлчилгээг хүргэдэг болно. Дээр дурдсанаар ХААН банкны зээлийн бүтээгдэхүүн дээр хиймэл оюун, машин сургалтын технологиуд хэдийнэ ажиллаж эхэлсэн бөгөөд их өгөгдөлд анализ хийн зээлдэгчдийн зээлийн чадварт оноо (credit scoring) өгөх байдлаар тухайн хүн хэдий хэмжээний зээлийг, ямар хугацаатай, хэдэн хувийн хүүтэй, ямар нөхцөлтэй авбал тохиромжтойг тодорхойлдог болсон. Ингэснээр зээлийн шийдвэр гаргалт илүү оновчтой болж байна. Одоогоор ХААН Банканд 200 гаруй зээлийн бүтээгдэхүүн, харилцах болон хадгаламжийг нэмбэл 300 гаруй бүтээгдэхүүн бий. Эндээс хэрэглээний зээлтэй холбоотой бүтээгдэхүүний ихэнх нь цахим болно. Тэгснээр зээлийн эдийн засагч нар бизнесийн зээлийн судалгаа, шинжилгээ, үнэлгээндээ илүү мэргэших орон зай үүсэж байна.

Үйл ажиллагаа цахимжаад ирэхээр нөгөө талаас мэдээллийн аюулгүй байдлын эрсдэл (cyber risk) үүсдэг. ХААН Банканд үүнтэй холбоотой тусгайлсан газар дотроо хэд хэдэн нэгж, хэлтэстэй ажиллаж, системийн аюулгүй байдлыг, гаднын довтолгооноос харилцагчийн болон салбар нэгжийн аюулгүй байдлыг хамгаалж, ажилтнуудын системд хандаж байгаа хандлагыг хянадаг. Үүнээс гадна хөндлөнгийн аудиторууд хяналт тавьж, тэдгээр нь жилд хоёр удаа гурван янзаар буюу хилийн цаанаас, Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр, банкны барилга дотроос систем рүү зориудаар довтолж алдаа байгаа эсэхийг шалгана. Мөн үүнтэй төстэй байдлаар апп, программ хангамжууд, картын болон цахимжсан бүтээгдэхүүний нууцлалыг шалгадаг байна. Товчхондоо мэдээлэл бүх хэсэгтээ, бүх түвшиндээ алдагдахгүй, тасалдахгүй, нууцлалтай байх стандарт мөрдөгддөг.

Мэдээллийн аюулгүй байдлын өөр нэг чухал хэсэг бол үйл ажиллагааны тасралтгүй байдал. Олон мянган хүн ажилладаг учраас хэн нэгэн нь ямар нэг шалтгаанаар ажилдаа ирэхгүй бол хийж байсан ажлыг нь дараагийн хүн шууд үргэлжлүүлдэг байхын тулд тэр хүнтэй холбоотой бүх ажлыг детальчилж бичээд өөрт нь нэг хувь, удирдлагад нь нэг хувь олгож, бүх мэдээлэл тусдаа файл дээр хадгалагддаг. Өөрөөр хэлбэл, теллер, менежер, зээлийн эдийн засагч гэх мэтээр ямар ч түвшний ажилтан Монгол орны аль ч өнцөг буланд байгаа салбар, нэгж дээр очоод ажиллахад хийх ажил нь яв цав тодорхой байдаг гэсэн үг.

ХААН Банкны дижитал алсын харааны өөр нэг чухал хэсэг нь мэдээж ажилтнууд. Банк цахимжихын хэрээр хамгийн түрүүнд теллерүүдийн ажилд сонирхолтой өөрчлөлтүүд гарч байна. 2019 онд ХААН Банкны нэг теллерийн өдрийн дундаж гүйлгээний тоо 130, их ачаалалтай үедээ 270-д хүрдэг байсан бол өнөөдөр нэг теллер дунджаар 77 гүйлгээ хийдэг болж эрс багасжээ. Энэ амжилтад хүрэхэд орон даяар 204 Экспресс банк, 1450 орчим АТМ, 215 киоск машин, 26 000 орчим КҮБ, 33 000 гаруй ПОС машин бүхий үйлчилгээний сүлжээг бий болгосон нь голлон нөлөөлжээ. Одоо теллерүүд үлдсэн цагийг харилцагч нарт зөвлөгөө өгөх, бүтээгдэхүүнээ сурталчлахад зарцуулдаг болсон байна.

Яваандаа бүх нийтээр гар утас, интернэт банкаар үйлчилгээ авдаг болчихвол теллер, төрөл бүрийн менежерүүд, борлуулагчдын ажлын зарим хэсэг нь автоматжих учир ХААН Банк ажлын байрны энэхүү өөрчлөлтөд эртнээс бэлдэж эхэлжээ. Жишээ нь, цахим үйлчилгээний тухайд харилцагч нар асууж лавлах нь ихэссэн учир 1800-1917 лавлах төвийг илүү олон хүний бүрэлдэхүүнтэй 24/7 горимоор ажиллуулж байна. Өмнө нь салбар нэгжүүдээр үйлчилгээ үзүүлдэг байсан 100 орчим ажилтан 2021 онд утсаар үйлчилгээ үзүүлдэг болсон. Ийм ажлыг одоогоор 220 хүн хийж байгаа бөгөөд дахиад ч 300 ажилтан нэмэхээр бэлдэж байна.

Нөгөө талаар цахимжилт нь биет оффисын хэрэгцээг багасгаж байгаа ч ХААН Банк дунд хугацаандаа ажлын байр болон ажилтнуудын тоог цөөрүүлэх бодлогогүй байгаа. Харин ажилтнуудыг илүү зөөлөн ур чадвар тал руу нь хөгжүүлнэ. Жишээ нь, сумын төвийн салбарууд нь харилцагч нарт санхүүгийн боловсрол олгоход чиглэсэн, энэ утгаараа тэдэнд илүү ойртсон үйлчилгээний цэгүүд болон хувирах аж. Бас зарим салбар нэгж дундын оффисын хэлбэрээр ажилладаг болно. Энэ талаар Гүйцэтгэх захирал Р.Мөнхтуяа ярихдаа “Бид салбар нэгжийн тоонд анхаарахаас илүү харилцагчдад тухтай орчин бүрдүүлэхийг зорьж ажиллана” гэж хэллээ.

ХААН Банкны дижитал бодлогын үр дүн цар тахлын үеэр илүү тод ажиглагджээ. Улаанбаатар хотод нийт харилцагчдын тал нь гурван долоо хоногийн турш гэртээ хөл хорионд байсан өдрүүдэд санхүүгийн үйлчилгээг онлайнаар тасалдалгүй ▶

► авч, банкны ажилтнууд сумын төвөөс гэрээсээ ч онлайн-аар ажиллаж болж байсан нь энэ бодлого амьдралын бодит шалгуурыг давсныг баталжээ. Энэ утгаараа цар тахал дижитал бодлогынхоо давуу болон дутуу талыг үнэлэх, сайжруулахад маш чухал дүгнэлтүүд хийх түүхэн боломж байсныг Р.Мөнхтуяа онцолж байв.

Жижгээс том руу өсөх нь

2021 оны намар бизнесийн ертөнцөд нэгэн тэмдэглүүштэй үйл явдал болсон нь монгол зөвлөхүүдийн хамтарч хэрэгжүүлсэн зөвлөх үйлчилгээний төсөл олон улсаас алтан медаль авчээ. Тодруулбал, электрон барааны зах зээл дээр ажилладаг “Сайн интернэшнл” ХХК-ийн бизнес зөвлөх үйлчилгээний ачаар сүүлийн жилүүдэд байнгын 20-30 хувиар өсөж иржээ. Энэ өсөлтөд хүрэхэд тус компанийн ХААН Банктай холбогдсон олон жилийн харилцаа нь голлон нөлөөлжээ.

“Банк өөрөө томрохын хэрээр харилцагчид нь ч бас өсөж томрох ёстой” гэж Р.Мөнхтуяа банкныхаа алсын харааг тайлбарлахдаа хэлж байлаа. ХААН Банкны хамтдаа өсөх энэ аялал бас л дижитал шилжилттэйгээ зэрэгцэн 2006 онд жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдэд зориулсан “Бизнес инкубатор” төв байгуулснаар эхэлжээ. Гол зорилго нь бизнес эрхлэгчдэд мөнгөөр хөрөнгө оруулахаас гадна мэдлэгээр хөрөнгө оруулахад оршино. Тиймээс энэ төв байгуулагдсан цагаасаа бизнесийн арга ухаанд сургах мэргэжлийн зөвлөгөөг харилцагчдадаа өгсөөр ирсэн. Хожим нь Инкубатор төв нь Жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийг дэмжих төв болж, сүүлийн жилүүдэд бизнес эрхлэгчдийн түгээмэл алдаа гаргадаг менежментийн чиглэлээр зөвлөгөө, үйлчилгээг мэргэжлийн зөвлөх байгууллагуудтай хамтран хүргэж ирсний зөвхөн нэг үр дүн нь “Сайн интернэшнл” ХХК юм. “Монголын номер нэг банкны хувьд бага хүүтэй зээл өгчхөөд хараад сууна гэдэг хангалтгүй. Тиймээс зээлээ дагасан зөвлөгөө, сургалт байх ёстой гэж үзсэн” хэмээн энэ төвийнхөн ярьж байв. 2021 оны эцсээр олон улсын банк санхүүгийн салбарын шилдгүүдийг тодруулдаг “Global Finance” сэтгүүлээс ХААН Банкныг “ЖДБ-ийг дэмжигч Монгол Улсын шилдэг банк”-аар шалгаруулсан нь ч дээрх бодлогын хэрэгжилттэй холбоотой юм.

Үндэсний статистикийн хорооны тоогоор

Монголд 2021 оны эцсийн байдлаар 96 300 гаруй ААН үйл ажиллагаа явуулж байгаагийн 97 орчим хувь нь бичил, жижиг, дунд ААН байна. Үүнээс 27 000 шахуу нь ХААН Банкны харилцагчид. Тэдний дотор өрхийн аж ахуйгаас компани болтлоо өргөжсөн бизнес эрхлэгч олон бий. Үүнийг гэрчлэх зарим нэг тоо гэвэл 2018 онд тус банкны зээлийн 70 хувийг хэрэглээний зээл, 30 хувийг бизнесийн зээл эзэлж байсан бол өнөөдөр бизнесийн зээлийн багц 50 хувьд хүрч хэрэглээний зээлийн багцтайгаа тэнцжээ. Гэхдээ энэ нь хэрэглээний зээл багассан гэсэн үг биш, харин бизнесийн зээлийн багц томорч, ингэхдээ голдуу шинэ бизнесийн хөрөнгө оруулалт болжээ.

ЖДҮ гэхээр бизнес нь найдвартай ажиллах

ХААН Банкны соёлын цөм нь ажилтнуудын оролцоог дэмжих, бүх хүнд гарааны тэгш боломжийг олгоход чиглэдэг.

► уу гэдэг дээр болгоомжлохоос гадна барьцаа хөрөнгө, борлуулалтын орлого нь тэр бүр банкны шаардлагыг хангадаггүй. Тиймээс ХААН Банкнаас ЖДҮ эрхлэгчдийн зээлийн чанарыг сайжруулах талаар найман сарын хугацаанд судалгаа хийж, олон улсын байгууллагуудын сургалт, техникийн дэмжлэг авсны дараа том ААН-д бараа, үйлчилгээ нийлүүлэгч жижиг, дунд ААН-үүдэд зориулсан гэрээний орлогыг нь барьцаалах зээлийг олгодог болжээ. Цаашдаа жижиг, дунд бизнест зориулсан зээлийн бүтээгдэхүүнээ улам төгөлдөржүүлж, зээлийн багцаа тогтмол нэмнэ гэж Р.Мөнхтуяа захирал хэлж байв. Тухайлбал, 2021 онд Европын санхүүгийн байгууллагуудаас өртөг багатай 120 сая ам.долларын санхүүжилт татсанаас 80 сая ам.долларыг жижиг, дундын зээлийн багц руу оруулжээ.

ХААН Банк ЖДҮ-д чиглэсэн энэ бодлогоо өнгөрсөн жил стратегийн түвшиндээ рэбрэндинг хийхдээ улам тодорхой болгосон. Шинэчлэгдсэн Алсын хараа, Эрхэм зорилго, Үнэт зүйлсийг нь уншихад “Өсөлт” гэх хамгийн чухал түлхүүр үгийг анзаарахгүй байхын аргагүй. Тухайлбал,

“харилцагчтайгаа хамт өсөж ...” эсвэл “хувьцаа эзэмшигчдээ өсөлт, хөгжлийн замд хөтлөх ...” гэх мэт. Энэ философи нь тухайн харилцагч алсын хараа, зорилго, бизнес загвар гэх зэргээр стратегия тодорхойлоход нь тусалж, түүнд нь тохирсон зээлийг бүтээгдэхүүнийг олгох байдлаар хамтдаа өсөн тэлэхэд чиглэх аж.

Ажилтнаас захирал болж өсөх нь

Жижиг компанийг эзэн нь, дунд компанийг дүрэм журам нь, харин том компанийг соёл нь авч явдаг гэж ярьдаг. Тиймээс соёл гэдэг зүйл бол ХААН Банк шиг том байгууллагын хувьд амин сүнс нь гэсэн үг. Тэгвэл 6500 орчим ажилтныг ажлын нэг хэлээр ойлголцуулж, бүтээмжтэй ажиллуулдаг тэр соёл нь юу вэ гэдэг бол тун сонирхолтой судлагдахуун юм.

ХААН Банкны соёлын цөм нь ажилтнуудын оролцоог дэмжих, бүх хүнд гарааны тэгш боломжийг олгоход чиглэдэг. Олон улсын Gallup судалгаагаар ажилчдын оролцооны индекс нь 60 хувиас дээш байдаг компаниудын ашигт ►

Бидний алсын зорилго бол компани бүхэлдээ дижитал сэтгэлгээтэй болох.

► ажиллагаа нь өрсөлдөгчөөсөө их байдаг аж. Тэгвэл ХААН Банкны хувьд ажилтны идэвх оролцооны индекс 80 хувь байдаг. Тэд хамтран ажиллах, оролцоотой байх, харилцаатай байх, шударга байх, үнэт зүйлсээ хамгаалах, ил тод байх гэсэн үндсэн зургаан зарчмыг өдөр тутмын ажилдаа мөрдлөг болгодог.

Байгууллагын соёлын дагуу ХААН Банканд ажилд орсон хүн болгоны карьер өсөлтийн төлөвлөгөө нь тодорхой, ойлгомжтой байдаг. Гүйцэтгэх захирал Р.Мөнхтуяа өөрөө энэ соёлын бүтээгдэхүүн. Тэр инженер болно гэж ярьдаг хүүхэд байсан ч 1994 онд Санхүү эдийн засгийн дээд сургуулийг санхүүч мэргэжлээр төгсжээ. Одоо тэр банкны салбарт 29 жилдээ ажиллаж байгаа бөгөөд анх 2000 онд ХААН Банкны Төв аймаг дахь салбарын нягтлангаар ажилд орж байжээ. Тэндээсээ удалгүй Улаанбаатар хотод нээсэн хамгийн анхны тооцооны төвд ерөнхий нягтлан болж хоёр жил ажиллаад төв банкны Санхүү удирдлагын хэлтсийн ахлах нягтлан бодогч болж байв.

Түүний карьер өссөөр 2005 оноос гүйцэтгэх удирдлагын багт оржээ. 2008 оноос тасралтгүй 10 гаруй жил орлогч захирлаар ажиллаж байгаад 2020 оны арванхоёр дугаар сард Монголын хамгийн том банкны анхны эмэгтэй Гүйцэтгэх захирал болжээ. Энэ мэтээр банкны ажилтан бүрд Гүйцэтгэх захирал болох карьерын зам нээлттэй. Үүнийг гүйцэтгэх удирдлагын бүрэлдэхүүнээс нь харж болно. ХААН Банкны есөн дэд захирлын найм нь голдуу мэргэжилтэн, теллер, нягтлан бодогч, мэдээллийн ажилтнаар анх ХААН Банканд ажилд орж байсан хүмүүс байна.

ХААН Банк сурч байгаа ажилтнуудаа дэмжиж, өсөлт хөгжилтийнх нь төлөвлөгөөнд түүнийг нь суулгаж өгдөг. Ялангуяа сүүлийн хоёр жилийн туршид суралцагч байгууллага гэдэг стратегийг ажилтнуудынхаа дунд хэрэгжүүлж байна. Ажилтнууд өөрсдөө “Би ийм юм сурчихсан, ийм чадвар эзэмшсэн, одоо тийшээ очиж, дэвшиж ажилламаар байна” гэдгээ өөрөө тодорхойлж гаргах боломжтой.

Р.Мөнхтуяагийн хувьд банкандаа 22 жил ажиллахдаа барууны том банкнуудын менежментээр хүмүүжиж, америк, англи, япон захирлуудтай ажиллаж туршлагажсан. Түүнийг анх ажилд ороход ХААН Банк өөрийн хөрөнгийн

хасах үнэлгээтэй, алдагдалтай ажиллаж байв. Шинэхэн томилогдож ирсэн Гүйцэтгэх захирал Питер Морроугийн менежментийн баг хувьчлалд ид бэлдэж байх тэр үед Р.Мөнхтуяа маш их зүйл сурч авсан гэдэг. 2008-2010 онд тэр Гүйцэтгэх захирлын орлогчоор ажиллаж байхдаа дэлхийн аль ч банканд мөрддөг олон улсын нягтлан бодох бүртгэл, тайлагналын стандартыг нэвтрүүлжээ. Энэ нь Монгол Улс Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулиа шинэчлэн батлахаас таван жилийн өмнө хийсэн ажил байв. Олон улсын стандартуудыг нэвтрүүлж байсны ачаар тус банк 2009 оны хямралыг ажралгүй давж, банкны санхүүгийн чадавх нэмэгдэж, нийт хөрөнгө анх удаа нэг их наяд төгрөгт хүрч байв.

“ХААН Банканд ажиллаж байсан хүн хөдөлмөрийн зах зээлд юугаараа үнэ цэнтэй байх вэ” гэж асуухад Р.Мөнхтуяа “Ажлаа эмх цэгцтэй хийдэг, цаг барьдаг, хурлыг шийдвэр гаргахуйц түвшинд бэлтгэлтэй, оролцоотой хийж чаддаг, дотоод дүрэм журмыг ягштал баримтлах ч өөрийгөө хөгжүүлэх дээр юунд ч баригддаггүй хүмүүс” гэж хариулав. Түүний энэ банканд ажиллахдаа өөртөө хэвшүүлсэн хамгийн үнэ цэнтэй дадал зуршил нь ч угаасаа бэлдэх, дахин бэлдэх.

Гүйцэтгэх захирлын хувиар Р.Мөнхтуяа байгууллагын доод шатнаас дээшээ мэдээлэл хэр хурдан урсаж буйг байнга танддаг. Энэ нь нэг ёсондоо байгууллагын эрүүл мэнд, зүрхний цохилтыг хэмжих гол үзүүлэлт. ХААН Банканд аливаа том ажил явагдахад дор хаяж тав, ихдээ 30-40 нэгж хамтарч ажилладаг учраас үйл ажиллагаа маш оновчтой, тодорхой байх ёстой. ХААН Банкны ажилтан бүр сард дор хаяж нэг удаа удирдлагатайгаа нэг цагийн уулзалт хийж мэдээлэл солилцох ёстой. Ингэж байж доод шатанд гарч буй асуудал эсвэл санал, хүсэлт тогтмол дээшилж, эргэх холбоотой ажиллана. Энэ дотроос хамгийн чухал мэдээллийг бизнесийн тэргүүн фронт дээр буюу шууд харилцагчтай тулж харьцдаг ажилтнууд өгдөг. Тэдний ажлын үр дүнг хэмжих гол үзүүлэлт нь харилцагчийн сэтгэл ханамж, энгийнээр хэлбэл инээмсэглэл юм. Сүүлийн жилүүдэд ХААН Банк харилцагчийн үйлчилгээндээ түргэн шуурхай, энгийн ойлгомжтой, хүртээмжтэй сувагтай, анхааралтай сонсдог, харилцагчдаа халамжилдаг гэсэн таван зарчмыг баримтлан ажиллажээ. Үр дүнд нь харилцагчийн сэтгэл ханамж 2020

Байгууллагын соёлын дагуу ХААН Банканд ажилд орсон хүн болгоны карьер өсөлтийн төлөвлөгөө нь тодорхой, ойлгомжтой байдаг.

ХААН Банкны эрүүл мэндийн салбарт хэрэгжүүлж буй дараагийн том төсөл нь хүн амын дундах нас баралтын тэргүүлэх шалтгаан болсон зүрх судасны өвчнөөс ард иргэдийг урьдчилан сэргийлэх зорилготой “Цусны даралт ихсэлтийн эсрэг аян” бөгөөд дөрвөн жилийн өмнөөс эхэлжээ.

оны эцсээр 3.4 хувийн өсөлттэй гарсан байна. ХААН Банкны менежерүүд болон захирлууд харилцагчдынхаа санал, хүсэлтийг илүү ойроос сонсохын тулд өөрсдөө үе үе салбаруудаа тойрон явж, зааланд зогсож угтах үйлчилгээний ажилтны үүрэг гүйцэтгэдэг.

“Надад энэ банканд ажиллахад хамгийн их таалагддаг зүйл бол гэр бүлсэг уур амьсгал” гэж Р.Мөнхтуяа ярилаа. ХААН Банкны удирдлагын багт одоо 12 хүн байгаагийн зургаа нь эрэгтэй, зургаа нь эмэгтэй. Энэ нь бүх хүнд гарааны ижил боломж олгох, хэнийг ч хүйсээр, яс үндсээр ялгаварлан гадуурхахгүй байх гэсэн зарчмын илрэл аж.

Р.Мөнхтуяа энэ банканд ажиллаад баримталдаг болсон нэг чухал зарчим бол шинэ хүн ажлаа мэдэхгүй байхыг асуудал болгон хардаггүй хандлага. Тиймээс менежерүүд, ажилтнууддаа наад захын зүйлийг мэдэхгүй байсан ч ичихгүй асуугаарай гэж хэлдэг. Учир нь мэдэх, дадах гэдэг өөрийн хугацаатай. Хоёр дахь чухал зарчим нь аливаа ажлыг эхлэхээс өмнө хамгийн муугаас эхлээд сайныг хүртэл бүх хувилбарыг боловсруулах. “Энэ тохиолдолд сорилт, бэрхшээлүүд тийм ч хэцүү санагдахаа больж, харин ч муу хувилбаруудыг удирдан сайжруулж эрсдэлийг багасгах орон зай гарч ирдэг” гэж тэр яриу.

Ногоон өсөлт

Эдүгээ хүн төрөлхтний үнэт зүйлс, ёс суртахуунд суурь өөрчлөлт гарч, тэдгээр нь илүү байгальд ээлтэй, эрүүл бөгөөд минималист амьдралын хэв маягийг дэмжсэн шинжтэй болж байна. Тэгэхээс ч аргагүй аж. Өнөөдөр дэлхийд агаарын хэм дунджаар 1.5 нэгжээр өсөж, байгалийн гамшигт үзэгдэл олширсны улмаас сүүлийн 10 жилд л гэхэд даатгалын зардалнаим дахин, даатгалын бус зардал долоо дахин нэмэгдээд байна.

Монгол Улсад уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой тоо баримтууд дэлхийн дунджаас ч илүү түгшүүртэй чиг хандлагыг илтгэж, олон талаар “улаан шугам” давж, агаарын хэм 2.25 хувиар өсөөд байгаа. Үүнтэй холбоотой бизнесийн байгууллагууд, ялангуяа хөрөнгө оруулалтын гол эх үүсвэр болдог банкны салбар ойрын 10, цаашлаад 30 жилийн алсын хараандаа тогтвортой хөгжлийн концепцийг шингээх шаардлагатай болсон.

Энэ чиглэлд ХААН Банк мөн л манлайлж яваа. Тэд 2019 онд Монголын банкнууд дундаас анх удаа НҮБ-ын Даян дэлхийн гэрээний 17 зарчим,

ТоС хөтөлбөрийн найман зарчим дээр үндэслэсэн “Тогтвортой хөгжлийн бодлого” баримт бичгийг баталсан байна. Уг бодлогын дагуу банкнаас олгож буй зээлийн багцууд дахь ногоон зээлийн хэмжээ нэмэгдэж байгаа. 2021 онд тогтвортой санхүүжилтээр аль болох бага хүүтэй зээл өгөхийн тулд гаднын банк санхүүгийн байгууллагуудаас нийтдээ 160 сая ам.долларыг татан төвлөрүүлжээ. Улмаар 2022 ондоо 200 орчим сая ам.долларын бага хүүтэй эх үүсвэрийг гаднын байгууллагуудаас татаж, тогтвортой бизнес эрхлэгч нартаа, ялангуяа жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийн ногоон зээлийг санхүүжүүлэхэд зориулах аж.

“Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалыг зөвхөн зээлээрээ биш, өөрсдийн үйлдлээр харуулахыг зорьж байгаа” гэж Р.Мөнхтуяа хэлэв. Тухайлбал, түүний гардан удирдсан ХААН Банкны шинэ оффисын барилгын төсөл буюу ХААН Банк цамхгийг олон улсын А зэрэглэлийн стандартаар барихдаа цахилгаан эрчим хүч хэмнэдэг, хог хаягдлаа ялгаж боловсруулдаг, ус болон цаасаа дахин хэрэглэдэг шийдлийг ашиглажээ. Энэ мэтээр санхүүжилт, үйл ажиллагаа, тайлагнал, харилцаа нь бүхэлдээ тогтвортой хөгжил рүү хөтөлж байгааг тэр онцлов.

Тогтвортой хөгжлийн бодлогын бас нэг салшгүй хэсэг нь нийгмийн хариуцлага. ХААН Банк 2007 онд ХААН Банк санг байгуулснаас хойш боловсрол, эрүүл мэнд, байгаль орчны чиглэлд улсдаа үлгэр жишээ болсон олон төсөл хэрэгжүүлсэн. Тухайлбал, монголчуудын сайн мэдэх “Хавдрын эсрэг үндэсний аян” эхлээд 14 жил болж байна. Энэ аянаар нийслэлийн есөн дүүрэг, 21 аймгийн нийт 150 мянга гаруй иргэнийг хавдраас урьдчилан сэргийлэх зорилготой үнэ төлбөргүй үзлэг оношилгоонд хамруулж, 1.2 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт хийгээд байна. ХААН Банкны эрүүл мэндийн салбарт хэрэгжүүлж буй дараагийн том төсөл нь хүн амын дундах нас баралтын тэргүүлэх шалтгаан болсон зүрх судасны өвчнөөс ард иргэдийг урьдчилан сэргийлэх зорилготой “Цусны даралт ихсэлтийн эсрэг аян” бөгөөд дөрвөн жилийн өмнөөс эхэлжээ.

Р.Мөнхтуяа захиралтай хийсэн урт ярилцлага маань энэ хүрээд өндөрлөсөн юм. Ярианы төгсгөлд би түүнээс хийж буй ажлынхаа юугаар нь хамгийн их бахархдаг тухай асуув. “Монгол Улсын эдийн засагт маш чухал үүрэг гүйцэтгэдэг банкаараа, нэгээхэн хэсэг нь болж яваагаараа бахархдаг” гэж тэр хариуллаа. ■

Break Through to a New Future.

ASTRON

*If there are changes in the region/time zone, manual time zone selection may be required.

SEIKO

SINCE 1881

SEIKO BOUTIQUE 1 Naran Mall F2, Seoul street
SEIKO BOUTIQUE 2 Naran Plaza F4, Chinggis avenue

SEIKO SHOP 1 Naran Point F2, Khuvisgalchdiin street
SEIKO SHOP 2 Naran Center F1, Enkhtaivan avenue

Хөрөнгө оруулалт

П.Рамачандран: Том төслүүдэд хөрөнгө оруулалт татахад эдийн засгийн төрөлжилт нэн чухал

Азийн хөгжлийн банкны Монгол Улс дахь Суурин төлөөлөгч Павит Рамачандрантай Монгол Улсын гадаад хөрөнгө оруулалтын орчны талаар ярилцлаа.

Дотооддоо уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг боловсруулахад анхаарч, уул уурхайн салбарын үнэ цэнийн уялдаа холбоог бэхжүүлэх нь нэн чухал юм.

-Энэ жил Монгол Улс болон Азийн хөгжлийн банк (АХБ)-ны хамтын ажиллагааны 31 жилийн ой тохиож байна. АХБ нь Монгол Улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийг дэмжиж, хамтран ажиллаж ирсэн олон талт хөгжлийн хамгийн том түнш болохын хувьд та манай улсын хөрөнгө оруулалтын орчны талаар ямар бодолтой байдаг вэ?

-Монгол бол тайван, эрч хүчтэй ардчилсан улсаас гадна шинэ тутам хөгжиж буй зах зээл юм. Мөн Монгол Улс нь уул уурхайн асар их баялагтай төдийгүй түүх, соёл талаасаа хөрөнгө оруулагчдад ихээхэн боломж олгох давтагдашгүй олон онцлогтой орон. Гэвч Украинд болж буй дайн болоод коронавирусийн цар тахлаас үүдэлтэйгээр

БНХАУ-тай хиллэх боомт дээр үүссэн гацаа зэрэг эдийн засгийн өнөөгийн нөхцөл байдлаас шалтгаалж хөрөнгө оруулалтын орчин ихээхэн сорилттой тулгараад байна. Гэхдээ Монгол Улсын хувьд өмнө дурдсан давуу талууд хэвээр байгаа тул цаашид үүнд тулгуурлан хөрөнгө оруулалт татах бүрэн боломжтой гэж би харж байна. Үүнд анхаарч үзэх хэд хэдэн зүйлс бий.

Нэгдүгээрт, Монгол Улс эрдсийн түүхий эдээ экспортолж, бусад бараа бүтээгдэхүүний дийлэнхийг нь импортолдог эдийн засгийн үндсэн загвартай учраас Засгийн газар нь худалдааны хориг, хязгаарлалтыг маш бага тогтоодог. Гэхдээ макро эдийн засгийн өнцгөөс энэ бүхнийг харах нь чухал юм. Ялангуяа гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО)-ын урсгалаас үүдэлтэй эдийн засгийн өсөлт, уналтын байнгын мөчлөг нь түүхий эдийн үнийн хэлбэлзэлтэй нягт уялдаж байна. Мөн ГШХО-ын урсгал ч маш тогтворгүй явж ирсэн. ►

► Иймд төсвийн болон өрийн зөв зохистой үзүүлэлт бүхий макро эдийн засгийн тогтвортой орчныг бүрдүүлэх нь хөрөнгө оруулагчдад эерэг дохио өгдөг. Улс төрийн тогтвортой байдал, урьдчилан таамаглах боломж, хууль, зохицуулалтын орчныг чамбайруулах, тэдгээрийн хэрэгжилтийг чандлан сахих зэрэг нь Монгол Улсын хувьд уул уурхайгаас бусад салбарт ГШХО татахад асар чухал. Дэлхий болон бүс нутгийн хэмжээнд харах юм бол ГШХО-ыг татахад улс орнуудын баримталдаг арга барил нь бараг л урлагийн нэг төрөл болтлоо хөгжсөн. Иймээс Монгол Улс хөрөнгө оруулалтын орчны ил тод байдлыг сайжруулах, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг ялгаварлан гадуурхахгүй байхад анхаарах нь зүйтэй юм.

Монгол Улс хөрөнгийн урсгалд маш бага хязгаарлалт тавьдаг төдийгүй олон улсын төлбөр тооцоог ч хориглодоггүй. Гэхдээ хөрөнгийн зах зээлийн хөгжил нэлээд доогуур түвшинд байна. Тухайлбал, үнэт цаасны фючер болоод үүсмэл арилжаануудын боломж тун бага байдаг. Тиймээс АХБ 1990-ээд оны эхнээс төрийн өмчит Монголын хөрөнгийн биржэд зөвлөмж, дэмжлэг үзүүлсээр ирсэн. Хөрөнгийн бирж бол дотоодын хөрөнгийн зах зээл, багцын хөрөнгө оруулалтын зах зээлийн голлох талбар болдог хэдий ч санхүүгийн салбарын хувьд дийлэнх хувийг банкны салбар эзэлж, хөрөнгийн зах зээлийн эзлэх хувь хэмжээ тун бага байсаар байна. Тиймээс энэ нөхцөл байдал нь санхүүгийн салбарыг бэхжүүлэхэд тулгарч буй бас нэгэн сорилт юм.

Миний дурдах сүүлийн чиглэл бол компанийн засаглал. Хөрөнгө оруулалт татсан компаниудыг харах юм бол засаглал маш сайтай нь анзаарагдана. АХБ-ны хөрөнгө оруулсан банкууд, компаниуд ч эдгээр хэв шинжийг агуулж байдаг. Тиймээс компанийн засаглалыг сайжруулах нь нэн чухал бөгөөд сайн удирдлагатай бөгөөд хөрөнгийн биржэд бүртгэлтэй, нээлттэй компаниуд нийлүү их хөрөнгө оруулалт татах боломжтой байдаг.

-Монгол Улс олон улсад нээлттэй болж, зах зээлийн эдийн засагт шилжсэнээс хойш 120 гаруй улсаас тодорхой хэмжээний хөрөнгө оруулалт татсан байна. Гэвч энэ хугацаанд Оюу толгойгоос өөр том төсөл хэрэгжсэнгүй. Хөрөнгө оруулагчид том төсөлд хөрөнгө оруулахгүй байгаагийн гол шалтгаан нь юу байна вэ?

-Эдийн засгийн төрөлжилт үүнд нэн чухал. Гэхдээ Монголын тухайд энэ нь олборлох буюу

уул уурхайн салбараас бүрмөсөн татгалзана гэсэн үг биш юм. Учир нь ирэх жилүүдэд ч уул уурхайн салбар нь өндөр ач холбогдолтой хэвээр байх болно. Стратегийн ач холбогдол бүхий уул уурхайн томоохон ордууд ашиглалтад орж эхэлсэн 2011 оноос ГШХО тус салбар руу чиглэж эхэлсэн бөгөөд энэ дүр зураг цаашид улам бүр нэмэгдэх болов уу. Оюу толгойн гүний уурхай ирэх жилээс бүрэн хүчин чадлаараа ажиллаж эхлэхээр уул уурхайн хамаарал багасахгүй, харин ч нэмэгдэнэ. Тиймээс анхаарахад зүйтэй гэж бодож буй хоёр санааг хэлье. Нэгдүгээрт, уул уурхайн салбарт нэмүү өртөг шингээхэд анхаарах хэрэгтэй. Уул уурхайн салбар нь өөрөө хөрөнгө ихээхэн шаарддаг салбар хэдий ч үйлчилгээ болоод хөдөө аж ахуйн салбартай харьцуулвал илүү бага ажлын байр бий болгодог. Иймд дотооддоо уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг боловсруулахад анхаарч, уул уурхайн салбарын үнэ цэнийн уялдаа холбоог бэхжүүлэх нь нэн чухал юм.

Түүнчлэн уул уурхайн салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй гадаадын болон дотоодын компаниудын хоорондын харилцааг бэхжүүлэх асуудлыг ч мөн чухалчлах хэрэгтэй. Уул уурхайн бус салбарын хувьд экспортын сагсыг төрөлжүүлэхэд тун чухал үүрэгтэй хэдий ч тус салбарын хувьд ГШХО татах, тэр дундаа үр ашгийг чухалчилдаг ГШХО татах нь өөрөө нэлээдгүй сорилттой тулгардаг. Хөдөө аж ахуйн салбар, үүний дотор, мах, сүүн бүтээгдэхүүн болон ноолууран бүтээгдэхүүний дунд шатны (тээвэр, хадгалалт, борлуулалт) болон эцсийн шатны (боловсруулсан бүтээгдэхүүн) үйлдвэрлэлд анхаарлаа хандуулснаар салбарын хүрээнд уялдаа холбоог нэмэгдүүлэх, ажлын байрыг ч мөн бий болгох боломжтой.

Хоёрдугаарт, макро эдийн засгийн тогтвортой байдал. Эдийн засгийн өсөлтийн хэтийн төсөөлөл болон төлөв нь Засгийн газар төсвийн зарлагын үр ашигтай шинэчлэл хийх замаар хуримтлагдсан өрийг (ялангуяа өнөөгийн хямрал намжиж эхлэх үед) дарахын тулд төсвийн нэгдмэл байдалд үргэлжлүүлэн анхаарч байгаа эсэхээс ихээхэн хамаардаг. Монгол Улсын хувьд дунд хугацааны өсөлтийн төсөөлөл нь хувийн хэрэглээний өсөлт болоод уул уурхай, үйлдвэрлэлийн салбар дахь тогтмол хөрөнгө оруулалтын нөлөөгөөр ихээхэн эерэг дүр зурагтай байна.

-Гадаадын хөрөнгө оруулалт татахад улс төрийн тогтвортой байдал хэр нөлөөлдөг талаар

Түүнчлэн бүртгэлийн систем, хөрөнгө оруулагчдад зориулсан үйлчилгээ зэрэг бусад арга хэрэгслийг Монгол Улс үр дүнтэй ашиглах нь зүйтэй. Энэ мэтээр ГШХО-ыг татах, сонирхлыг нь төрүүлэх олон зүйлийг хэрэгжүүлэх боломжтой.

► **илүү тодорхой мэдээлэл өгнө үү?**

-Түүхийн туршид хөрөнгө оруулагчид улс төрийн тогтвортой байдал болон улс төрийн залгамж халааг ихэд чухалчилсаар ирсэн. Монгол Улсын хувьд Засгийн газрын өөрчлөлтийг дагасан улс төрийн маш их хувирамтгай, тогтворгүй байдал гарч байлаа. Харамсалтай нь үүнээс үүдээд бодлого маш их өөрчлөгдөх, бодлогын залгамж халаа алдагдах, бодлогыг гэнэтийн цочмог байдлаар хэрэгжүүлэх явдал гардаг. Тиймээс хэлсэндээ хүрдэг байхыг л хөрөнгө оруулагчид хүсдэг гэж би боддог. Хэрэгжүүлнэ гэсэн бодлогоо хэрэгжүүлж, баталсан дүрэм журмаа мөрдүүлж, асуудлыг шийдэх гэж эхлүүлсэн шинэчлэл хийхийг хэлж байгаа юм.

Энэ талаас нь авч үзвэл одоогийн Засгийн газар дөрвөн жил эрх барих учир одоогоор тун сайн суурь тавигдаад байна. Засгийн газрын хувьд хувийн салбар, бизнесмэнүүдтэй хамтран ажиллах, гадаадын хөрөнгө оруулалт татах чин хүсэл эрмэлзлээ илэрхийлж, манлайлал үзүүлж байна. Тухайлбал, “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-д багтсан олон төслийг хэрэгжүүлэхэд хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалт шаардлагатай. Тэдгээр төслийг зөвхөн төр хэрэгжүүлэх боломжгүй учраас дэд бүтэц болоод ногоон хөгжилтэй холбоотой зарим төслийг хэрэгжүүлэхэд төр ба хувийн хэвшлийн түншлэл хэрэгтэй гэдгийг Засгийн газар маш тодорхой илэрхийлсэн.

Мөн ГШХО-ыг татахын тулд нэгэнт бий болгосон олон хүчин зүйлс байна. Тухайлбал, ГШХО татахад чиглэсэн агентлаг Эдийн засаг, хөгжлийн яамны дэргэд байгуулагдлаа. Мөн цахим худалдаа, финтек, банк зэрэг олон салбарт дижитал шинэчлэл хийх зорилгоор хөрөнгө оруулалт татах боломж бий учир Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яам байгуулагдсан нь чухал алхам болсон гэж үзэж байна.

Түүнчлэн бүртгэлийн систем, хөрөнгө оруулагчдад зориулсан үйлчилгээ зэрэг бусад арга хэрэгслийг Монгол Улс үр дүнтэй ашиглах нь зүйтэй. Энэ мэтээр ГШХО-ыг татах, сонирхлыг нь төрүүлэх олон зүйлийг хэрэгжүүлэх боломжтой.

-Цар тахлын энэ амаргүй үед бид хэрхэн гадаадын хөрөнгө оруулалт татах вэ? Бидний давуу болон сул талууд юу байна вэ?

-Харамсалтай нь Монгол Улс Украины дайн болон БНХАУ-тай хиллэдэг боомтууд хаагдсан зэрэг давхар гадаад цочролд ороод байна. Дайнаас үүдээд худалдаа, ханган нийлүүлэлт тасалдалд ороод

байгаа бол өмнөд хилийн боомтууд өнгөрсөн оны аравдугаар сараас хойш хаагдаад буй нь худалдаа, орлогод шууд нөлөөлж байна. Далайд гарцгүй, худалдаанаас ихээхэн хамааралтай эдийн засагт энэ нь бүр хүчтэй цохилт болж, хямралыг даван туулахад амаргүй болголоо.

Миний бодлоор Монгол Улс эн тэргүүнд макро эдийн засгийн болон төсвийн удирдлагаа оновчтой болгох хэрэгтэй. 2017-2020 онд Монгол Улс макро эдийн засгийн нөхцөл байдлаа маш сайн удирдаж чадсан. Гадаад өрөө бууруулж, валютын нөөцөө нэмэгдүүлж, төсөв хүртэл ашигтай гарч байлаа. Энэ удаагийн хямрал намжиж эхлэнгүүт Монгол Улс нэн тэргүүнд төсвийн алдагдал, хуримтлагдсан өрийг бууруулах, нийгмийн зардлуудыг илүү зорилтот бүлгүүдэд хандуулах, мөнгөний бодлогыг зөөллөх чиглэлд ажиллавал инфляцын дарамт багасч, эргээд зах зээлд эерэг дохио болж, улмаар хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг сэргээнэ.

Хоёрдугаарт, эдийн засгийн өрсөлдөх чадвар. Боомтууд дээр ажиллаж байгаа аж ахуйн нэгжүүдийн хувьд хатуу болон зөөлөн дэд бүтцийн зардал, худалдаа эрхлэхэд шаардлагатай зөвшөөрөл, гаалийн үйл ажиллагаа, цахилгаан болон дулааны зардал ачаалал болж, улмаар хөрөнгө оруулалт татах чадамжид нөлөөлж байдаг. АХБ-ны судалгаанаас харахад хил дээрх ачааг ачиж буулгах, зөвшөөрөл олгоход зарцуулж буй хугацааг 10 хувиар бууруулахад худалдаа эрчимжиж, ДНБ-д худалдааны салбарын эзлэх хувь 0.65 пунктээр нэмэгдэхээр байна. Тиймээс хилийн боомтуудын нэвтрүүлэх чадварыг нэмэгдүүлэх нь гадаад худалдаанд маш ихээр нөлөөлнө.

АХБ нь бичиг баримтын хэт их хамаарлыг бууруулах, гаалийн зөвшөөрлийн үр ашгийг дээшлүүлэх зорилгоор Гаалийн автоматжуулсан мэдээллийн систем (CAIS) байгуулахад дэмжлэг үзүүлж байна. Эдгээр нь эцэстээ гадаад валютын орох урсгал сайжрахад тун ач холбогдолтой юм.

АХБ олон жилийн турш худалдааны салбарт бүс нутгийн хамтын ажиллагааг бэхжүүлэхэд анхааран ажиллаж ирлээ. Энэ чиглэлээр бид Төв Азийн бүс нутгийн эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хөтөлбөр (CAREC) хэрэгжүүлдэг бөгөөд хоёр улсын хилийн боомтууд дахь гаалийн болон халдвар хамгааллын үйл ажиллагааг уялдуулах нь худалдааны урсгалд мэдэгдэхүйц ахиц гарч болохыг нь харуулж байна. Жишээлбэл, Замын-Үүдийн эдийн засгийн чөлөөт

Миний бодлоор Монгол Улс эн тэргүүнд макро эдийн засгийн болон төсвийн удирдлагаа оновчтой болгох хэрэгтэй.

► бүсэд бид бичиг цаасны ажил, нэмэлт зөвшөөрөл, бүрдүүлэлтийг бууруулахад туслах нэг цонхны системийг нэвтрүүлэхээр ажиллаж байгаа юм. Мөн АХБ нь худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг сайжруулах зорилгоор хэд хэдэн голлох хилийн боомтуудын үйл ажиллагааг сайжруулахад анхаарч байна.

- Монгол Улс гадаадын хөрөнгө оруулалтыг аль салбартаа илүү татахыг хичээх ёстой гэж АХБ үзж байна вэ? Энэ талаар хийсэн судалгаа байдаг уу?

-Дөрвөн салбарыг онцолъё гэж бодож байна. Нэгдүгээрт, хөдөө аж ахуй, хүнсний үйлдвэрлэл. Монгол Улс хүнсний хангамжийн индексээр Ази тивд 15-р байрт багтдаг ч эл салбарт ашиглаагүй маш их боломж бий. Монгол Улс дотоод зах зээлийг махаар бүрэн хангадаг хэдий ч хүнсний ногооны 45 гаруй хувийг импортолж байна. Үнэ цэнийн сүлжээний дунд шатны (тээвэр, хадгалалт, борлуулалт) болон эцсийн шат (боловсруулсан бүтээгдэхүүн)-тай холбоотойн хувьд мах боловсруулах үйлдвэрүүдэд хөрөнгө оруулалт татах нөөц арвин байдаг. Монгол Улс жилд 550 мянга орчим тонн мах бэлтгэдэг ч ердөө таван хувийг нь махны үйлдвэрүүдэд боловсруулдаг. Тиймээс мах, ноолуур, сүүн бүтээгдэхүүний салбарууд нь тун чухал юм.

Анхаарах ёстой хоёр дахь салбар бол ногоон хөгжил юм. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүхийн санаачилснаар “Тэрбум Мод” үндэсний хөдөлгөөнийг эхлүүлээд байна. Мөн Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх Уур амьсгалын өөрчлөлтийн асуудлаарх олон улсын хуралд Монгол Улсыг төлөөлөн оролцсон. Эдгээр нь зөвхөн мод тарих хүрээний ажил биш бөгөөд тогтвортой ойн аж ахуй, газар болоод усны нөөцийн менежментийг хамарч, хувийн хэвшил, орон нутгийн иргэдийг оролцуулан хөрөнгө оруулалт хийх боломжийг олгож байгаа өргөн хүрээний ажил юм. Ер нь ногоон санхүүжилтийн хүрээнд маш олон ажлууд хийгдэж эхлээд байна. Тухайлбал, Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс ногоон санхүүжилтийн ангилал зүйг боловсруулан баталсан, мөн Монголын ногоон санхүүжилтийн корпораци Уур амьсгалын ногоон сангаас санхүүжилт авч, үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

АХБ-ны хувьд ч гэсэн ногоон хөрөнгө оруулалтын орчныг бий болгох чиглэлд идэвхийлэн ажиллаж байна. Тухайлбал, бид сэргээгдэх эрчим хүчний олон төсөл дээр ажиллаж, одоогийн байдлаар сэргээгдэх

эрчим хүчийг хуримтлуулах чиглэлд түлхүү анхаарч байна. Үүний нэг болох Цэнэг хураагуурын системийн төсөл хэрэгжиж байгаа бөгөөд 2025 оны ажлын төлөвлөгөөнд шахуурга бүхий усан цахилгаан станц байгуулах төслийн ажил багтаж байгаа.

Цэнэг хураагуурын системийн төсөл маань одоогоор хязгаарлагдмал байгаа сэргээгдэх эрчим хүчний үүсгүүрүүдийн хувь нэмрийг нэмэгдүүлэх бол усан цахилгаан станцын төсөл нь нүүрснээс хямд өртөгтэй, 1.3 ГВт-ын сэргээгдэх эрчим хүчний үүсгүүрийг бий болгох юм.

Мөн АХБ нь Уур амьсгалын ногоон сан болон Европын Холбоотой хамтраад аймаг, сумдын хөгжилд чиглэсэн, орон даяар бэлчээрийн менежментийг сайжруулах зорилго бүхий томоохон хөтөлбөр батлахаар ажиллаж байна. Дүгнээд хэлбэл, нийгэм, байгаль орчинд үр өгөөжтэй төслүүдэд мэргэшсэн хөрөнгө оруулагчид, тэр дундаа зөвхөн арилжааны хөрөнгө оруулагчид бус тэтгэврийн сан, даатгалын компаниуд зэргийг оролцуулан ногоон санхүүжилт татах боломж Монгол Улсад маш их байна.

Миний нэрлэх гурав дахь салбар бол аялал жуулчлал, тэр дундаа эко аялал жуулчлал, адал явдалт аялал зэрэг тусгайлсан аялал жуулчлал юм. Монголын хувьд жуулчдыг ихээр авчирч, бусад улстай тоогоор өрсөлдөх боломжгүй учир зорилтот зах зээлд төвлөрч, цөөн тооны чанартай жуулчдыг татахад анхаарах хэрэгтэй. АХБ нь аялал жуулчлалын салбарыг дэмжих хүрээнд дунд хугацааны хөтөлбөрүүдийг баримталж байгаа бөгөөд бидний зүгээс олон нийтийн оролцоо болон байгальд түшиглэсэн аялал жуулчлалыг Монголын баруун болон зүүн бүсэд хөгжүүлэхээр ажиллаж байна.

Сүүлийн салбар бол цахим худалдаа. Монгол Улсын хувьд ухаалаг гар утасны хэрэглээ өндөр байгаа, мөн финтекэд суурилсан төлбөрийн шийдлүүд аль хэдийн нэвтэрсэн зэргээр үндсэн суурь нөхцөлүүд нэгэнт тавигдсан учир цахим худалдаа хөгжих бүрэн боломжтой. Хүн амын 60-аас илүү хувь байнга интернэт ашиглаж, гар утасны хэрэглээ асар өндөр болсон хэдий ч хүн амын 25 хүрэхгүй хувь нь онлайн худалдааг ашиглаж байгаа нь бүс нутгийн бусад орнуудтай харьцуулахад тун бага үзүүлэлт. Иймд энэ салбар нь гадаадын хөрөнгө оруулалт татах, эдийн засагт өсөлт авчрах бас нэг талбар болж болох юм. ■

АХБ нь худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг сайжруулах зорилгоор хэд хэдэн голлох хилийн боомтуудын үйл ажиллагааг сайжруулахад анхаарч байна.

Эрчим хүч

П.Хийморьсайн: Шинэ эх үүсвэр барих бус хэмнэх ёстойг ухаарах нь чухал

Олон жил яригдсан “Зүүн хойд Азийн супер сүлжээ”-г Өмнөговьд байгуулж, дотоодын эрчим хүчний хэрэглээгээ хангаад зогсохгүй бүс нутгийн хэмжээнд цахилгаан эрчим хүчийг экспортлох асуудал ажил хэрэг болно.

Эрчим хүчний зохицуулах хорооны Эрчим хүчний хэмнэлт хариуцсан мэргэжилтэн П.Хийморьсайнтай ярилцлаа.

-Эрчим хүчний хангамжийн асуудал хүндэрч, өвлийг хэрхэн давах вэ гэдэг нь тулгамдсан асуудал болоод байна. Энэ үед Эрчим хүчний зохицуулах хороо сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрүүдийг нэмэгдүүлэх, үнэ тарифын хөнгөлөлт үзүүлэх тал дээр ямар бодлого баримталж байна вэ?

-Олон нийтийн дунд эрчим хүчний шинэ эх үүсвэр барихгүй бол болохгүй гэсэн ойлголт байна. Харин эрчим хүчийг хэмнэх, үр ашигтай хэрэглэхгүй бол болохгүй боллоо гэдэг талаар ойлголт сул байна. Эрчим хүчний зохицуулах хорооны хуулиар хүлээсэн нэг үүрэг бол эрчим хүчний хэмнэлтийн бодлого боловсруулж,

хэрэгжүүлэх асуудал байдаг. “Ногоон хот” чуулганы үеэр Мөрөн хотын засаг дарга хэлэхдээ манай хотод нэг айл хэмнэлт хийхэд нөгөө айл эрчим хүчээр хангагдах боломжтой байна гэж онцолсон. Бидэнд шинэ эх үүсвэр барихаас гадна өндөр үнээр үйлдвэрлэгдэж байгаа эрчим хүчийг хэрэглээндээ тааруулж зөв, үр ашигтай хэрэглэх, дутагдаад байгаа чадлын нөөц бий болгох, наад зах нь цахилгаан эрчим хүчний төлбөрөө бууруулах, том зургаар харвал эх дэлхий, байгаль орчинд нөлөөлөх сөрөг нөлөөллийг бууруулахад хувь нэмэр оруулах боломжийг ойлгох, дадал хэвшлийг бий болгох асуудал чухал байна.

Эрчим хүчний зохицуулах хороо нь Даян дэлхийн ногоон хөгжлийн институтийн дэмжлэгтэйгээр олон улсын эрчим хүчний аудит байгууллагаар эрчим хүчний аудитыг эрчим хүчний өндөр хэрэглээтэй 15 байгууллагад ►

► хийсэн. Тус байгууллагууд эрчим хүчээ 10-15 хувиар хэмнэхэд Дарханы ДЦС-ийн бүтэн жил үйлдвэрлэх хэмжээний эрчим хүчийг хэмнэх боломжтой гэсэн тооцоолол, үр дүн гаргасан. Энэ нь бидэнд өнөөдөр эрчим хүчний асуудал тулгамдсан, эдийн засгийн хүндрэлтэй үед хөрөнгө мөнгө зарцуулахгүйгээр зохион байгуулалт хийж, эрчим хүчний хэрэглээний хэв маягаа өөрчлөхөд л томоохон санхүүгийн болоод бусад үр ашгийг бий болгох боломж буйг харуулж байна.

Харин сэргээгдэх эрчим хүчний шинэ эх үүсвэр барих асуудал нь Эрчим хүчний яамны түвшинд бодлогоор тодорхойлогдож, Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станцаас эхлээд АХБ-ны санхүүжилтээр хийгдэхээр саяхан нээлтээ хийсэн батерей хуримтлуурын төсөл гэхчлэн томоохон ажлууд хийгдэж эхэлсэн. Energy transition буюу ногоон эрчим хүчинд шилжих асуудалд улс орон бүр анхаарал хандуулж байна. Эрчим хүчний зохицуулах хороо дээрх төслүүдэд тусгай зөвшөөрөл, үнэ тарифтай холбоотой асуудалд хуулиар хүлээсэн үүргийн хүрээнд хамтран ажилладаг.

-Эрчим хүчний хэрэглээгээ сэргээгдэх эрчим хүчээр хангаж буй айл өрх, албан байгууллагад ямар татаас үзүүлж байна. Өөрийн хэрэглээгээ хангаад илүү гарснаа нийлүүлэх ямар боломжууд байна вэ?

-Энэ тал дээр манай улс олон улстай мөр зэрэгцэн явж байгаа гэж ойлгож болно. “Айл өрх, албан байгууллага үйлдвэрлэгч байя” гэдэг уриан дор Эрчим хүчний сайдын 2020 оны 159-р тушаалаар Хэрэглэгчийн Сэргээгдэх Эрчим Хүчний Үүсгүүрээс Үйлдвэрлэсэн Эрчим Хүчийг Түгээх Сүлжээнд Нийлүүлэх журмыг батлан гаргасан. 2021 онд үүнтэй холбоотойгоор Эрчим хүчний зохицуулах хорооноос хэрэглэгчийн сэргээгдэх эрчим хүчний үүсгүүрээс үйлдвэрлэсэн эрчим хүчийг түгээх сүлжээнд нийлүүлэх үнэ тарифыг баталж өгсөн. Сэргээгдэх эрчим хүчээр хэрэглээгээ хангаж буй айл өрх, албан байгууллага бүр хоёр талдаа тоолдог тусгай тоолуур ашиглаж байгаа. Тухайн хэрэглэгч төвийн эрчим хүчний системд нийлүүлсэн цахилгаан эрчим хүчийг журмын дагуу тооцуулах нөхцөл бүрдээд байна.

-Жилийн дөрвөн улиралтай улс орны хувьд сэргээгдэх эрчим хүчний нөөцийг хэрхэн тодорхойлдог вэ? Бидэнд хэр хэмжээний нөөц байна вэ?

-Энэ чиглэлээр их олон судалгааны ажил хийгдсэн. Олон улсын сэргээгдэх эрчим хүчний агентлагийн гишүүн орны хувьд манай улс энэ талын олон улсын судалгаанд хамрагдаж, дата мэдээллээр хангагдаж байна.

Манай улс нар, салхины асар их нөөцтэй. Тиймээс ч “Зүүн хойд Азийн супер сүлжээ”-г Өмнөговьд байгуулж, дотоодын эрчим хүчний хэрэглээгээ хангаад зогсохгүй бүс нутгийн хэмжээнд цахилгаан эрчим хүчийг экспортлох асуудал олон жил яригдаж ирсэн. Энэ төслийн гол концепц нь Өмнөговьд нар, салхинаас эрчим хүч үйлдвэрлэх томоохон эх үүсвэр бариад Хятад, Солонгос, Япон зэрэг улс руу өндөр хүчдэлийн цахилгаан дамжуулах шугамаар дамжуулан экспортлох асуудал юм. Энэ төслийг хэрэгжүүлэх талаар Монгол Улсын эрчим хүчний талаарх бодлогын баримт бичгүүд болон 2020 онд батлагдсан урт хугацааны бодлогын баримт бичиг болох Алсын хараа 2050-д туссан байгаа. Тиймээс бид сэргээгдэх эрчим хүчний салбарт өндөр хүлээлттэй байна. ■

Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс болж эдийн засагт учрах хохирлын тоо жилээс жилд өсөж байгаа ч нөгөө талаас эндээс үүссэн асуудлыг шийдэх бизнесийн шийдлүүдэд хөрөнгө оруулах санхүүжилтийн хэмжээ дэлхий даяар нэмэгдэж байгаа.

Эрчим хүчний сүлжээнд ашиглах том чадлын хуримтлуурын төслийн шав тавив.

Сэргээгдэх эрчим хүч

Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станц баруун аймгуудад хөгжил авчирна

Ховд аймгийн Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станцын төслийн ерөнхий инженер Ж.Лувсандандартай ярилцлаа.

-Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станцын барилгын ажлын явц хэдэн хувьтай байна вэ?

-БНХАУ-ын Засгийн газраас Монгол Улсын Засгийн газарт олгох тэрбум ам.долларын хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжүүлэх төслийн жагсаалтад Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станц багтсан. Төслийн нийт өртөг 270 сая гаруй ам.доллар. Үүний 95 хувийг Хятадын Засгийн газрын зээлээр, үлдсэн таван хувийг Монголын Засгийн газар санхүүжүүлнэ. Зээлийн үнийн дүн 250 сая ам.доллароос дээш тул Хятадын талтай тусгайлсан зээлийн хэлэлцээр хийж, Төрийн зөвлөлийн хурлаар оруулж батлуулах шаардлагатай. Өнөөдрийн байдлаар тусгайлсан зээлийн хэлэлцээр хийхээр ажиллаж байна.

Тусгайлсан зээлийн хэлэлцээр байгуулахдаа бүх үйл явцыг маш нарийн тусгаж, хоёр тал бүрэн тохиролцох ёстой. Бид онлайнаар хуралдаж байгаа ч цар тахал, хил гаалийн хязгаарлалтаас үүдэн ажил удаашралтай байна.

Ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу барилга угсралтын ажил дөрөвдүгээр сард эхлэх байсан ч цар тахал, хил гаалийн хязгаарлалтаас үүдэн төслийн ерөнхий гүйцэтгэгч талын зарим

Төслийн нийт өртөг 270 сая гаруй ам.доллар, үүний 95 хувийг Хятадын Засгийн газрын зээлээр, таван хувийг Монголын Засгийн газар санхүүжүүлнэ.

инженер манай улсад хараахан ирээгүй учраас хойшлогдсон. Хятад инженерүүд төслийн талбай дээр нарийвчилсан зураг төслийн ажлыг эхлүүлэх бөгөөд бүх объектийн зураг төсөл хийгдсэний дараа манай эрх бүхий байгууллагаар орж магадлан итгэмжлэгдэх учиртай. Энэ бүх ажил хийгдсэний дараа барилга угсралтын ажил эхэлнэ.

-Магадлан итгэмжлэх ажил хэзээ хийгдэх вэ?

-Зургадугаар сараас нарийвчилсан зураг төслийн бэлтгэл ажлыг хангаснаар ажил эхлэх бөгөөд энэ ондоо хийгдэж дуусна. Зураг төслийн ажил объект болгоноороо үе шаттай хийгдэж магадлан итгэмжлэлээр орно.

-Усан цахилгаан станц барих газраас 270 өрхийг нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох ажил эхэлсэн үү?

-Усан цахилгаан станц баригдах болон нуур үүсэх нутаг дэвсгэр нь Ховд, Баян-Өлгий, Увс аймгийн уулзвар дөрвөн сумын газар нутгийг дамнан байрладаг. Төсөл хэрэгжих 28 мянган га газрыг Монгол Улсын Засгийн газрын 2019 оны есдугаар сарын 18-ны өдрийн хуралдааны 357-р тогтоолоор улсын тусгай хэрэгцээнд авч, хилийн заагийн эргэлтийн цэгийн солбилцол, талбайн хэмжээг баглан шийдвэрлэсэн.

Байгаль орчны нарийвчилсан үнэлгээгээр 2022-2025 онд айл өрхүүдийг нүүлгэх, нөхөн олговор олгх ажлыг хийж дуусгана. Харин энэ онд Увс аймгийн Өмнөговь, Баян-Өлгийн Баяннуур сумын 91 өрхийг нүүлгэх, нөхөн олговор олгохоор төлөвлөж байна. Юун түрүүнд эдгээр өрхийг нүүлгэхийн тулд овог нэр, хаяг байршлын мэдээллийг нягталж шалгана. Хэн дуртай нь би энд амьдардаг, амьдарч байсан гэдэг асуудал үүсгэх учраас тухайн айл усан цахилгаан станц барихаар улсын тусгай хэрэгцээнд авсан газарт үнэхээр амьдарч байгаа эсэхийг шалгах, бүх мэдээллийг нь нягталсны эцэст нөхөн олговор өгнө. Одоогоор найман инженерийн бүрэлдэхүүнтэй баг хоёр сумаар явж хяналт, ▶

Цахилгаан станцын зураг төсөл

▶ шалгалтын ажлыг хийж байна.

Айлуудыг нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох асуудал дээр ганцхан төслийн нэгж ажиллахгүй. Ерөнхий сайдын захирамжаар байгуулагдсан ажлын хэсэг, гурван аймагт мөн дэд ажлын хэсэг байгуулагдан ажиллаж байгаа.

Хоёрдугаарт, усан сан барих талбайгаас олдсон археологийн олдворуудыг ШУА-ийн палеонтологийн хүрээлэнгээс дахин нягталж судалгаа хийж байна. Анхны судалгаагаар хиргисүүр, булш, эртний чулуун хөшөө олдсон.

Тиймээс энэ онд төсвөөс баталсан хөрөнгөөр төслийн усан сан барих талбайд байгаа археологийн олдворуудыг малтан гаргаж авах, айл өрхүүдийг нүүлгэн шилжүүлэх ажлыг зохион байгуулна.

-Усан цахилгаан станц баригдсанаар үүсэх байгаль экологийн эерэг нөлөөллүүд, давуу тал юу вэ?

-Би Тайширын усан цахилгаан станцыг барихад эхлэлээс нь ашиглалтад орох хүртэл инженерээр ажилласан. Тайширын усан цахилгаан станцын усан санг говь, хангай хосолмол газар барьсан. Тухайн үед Говь-Алтай аймгийн иргэд, малчид эрчим хүчтэй болсноос гадна нуурын ойр орчим ургамал, ногоо ургаж, дөрвөн улирлын турш нуураа тойроод нутаглахад боломжийн сайхан болжээ гэж ярьцгааж байсан.

Говь-Алтай аймгийн төв Алтай хотын иргэд ундны усандаа хатуулаг ихтэй ус ууж хэрэглэдэг, тийм болохоор ходоод гэдэс нь өвддөг, өвчлөмтгий байсан. Австри Улсын хөрөнгө оруулалтаар Тайширын усан сангаас цэвэршүүлэх байгууламж, дамжуулах хоолой барьж өгснөөр тус хотын иргэд эрүүл, цэвэр ундны устай болсон.

Хэрвээ Тайширын усан цахилгаан станц баригдаагүй бол цахилгаан эрчим хүчний доголдолтой мөн ундны усны асуудлаа шийдэхийн тулд Завхан голоос шугам татаж ашиглах гээд олон бэрхшээлтэй тулгарах байсан.

Тус усан цахилгаан станц хүлэмжийн хийг бууруулахаас гадна тухайн бүс нутгийн агаарын чийгшлийг нэмэгдүүлж, орон нутгийн уур амьсгал, бэлчээрт эерэг нөлөө үзүүлсэн. Чийглэг хөрсөнд төрөл бүрийн ургамал, ногоо ургах боломж бүрдсэн.

-Тэгвэл Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станц ашиглалтад орсноор гарах ач

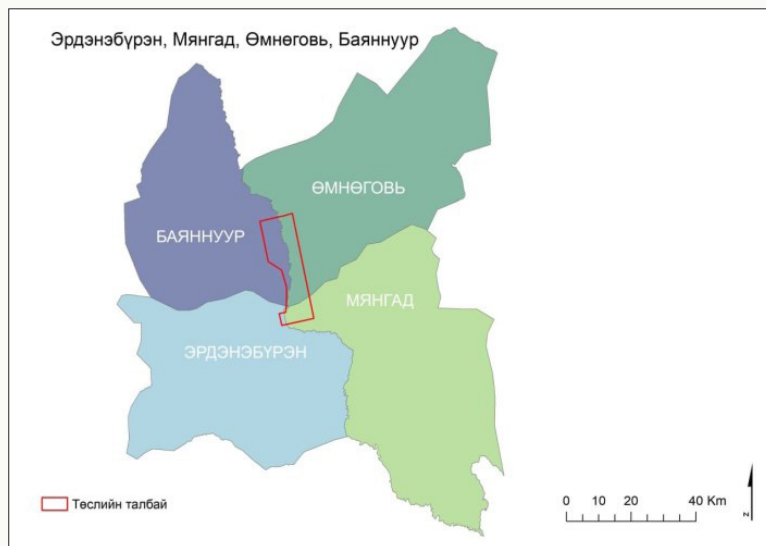
холбогдлын талаар мэдээлэл өгнө үү.

-Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станц Монгол Улсын эрчим хүчний салбарт стратегийн ач холбогдолтой. Учир нь эрчим хүчний дутагдалтай байдлаас болоод баруун бүсийн гурван аймагт том үйлдвэр барих боломжгүй. Баруун бүсийн эрчим хүчний нөхцөл байдал одоогоор зөвхөн ард иргэдийн ерөнхий хэрэгцээг л хангаж байна. Хэрэв том үйлдвэр, завод баригдвал эрчим хүчээр хангаж чадахгүй л нөхцөлтэй байна. Энэ бүс нутаг эрчим хүчнийхээ 74 хувийг ОХУ, хоёр хувийг БНХАУ-аас импортоор авдаг. Үлдсэн 24 хувийг Дөргөний усан цахилгаан станц бүрэн хүчин чадлаараа ажиллаж үйлдвэрлэж байна.

Баруун бүсийн эрчим хүчний хэрэглээ 2021 оны дүнгээр 220 сая кВт/цаг хэрэглээтэй байгаа бол Ховд голд түшиглэж байгуулах тус станц нь 90 МВт суурилагдсан хүчин чадалтай бөгөөд жилд 366 сая кВт/цаг байх юм. Өөрөөр хэлбэл, Эрдэнэбүрэнгийн УЦС нь баруун бүсийн эрчим хүчний хэрэглээг бүрэн хангах боломжтой болно.

Мөн төслийг дагаад Мянгад-Улиастайд 220 кВт-ийн цахилгаан дамжуулах агаарын шугам баригдах ёстой. Ингээд баруун таван аймаг импортын ОХУ-ын эрчим хүчний хараат байдлаас бүрэн гарна. Эрчим хүчийг дагаад баруун аймгуудад үйлдвэр, завод баригдаж энэ хэрээр шинээр ажлын байр хэдэн арваар нэмэгдэж, бүс нутагт жинхэнэ утгаараа хөгжил ирнэ. ■

Усан цахилгаан станц хүлэмжийн хийг бууруулахаас гадна тухайн бүс нутгийн агаарын чийгшлийг нэмэгдүүлж, орон нутгийн уур амьсгал, бэлчээрт эерэг нөлөө үзүүлдэг.

Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станцын байршил

Ногоон дэлхий

Ногоон тусмаа баян

Ногоон ирээдүйг бүтээгчид

Хүн төрөлхтөн ногоон ирээдүйд тэмүүлж байна. Тийм ч учраас “ногоон” байхын үнэ цэнийг хамгийн түрүүнд ойлгосон улс үндэстэн илүү амар тайван аж төрж, илүү хүчирхэг эдийн засгийг бүтээж байна. Нэг хүнд ногдох ДНБ-ээрээ дэлхийд тэргүүлж буй Скандинавын орнууд үүнийг батлах тод жишээ юм.

Йель болон Колумбын их сургууль Дэлхийн эдийн засгийн форумтай хамтран Байгаль орчны гүйцэтгэлийн индекс (EPI)-ийг боловсруулж, улс орнуудын байгаль орчны талаарх бодлого, шийдэл бодит амьдралд хэрхэн тусгалаа олж буйг үнэлж дүгнэдэг. Энэ индексээр хамгийн хүчирхэг, хамгийн тогтвортой өсөлт үзүүлж буй орнуудын нэг бол Дани юм. Тус улс хүлэмжийн

хийн ялгарлыг бууруулж буйгаараа дэлхийд тэргүүлдэг бол хөрш Швед нь хог хаягдлын дахин боловсруулалтаар төгс туршлага хуримтлуулсан. Мөн Дани, Финланд, Нидерланд, Швед зэрэг улс бохир ус цэвэршүүлэх шилдэг технологиороо гайхагддаг.

Харин Азид энэ үзүүлэлтээр Сингапур тэргүүлж буй. Тус улс тогтвортой хөгжлийн бусад үзүүлэлтээр ч манлайлдаг. Мөн Малайз улс ногоон болоод тогтвортой хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтөөрөө бусад улсад сайн туршлага болдог. НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн хүрээнд хийсэн “Тогтвортой хөгжлийн зорилгуудыг хөгжлийн төлөвлөлтөд нэгтгэн тусгах нь: Малайз улсын жишээ, туршлага” судалгаанд тус улсын хөгжлийн хөтөлбөр, санхүүжилт оновчтой байдгийн нэг “нууц”-ыг дэлгэжээ. Малайз улс тогтвортой ►

“Тогтвортой хөгжил-2030” хөтөлбөрийг анх 2012 онд Бразилийн Рио-Де-Жанейро хотод болсон НҮБ-ын бага хурлын үеэр санаачилсан.

► хөгжлийн зорилтыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүжилтийг тооцоолохдоо симуляцын аргыг ашигладаг байна. Тухайлбал, ногоон өсөлтийг дэмжих бодлого, арга хэмжээ ДНБ-ий өсөлтөд ямар нөлөө үзүүлэхийг урьдчилан тооцдог аж.

Дэлхийд хөгжлөөрөө тэргүүлэгч улс орнууд илүү ногоон байгаа нь баян тусмаа ногоон байна уу, эсвэл ногоон тусмаа баян уу гэсэн сонирхолтой асуултыг дагуулж байна. Аливаа улс орны байгаль орчны гүйцэтгэлийн индекс нь нэг хүнд ногдох ДНБ-ий хэмжээ ногоон байхад хэрхэн нөлөөлж буйг нь харуулж болох ч ногоон болсноор тухайн улс ямар их үнэ цэнийг хүртэж буйг давхар харуулдаг. Хөгжиж буй улс орнууд ногоон хөгжлөөр, ногоон эдийн засгаар тэргүүлэх хэмжээнд хүрэх амаргүй ч өнөөгийн нөхцөл байдалд ахиц гаргахыг хичээх нь хамгаас чухал болоод байгаа билээ.

Тогтвортой хөгжил-Дэлхийн тэмүүлэл

Дэлхийн улс орнууд аж үйлдвэржин эдийн засаг нь хурдацтай өсөж, байгалийн баялгийг хайр гамгүй хэрэглэхийн хэрээр хүрээлэн буй орчны асуудал анхаарах татах болсон юм. Үүнийг хүн төрөлхтөн ухамсарлан ойлгож, дэлхий нийтээрээ тогтвортой хөгжилд тэмүүлээд цөөнгүй жилийг үджээ.

“Тогтвортой хөгжил-2030” хөтөлбөрийг анх 2012 онд Бразилийн Рио-Де-Жанейро хотод болсон НҮБ-ын бага хурлын үеэр санаачилсан түүхтэй. Тогтвортой хөгжлийн зорилго нь 2015 онд хэрэгжиж дууссан “Мянганы хөгжлийн зорилтууд”-ын үргэлжлэл бөгөөд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 70-р чуулганаар тогтвортой хөгжилд тэмүүлэх 17 зорилго, 169 зорилтыг баталснаар 2016 оны нэгдүгээр сарын 1-нээс албан ёсоор дэлхий нийтээр хэрэгжүүлж эхэлсэн.

“Тогтвортой хөгжил-2030” нь нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчин гэсэн гурван тулгуурт суурилсан дэлхийн нийтийн урт хугацааны бодлогын баримт бичиг юм. Дэлхийн унаган төрхийг хадгалан нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд тэмүүлэх зорилгод улс орнуудыг нэгтгэж буй учраас тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг ногоон хөгжилд түүчээлэх хамгийн том хөтөч гэвэл буруудахгүй.

НҮБ, Дэлхийн банк, олон улсын төрийн бус байгууллагуудын хамтран боловсруулсан “Тогтвортой хөгжил-2021” тайланд дэлхий дахин тогтвортой хөгжилд хэрхэн тэмүүлж буйг танилцуулжээ. Тус судалгаан дахь тогтвортой

Тогтвортой хөгжлийн зорилтын индекс		
Улс	Эрэмбэ	Оноо
ФИНЛАНД	1	85.9
ИХ БРИТАНИ	17	80
БЕЛАРУСЬ	24	78.8
БНСУ	28	78.6
АНУ	32	76
ОХУ	46	73.8
ВЬЕТНАМ	51	72.8
БНХАУ	57	72.1
КАЗАКСТАН	59	71.6
МОНГОЛ УЛС	106	63.8

Аливаа улс орны байгаль орчны гүйцэтгэлийн индекс нь нэг хүнд ногдох ДНБ-ий хэмжээ ногоон байхад хэрхэн нөлөөлж буйг нь харуулж болох ч ногоон болсноор тухайн улс ямар их үнэ цэнийг хүртэж буйг давхар харуулдаг.

хөгжлийн зорилтын индексийг авч үзвэл мөн л Финланд, Швед, Дани, Герман улсууд эхэнд бичигджээ. Жагсаалтыг тэргүүлсэн Финланд 85.9 оноо авсан бол манай улс 63.8 оноогоор 106 дугаарт

Хамгийн ногоон орнууд		
	EPI оноо	Нэг хүнд ногдох ДНБ, 2019 он, ам.доллар
1 ДАНИ	82.5	60,170
2 ЛЮКСЕМБУРГ	82.3	114,705
3 ШВЕЙЦАРЬ	81.5	81,994
4 ИХ БРИТАНИ	81.3	42,330
5 ФРАНЦ	80.0	40,494
6 АВСТРИ	79.6	50,138
7 ФИНЛАНД	78.9	48,783
8 ШВЕД	78.7	51,615
9 НОРВЕГ	77.7	75,420
10 ГЕРМАН	77.2	46,445

►эрэмбэлэгдсэн. Тогтвортой хөгжлийн зорилтыг хэрэгжүүлэх үзүүлэлтээр манай улстай ойролцоо үзүүлэлттэй яваа орнууд нь Ирак, Өмнөд Африк, Бангладеш, Лаос гэх мэт улсууд байна.

Харин дэлхийн хамгийн хүчирхэг эдийн засагтай АНУ 76 оноогоор 32-т эрэмбэлэгдсэн бол Хятад улс 72.1 оноогоор 57-д оржээ. Мөн социалист систем нуран унахад Монгол Улстай ижил гараанаас хөдөлсөн хэмээн тодотгодог Казахстан улс 59-д, Беларусь улс 78.8 оноогоор 165 орноос 24-т эрэмбэлэгджээ.

Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх тал дээр тэргүүлж буй улс орнууд нь Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD) -ын гишүүн орнууд байгаа нь анхаарал татаж байна. Тус байгууллагын гишүүн орнуудын хувьд, Хорватаас бусад нь бүгд эхний 20-д орж байгаа юм. Гэвч эдгээр улс ч тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэхдээ сорилттой тулгардаг, дор хаяж нэг зорилт нь “улаан” оноотой байгааг тайланд дурджээ.

Өндөр орлоготой орнууд нь тогтвортой хэрэглээ, үйлдвэрлэл болон биологийн төрөл зүйл, амьтан ургамлыг хамгаалах чиглэлд хангалттай ахиц дэвшил гаргахгүй байгаа аж. Харин бага орлоготой орнууд нь нэн ядуурлыг арилгах, дэд бүтцийн хүртээмжийг сайжруулахад ихээхэн бэрхшээлтэй тулгарч байна. Тогтвортой хөгжлийн зорилтыг хэрэгжүүлэхэд манай улсад ч мөн ийм сорилт тулгарч буй. Ядуурлыг бууруулах, уян хатан дэд бүтэц бий болгох зорилтын хэрэгжилт 50 хувьтай байгаа бол үйлдвэрлэлийн бүтцийг бүрдүүлэх зорилт ердөө 15.3 хувьтай байна.

Түүнчлэн хүрээлэн буй орчинтой холбоотой зорилтууд хангалтгүй хэрэгжиж байгааг Үндэсний статистикийн хорооны мэдээлэлд дурджээ. Дэлхийн экосистемийг хамгаалах, нөхөн сэргээх, ойг тогтвортой ашиглах, цөлжилттэй тэмцэх, хөрсний доройтлыг сэргээх, биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, цаг уурын өөрчлөлттэй тэмцэх зорилтууд ердөө 35-38 хувийн биелэлттэй байна. Гэтэл Тогтвортой хөгжлийн зорилтыг хэрэгжүүлж дуусах хугацаа бараг талдаа ороод байгааг мартаж болохгүй. Хэрэв манай улс тууштай арга хэмжээ авахгүй бол үлдэж буй найман жилийн хугацаанд дэлхий нийтийн өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлж чадахгүй. Тиймээс Монгол Улс олон улсын туршлагаас суралцаж, шийдтэй алхам хийх цаг нэгэнт иржээ. ■

NOVEL

HANWO XG90H 60TH

АЖЛЫН МАНГАС

ХАМГИЙН БАГА

УРЬДЧИЛГАА: 8%

ХҮҮ: 1.4%

СЭЛБЭГ ХЭРЭГСЭЛ, ТОС ТОСОЛГООНЫ МАТЕРИАЛ

ЧИРЭГЧ ТОЛГОЙ, ЧИРГҮҮЛ

MICHELIN

TRIANGLE

KUNLUN TYRE

УУЛ УУРХАЙН
ХҮНД ДААЦЫН ДУГУЙ

ХҮҮ 0%

ХҮҮГҮЙ ЛИЗИНГТЭЙ

NOVEL GROUP

7013-1616

Ногоон бодлого

Б.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхийлөгч, УИХ, засгийн газрын энэ том дэмжлэг БОАЖЯ-нд хүч өгч байна

“Экономи Медиа” ХХК-ийн эрхлэн гаргадаг “Ногоон хөгжил” сэтгүүлийн анхны дугаарт уригдсан БОАЖ-ын сайд Б.Бат-Эрдэнийн ярилцлагыг хүргэж байна.

-Та БОАЖ-ын сайдаар ажиллаад гурван сар болж байна. Богино хугацаа ч яамнаас олон хурал семинар хийж, бодлогын асуудлыг нэлээд ярьж хэлэлцэж байна. Монголын эдийн засгийн чуулганаар хэлэлцэх Шинэ сэргэлтийн зургаан бодлогын нэг нь байгаль орчны салбар болсон. Мөн бүс нутгийн чуулганыг зохион байгуулаад амжлаа. Энэ бүгдээс бодлого, үйл ажиллагааг хэрхэн харж байна вэ?

-Байгаль орчны бодлогыг зангиддаг манай яамны ажлын үр дүн бол өнөөгийн байгаа бодит байдлаар илэрхийлэгдэнэ. Уур амьсгалын өөрчлөлт, дэлхийн дулаарлын асуудал байна.

Монгол оронд газрын доройтол 76,9 хувьд хүрлээ. Ширгэж, алга болж буй гол, мөрний тоо, сэргээгдэж буй гол мөрний тооноос хоёр дахин их байна.

Бид мөхлийн ийм ирмэг рүү яагаад явчихав гэдгээ сайн бодох ёстой. Өнгөрсөн 32 жилд эдийн засаг гэж хэт улайрснаас байгаль орчноо хаясан байна. Тиймээс өнөөдөр мод байхгүй болсон, модгүй болохоор ус нь байхгүй, усгүй болохоор ан амьтан байхгүй, ан амьтан байхгүй тул тухайн орон нутагт амьдардаг иргэдгүй болжээ. Ингээд доройтолд нэрвэгдсэн хий хоосон газар л үлдэж байна. Хятад, Япон, Солонгос улсуудаас шар шороон шуургатай холбоотой асуудал тавьсаар ирснийг бид мэднэ. Энэ шар шороон шуургаар жилдээ маш их хэмжээний хөрсийг алдаж байна. Бид одоо яаралтай ямар арга хэмжээ авах ёстой, шийдэл гаргах шаардлагатай. Өнөөдөр манай гол, мөрний 60 хувь нь гадагшаа ОХУ, Хятад улс руу ►

“Тэрбум мод” төслийг хэрэгжүүлснээр ус, ой мод, олон янз байдлын ургамал, эмийн ургамал, ан амьтдын асуудлыг шийднэ.

► урсан гардаг. Гадагшаа урсгалтай гол, мөрнөө дотооддоо хэрхэн шингээн авч үлдэх вэ. Бид усны салбарт “Хөх морь” төслийг хэрэгжүүлж эхлээд байна. Монгол орны газар нутаг дээрх гол, мөрнүүдийг түшиглээд 10 усан сан байгуулах гэх мэт ажлуудыг хийнэ.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнийг санаачилж, Ерөнхийлөгчөөр ажиллах хугацааныхаа 50-иас дээш хувийг байгаль орчинд зарцуулна гэж мэдэгдсэн. Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ шинэ сэргэлтийн хүрээнд ногоон хөгжлийн сэргэлтийг бодлогын хэмжээнд цогцоор нь оруулж ирж байгаа. Аж үйлдвэрийн шинэ сэргэлтийн бодлогын хүрээнд аялал жуулчлалын салбарыг оруулсан. Төр, засгаас байгаль орчныг ийн анхаарч, дэмжиж, анхаарлыг бүс нутгийн хэмжээнд аваад ирж байна. НҮБ, олон улсын байгууллагууд, бүс нутгийн орнууд Монгол Улс байгаль орчиндоо төрийнхөө түвшинд анхаарч эхэллээ гэдгийг харж байна.

УИХ шаардлагатай хуулийн өөрчлөлтүүдийг яаралтай хийе гэж байна. Ойн тухай, Усны тухай, байгаль орчны тухай гэх мэт хуульд шинэ сэргэлтийн хүрээнд ямар өөрчлөлт хийх ёстой буйгаа оруулаад ир гэж УИХ-ын дарга Г.Занданшатар хэлж байх жишээтэй. Төрийн гурван өндөрлөгүүдийн энэ дэмжлэг БОАЖЯ-нд том хүч өгч байна. Харин одоо ямар үр дүнд хүрэх ёстой вэ гэдгийг стратегийн түвшинд гаргаж ирж ажиллах шаардлагатай. 2030 он гэхэд бид маш том ирээдүйг хүлээж байна. “Тэрбум мод” төслийг хэрэгжүүлснээр ус, ой мод, олон янз байдлын ургамал, эмийн ургамал, ан амьтдын асуудлыг шийднэ. Ер нь байгаль орчны салбарт тулгарсан олон асуудал шийдэгдэнэ гэж харж байгаа.

-“Ногоон санхүүжилт-бүс нутгийн чуулган”-ыг зохион байгуулж, хоёр өдрийн турш байгаль орчинд ээлтэй хөгжлийг ярилцлаа. Ялангуяа санхүүжилт, тэр дундаа ногоон санхүүжилтийн асуудлыг онцлон ярьсан. Санхүүгийн механизмын талаар та тодруулна уу?

-Хувийн хэвшил, банк санхүүгийн салбарын аж ахуйн нэгжүүд санаачилга гаргаад “Ногоон сан”-г байгуулсан. Банк, банк бус санхүүгийнхан, Монгол банк, даатгалын корпораци гээд олон байгууллага үүнд нэгдлээ. Төрийн бүтцэд буй, ЖДҮ сан, ХАА-г дэмжих сан гэх мэт сангуудын хэлбэрийг төр яаж өөрчлөх юм, ямар менежмент хийх вэ гэсэн асуудлаар ажиллаж байна. Энэ

цаг хугацаанд хувийн хэвشلүүд нэгдэн тус санг санаачлан байгуулсан нь зөв зүйтэй санаачилга болсон. Гагцхүү зөв менежмент хийх ёстой. Ногоон сан нь мод үржүүлэг, тарьц суулгац, энэ чиглэлд ажилладаг аж ахуйн нэгжүүдийн төсөв мөнгийг шийдэх санхүүгийн механизм юм. Харин бодлогын түвшинд ямар асуудлыг шийдэх талаар сайн судлах шаардлагатай.

Мод үржүүлэг болон энэ чиглэлд ажиллаж буй аж ахуйн нэгж, иргэд биднээс буцалтгүй тусламж, дэмжлэг хүсээгүй. Тэд хөнгөлөлттэй зээл, техник технологи, инновацыг хүсэж байна. Тэгвэл төр хөнгөлөлттэй зээлээр техник технологи авах боломжийг нь бүрдүүлээд өгье гэж байгаа юм. Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн зөв хэлбэр ингэж явахаар харагдаж байна. Төр бол зөвхөн бодлогын хүрээнд дэмжиж, ойн, усны стратегиудаа гаргая. Газартай холбоотой асуудлыг шийдэж, эрх зүйн орчныг бүрдүүлэе. Тухайн газарт мод тарих гэж буй бол газрын төлбөрөөс нь чөлөөлөе. Харин хувийн хэвшил нь хувийн хэвшилтэйгээ харилцаад явах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Олон нийтийн байгууллага буюу ард иргэд байгаа. Бид төр, хувийн хэвшлийн түншлэл гэж ярихаараа олон нийтээ хаячихдаг. Олон нийт, нөгөө талдаа мэргэжлийн холбоодын оролцоо чухал. Мэргэжлийн холбоодуудтайгаа хэрхэн яаж хамтран ажиллах вэ. Мэргэжлийн холбоодын тухай хуулийн төслийг УИХ-ын намрын чуулганаар хэлэлцэнэ. Тэд маш их хүлээлттэй байна. Тэгэхээр төр бодлогоо гаргая, хувийн хэвшил нь хувийн хэвшилтэйгээ харилцах механизмыг бүрдүүлж өгье. Олон нийттэй харилцах харилцаа дээр бодлогын дэмжлэг үзүүлэе.

Шинэ сэргэлт бол аж ахуйн нэгж, бизнес эрхлэгчдийн сэргэлт шүү гэж Ерөнхий сайд хэлж байгаа. Ингэснээр Монголын эдийн засаг сэргэнэ гэж үзэж байгаа юм.

-Та 17 аймгаар явж, байгаль орчны бодит байдалтай танилцсан. Бодит байдал ямар байна вэ?

-Газрын доройтол зарим аймагт 97, 98 хувьд хүрчээ. Цөөн аймаг 75, 78 хувьтай байна. Энэ бол маш ноцтой асуудал. Газрын доройтол, хөрсний бохирдол, цөлжилт, усны нөөцийн хомсдол манайд улсад анхаарлын түвшнээс дээгүүр байна. Монгол орны нийт газар нутгийн 76,9 хувь нь цөлжсөн. Зарим аймагт газрын доройтол 98 хувьд хүрч, шар шороон шуургаар маш их хэмжээний хөрсөө алдаж байна.

Зарим аймагт газрын доройтол 98 хувьд хүрч, шар шороон шуургаар маш их хэмжээний хөрсөө алдаж байна. Энэ бол ноцтой асуудал.

► Өнгөрсөн хугацаанд байгаль орчны салбарын бодлого ямар явж ирснийг байгаль орчин өөрөө дүгнэлт хийлгэчихэж байгаа юм. Хэн нэгэн хувь хүний тухай яримааргүй байна. 17 аймгаар явлаа. Байгаль орчны салбар унасан, салбарын ажиллагсад, албан хаагчдын итгэл үнэмшил нурж, салбартаа итгэхээ больсон байна. Тэд сэргэлт ирэхийг хүлээж байна.

Харин “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөн салбарыг, мэргэжилтнүүдийг, ажиллагсдыг сэрээж байгаа нь үнэн. Байгаль орчноо, ан амьтнаа хамгаалах ёстой гэсэн ухамсрыг үндэсний хэмжээнд сэрээж байна. Бид хөгжил гэдгийг эдийн засгаар хараад эдийн засгийн тооцоолол дээр ажиллаж амьдраад иржээ. Байгаль хамгааллын асуудал энэ 32 жилд хаягдаж. Өсгөж үржүүлэх, дэмжих бодлого бүр байхгүй. Байгаль хамгааллыг мөн зэрэгцээ түвшинд дэмжих талд төр бодлогоо гаргах ёстой. Хөгжингүй орнуудад улсын төсвийнхөө тодорхой хувийг байгаль орчинд зарцуулж, бид ногоон байгууламж, хүчилтөрөгчгүй орчинд амьдрахгүй гэж байна.

Дэлхийн дулаарал Монголд хамгийн хурдацтай явж байгаа. ДЭМБ-ын гаргасан тооцоогоор дэлхийн дулаарал 1.5 хэмээс дээш байж болохгүй. Үүнээс дээш гарвал сүйрлийн хэмжээнд очно гэдгийг хэлсэн. Гэтэл манай улсад 2.2 хэмээр дулаарчихаад байна. Бусад улс орноос 0,7-1.0 хэмээр илүү.

-Улаан гэрэл хэдийн асчихсан гэсэн үг үү?

-Улаан гэрэл байтугай болчихоод байна.

-Бид дулаарал 2.2 хэмээр хурдацтай явж буйг тийм ч хүндээр хүлээн авахгүй байгаа шүү дээ.

-Өнгөрсөн хугацааны шүүмжлэлээс илүүтэй ирээдүйгээ харж ажиллах шаардлагатай байна. 2030 он гэхэд энэ найман жилийг өөрөөр харж, шинэчлэл хийж, үр дүнд хүрэх ёстой. Эхнээсээ хийх ажлууд тодорхой болсон. Тухайлбал, ой модоо анхаараад авлаа. Одоо усны асуудлыг ярина. Бид саяхан Горхи Тэрэлжийн гол дээр очиж ажилласан юм. Тэрэлжийн гол Туул гол руу нийлдэг. Гэтэл битүү бие засах газар, бохирдсон зүйлс байна. Энэ бохирдол Туул гол руу орж байгаа гэж ойлгох хэрэгтэй. Улиастайн гол мөн Туул гол руу нийлдэг. Энд битүү хог байна. Сүүлийн 10, 20 жилийн хогийг хэн ч цэвэрлээгүй, хэн ч анхаараагүй. Биокмбинатын орчим битүү хог, баас, шээсээр бохирдсон байна.

Малын бэлчээрийн даац хэтэрсэнтэй холбоотой

хөрсний доройтол маш их байна. Энд төрийн бодлогын уялдаа, зохистой харьцаа алдагдсан гэж хэлж болно. Төрөөс малаа үржүүлбэл баян амьдарна гэсэн бодлого хэсэг явсан. Үр дүнд ч хүрсэн. Нөгөө талдаа байгальдаа хор хөнөөл үүсгэчихсэн. Одоо малчид малдаа ямар өвс тэжээл өгөх вэ гээд хайж байна шүү дээ. Бэлчээргүйн улмаас оторлож амьдарч буй олон малчин бий. Хөрсний доройтлыг яаж шийдэх вэ гэдгээ бодох цаг бас иржээ.

Бид богино хугацаанд олон аймгаар, байгалийн цогцолборт, дархан цаазат газраар явснаар хүмүүсийн яриад буй байгалийн доройтол, уур амьсгалын өөрчлөлт, дэлхийн дулаарал, газрын доройтол, усны хомсдлыг газар дээр нь очиж харлаа. Манай орны өмнө зүгт олон уул уурхайн компани үйл ажиллагаа явуулдаг. Тэнд газрын гүний усыг ашиглаж байна. Монгол Улсын усны 98 хувийг газрын гадаргын ус бүрдүүлдэг. Хоёр хувь нь гүний ус. Гэтэл энэ хоёрхон хувиа уул уурхайдаа ашигладаг. Гүний усны нөхөн сэргэлт маш удаан удаан, гадаргынх хурдацтай явагддаг. Тэгэхээр Монгол Улс хилийн чанад руу урсаад гардаг 60 хувийг эзэлдэг усаа хэрхэн ашиглах, хөдөө амьдарч буй хүн, малаа усаар хэрхэн тэтгэх вэ гэсэн асуудлуудад төрийн бодлогоо чиглүүлж ажиллах шаардлагатай юм.

Бид хамгийн түрүүнд ой, усны сэргэлтийг хийх зорилготой стратеги төлөвлөгөөг гаргахаар ажиллаж байна. Өнгөрсөн хугацаанд олон улсын төсөл хөтөлбөрөөр орж ирсэн мөнгөнүүд эдийн засгийн тооцоололгүй, зураг төсөлгүй учраас үр дүнгүй зарцуулагджээ. Үр дүн гарсан бол өнөөдөр байгаль орчин ийм түвшинд хүрэхгүй.

Олон улсын байгууллагуудын Монголд итгэх итгэл буурсан байна. Ямар ч зураг, төсөлгүй мөртлөө чадна гээд мөнгийг нь авчихдаг. Эргээд таван жилийн дараа харахаар үр дүн байхгүй байдаг. Манайд буй олон улсын байгууллагын төлөөлөгчид төвдөө очоод тайлангаа тавихаар үр дүн гараагүй учир уначихдаг. Үүнээс болоод Монгол Улсад олгох санхүүжилт зогсоход хүрч байна. Бид нэг дэлхий дээр амьдарч байгаа. Монгол Улс ганцаараа явахгүй. Тиймээс л ОХУ, Хятад, Япон, Солонгос цаашлаад Европын орнууд манай байгаль орчинд санаа зовж байна.

-Ногоон хөгжлийг бий болгоход олон нийт хэрхэн оролцох боломжтой вэ. Хайхрамжгүй, ►

Бид мод үржүүлэх, тарихтай холбоотой 7000 ажлын байр зарлалаа. Монгол Улсад энэ чиглэлээр ийм тооны ажлын байр зарлаж байгаагүй.

► **бидэнд хамаагүй гэсэн мэт хандлагатай хүмүүс бий.**

-Дэлхий дахинаараа хайхрамжгүй байгаа. Зөвхөн монголчууд ч биш. Зорьсон үр дүнд хүрэхийн тулд эдийн засгийн хөшүүргүүдийг сайн ашиглах ёстой. Ногоон санхүүжилт, бүс нутгийн чуулганаар энэ талаар ярьсан. Хөдлөх хөрөнгийг үнэлье. Хашаатай айл байлаа гэхэд байшинг нь, газрыг нь, машиныг нь үнэлчих. Дээр нь тарьсан модыг нь үнэлчихье. Үнэлгээний систем хийнэ гэсэн үг. Энэ нь иргэнд мод тарих хөшүүрэг болох юм. Тарьж, ургуулсан мод бүрээр нь урамшуулал олгоё.

Төрөөс орчны бохирдлыг бууруулахад их хэмжээний мөнгө зарцуулдаг. Хашаандаа мод ургуулснаар орчны бохирдлоос салаад эхэлнэ. Үүнийг төр урамшуулдаг байя. Татвар төлөгчдийн тэр их мөнгийг иргэдийн хашаа руу чиглүүлье. Хөдөөгүүр томилолтоор явж байхад шинээр мэндэлсэн хүүхдэд мод тарья, мөн бурхан болоочид хүндлэл үзүүлж мод тарья гэдэг санаа хэлж байсан. Баянхонгор аймагт энэ хөдөлгөөн эхэлчихэж. Бид эдийн засгийн хөшүүргийг зөв талаас нь сайн бодож гаргалгааг гаргах ёстой.

-Олон нийт, ард иргэдийн ногоон хөгжлийн сэтгэлгээг өөрчлөх тухай та юу хэлэх вэ?

-Монголчууд 1639 оноос суурьшиж эхэлсэн гэдэг. Нийслэл хотын 360 гаруй жилийн түүхт ойн тухай ярьдаг. Гэтэл бид өнөөдөр хотжоогүй л байна. Яамнаас цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, их дээд сургуулиудад сургалтуудад анхаарч ажиллаж байна. Хүүхдүүдийг виртаул орчинд ой мод, шувуудын жиргээ, ус, байгалиа хэрхэн яаж хамгаалах талаар мэдлэг, мэдээлэл өгч байна. Экологийн боловсролын сургалтын бодлогыг боловсролын системд албан ёсоор оруулах хэрэгтэй. Хүүхдүүдийнх нь эко боловсролд ихэд анхаарснаар эргээд хүүхдүүд аав ээждаа, ах эгчдээ нөлөөлнө гэж үзэж буй юм.

"Аав аа, ээж ээ байгальд битгий хог хаяач, ус битгий үрээч, ан амьтныг хайрлаач" гээд хэлэхээр эцэг эхчүүд өөрөөр хүлээж авна гэж харж байна. Томчуудыг ухамсартай гээд хаячихаар байгаль бохирдуулагчид болж хувирч байна. Гудманд шүлсээ хаяж, байгальд зугаалаад хогоо хаяна, голд машин тэргээ угаана. Ухамсаргүй иргэдийн тоо маш их байна. Төрөөс мөн л зөв бодлого боловсруулах ёстой. Боловсролоос илүүтэй эдийн

засгийн хөшүүрэг нь хамаагүй хурдан болчихоод байна. Мод нь үнэлэгдэх системд орчихвол зээлийн хэмжээ ихэснэ гэдэг ч юм уу. Түүнээс сургалтаар нүдээд, телевизээр яриад үр дүн хурдан гарахад хүнд. Өнөөдөр бид нийтийн тээврийг соёлжуулах гээд их үзлээ. Үр дүн ямар буйг бид бүгдээрээ мэднэ.

-Ногоон сэргэлтийн бодлогыг зөвхөн БОАЖЯ ярих бус Ерөнхийлөгч, УИХ, Засгийн газар гээд төрийн бүтцээрээ хүчтэй ярьж эхэлсэн нь одоо л нэг үр дүнд хүрч магадгүй юм байна гэсэн сэтгэгдэл төрж буй талаар байгаль орчны салбарынхан ярьж байна.

-Ногоон сэргэлтийн бодлогыг хийх ёстой хүмүүс нь бид гэж бодож байна. Тиймээс богино хугацаанд олон ажил хийхийг зорьж байна. Мод яагаад тарих ёстой, модыг яагаад ургуулж, үржүүлэх ёстой талаар, модтой ажил амьдралаа холбосон, энэ салбарт ажилладаг аж ахуй нэгж, хүмүүсийг хэрхэн яаж дэмжиж ажиллах талаар ярьж бодлого гаргахаар явж байна. Дэлхий дахинаа 1.6 тэрбум хүн модноос хамааралтайгаар амьдардаг гэсэн тоо бий. Монголд тодорхой тоо алга. Бид мод үржүүлэг, суулгац, мод тарихтай холбоотой 7000 ажлын байр зарлалаа. Монгол Улсын түүхэнд ийм тооны ажлын байр зарлаж байгаагүй. Магадгүй нэг намын тогтолцооны системтэй холбоотойгоор ажил маш хурдан өрнөж байна.

Нэг намын тогтолцоог хуучин эзлэн түрэмгийлэл, ноёрхлын өнцгөөс хардаг байсан бол одоо өөр болсон. Тухайлбал, муу сөрөг бүхнийг илчлэн гаргаж ирж эхэллээ. ЖДҮ, Хөгжлийн банкны асуудал байна. Одоо бид Богд Хан уул, тусгай хамгаалалттай газар нутаг дээр хэн ямар газар авсан, хэн газрын наймаа хууль бусаар эрхэлж буй талаарх мэдээллийг ил тод зарлах гэж байна. Хоёрт, бодлого институцийн түвшинд сайн хэрэгждэг юм байна гэдгийг харуулж байна. Ерөнхийлөгч нэг хууль санаачлангуут Засгийн газар нь блоколдоггүй, засгийн газрын санаачилгыг Ерөнхийлөгч, Их хурал нь сөрөөд байдаггүй гэдэг ч юм уу. Харин ч Ерөнхийлөгчийнхөө ажлыг засаг нь, УИХ нь дэмждэг, засгаа Ерөнхийлөгч, Их хурал нь дэмждэг гээд энэ гурвалсан систем ажиллаад явчихлаа. Машин асахын өмнөх араа эргэчихлээ. Арааг байнгын эргэлттэй байлгахын тулд түлш маслоор тэтгэж байх ёстой. Тэр түлш нь БОАЖЯ. Санаачлах нэг хэрэг. Санаачлаад орхих

Экологийн боловсролын сургалтын бодлогыг боловсролын системд албан ёсоор оруулах хэрэгтэй.

► уу, хэрэгжүүлэх үү гэдэг асуудал тусдаа юм.

Тэгэхээр бид Ерөнхийлөгч, Их хурал, засгийн энэ том дэмжлэгийг авч байгаа тул үр дүн гаргах л шаардлагатай. Хийх ажил л үлдлээ.

Ногоон санхүүжилтын хурал дээр би нэг л зүйлийг хэлсэн. “Хувийн хэвшлийнхэн 88,6 сая мод тарьж ургуулна гээд гэрээ байгууллаа. Жилдээ гурван тэрбум төгрөгийн санхүүжилт хийх тухай Монголбанк хэллээ. Ногоон карт гаргах санхүүжилтийн системээ тохирчихлоо. Өнөөдрийн арга хэмжээ сайхан боллоо. Маргаашнаас БОАЖ-ын сайд танай байгууллагуудын хаалгыг тогшино. Хаалга нээхэд чинь Сайд зогсч байвал та битгий гайхаарай. Та бүхний амлалтын хэрэгжилтийг гүйцэтгүүлэхийн тулд бид очиж байгаа юм шүү. Үүдээ нээгээд биднийг угтаарай” гэж хэлсэн. Бид үнэндээ өнгөрсөн 32 жилд ярьж ирсэн бол ирээдүйн 32 жилд хийж явмаар байна.

–Монгол Улсад үнэгүйдсэн нэг хэсэг хүмүүс бол байгаль хамгаалагчид. Тэдний үгийг тоож сонсдоггүй, үгэнд нь ч ордоггүй талаар байгаль хамгаалагчид ярьдаг. Харин танай яам байгаль хамгаалагчдын форумыг зохион байгуулж, байгаль хамгаалагчдыг сэрээнэ, бас хамгаална гэсэн. Байгаль хамгаалагчдыг хэрхэн сэрээж, хамгаалах вэ?

–Байгаль хамгаалагч гэж байгаль орчны хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих эрх үүрэг бүхий торгох, хууль бус эд хөрөнгийг хураах эрхтэй хүмүүсийг хэлнэ. 2017 оноос Зөрчлийн тухай хууль хэрэгжиж

эхэлсэн. Хуулийн хүрээнд улсын байцаагч шийтгэврийн хуудас бичиж байгаа. Хууль бус мод бэлтгэсэн л бол хариуцлага, мөнгөн торгуулийг тэд шууд бичих эрхтэй. Зөрчил шалган нэвтрүүлэх хуулиар прокурорын хяналт дор ийм системээр явчихаж байгаа юм.

Өнөөдөр Монгол Улсын хэмжээнд 1300 гаруй байгаль хамгаалагч байдаг гэсэн тоо бий. Цаашдаа идэвхтэн байгаль хамгаалагчдын тоог нэмэх бодлого барьж ажиллана. Энэ хүрээнд 100 идэвхтэн хамгаалагчид эрх олгосон. Тухайлбал, жуулчны баазууд байна. “Та бүхэн ойр орчмын газраа өөрсдөө хяна. Хянаснаар байгаль орчин сүйдэхгүй. Байгаль орчин сүйдэхгүй бол танай жуулчны баазын үйл ажиллагаа сайн явж ашиг орлоготой байхын суурь болно. Хамтран ажиллая”. Идэвхтэн байгаль хамгаалагчдыг ийм байдлаар ажиллуулаад ирвэл тэдэнд зориулсан төсөв хуваарилах шаардлагагүй болно.

Цаашдаа байгаль хамгаалагчийг төрөөс заавал цалинжуулна гэхээс илүүтэй зэрэгцээ түвшинд идэвхтэн байгаль хамгаалагчийн эрхийг олгож, олон нийтийн оролцоо, мэргэжлийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааг тэлэхэд анхаарч ажиллана. Байгаль хамгаалагч илүү мэргэжлийн түвшинд, идэвхтэн байгаль хамгаалагчдийг чиглүүлдэг, систем дээрээ ажиллуулдаг байхад анхаарна. Түүнээс хүн бүрийг байгаль хамгаалагчаар авч ажиллуулна гэж байхгүй.

–Та “Байгаль хамгаалагчид бол Байгаль ►

Өнөөдөр Монгол Улсын хэмжээнд 1300 гаруй байгаль хамгаалагч байдаг гэсэн тоо бий. Цаашдаа идэвхтэн байгаль хамгаалагчдын тоог нэмэх бодлого барьж ажиллана.

► **орчны яам гэж ойлгох хэрэгтэй” гэж хэлсэн байсан.**

-Хууль бус ан агнуур хийсэн, хууль бусаар газар эзэмшиж байгаа хүмүүс байгаль хамгаалагчийг хэн ч биш гэж үздэг. Танай дарга, сайд, УИХ-ын гишүүнтэй ярьчихна. Чи бол хэн ч биш гэсэн хандлагаар харьцдаг. Удирдах албан тушаалтнууд нь хууль бус ажиллагааг зогсоосон байгаль хамгаалагчийнхаа талд биш, хууль зөрчигчдийн талд гарчихаар байгаль хамгаалагчийн нэр хүнд уначихаж байгаа юм. Тиймээс өнөөдрөөс байгаль хамгаалагчид бол Монгол Улсын БОАЖЯ шүү, яамны Сайд гэж хүлээж аваарай гэж хэлж байгаа юм. Тухайлбал, саяхан Богдхан дархан цаазат газрын Хүүшийн аманд газар ухаж буй хүмүүс дээр эмэгтэй байгаль хамгаалагч очиход хүн гэж тоогоогүй байсан. Бид эрхийг нь шууд цуцалсан. Цаашдаа байгаль хамгаалагчийг хүн гэж тоогоогүй бүх байгууллагын эрхийг бид цуцална. Ингэж байж салбар хүчтэй байна. Салбар хүчтэй байхын тулд анхан шатны нэгжээ бэхжүүлэх, байгаль хамгаалагчид, албан ажилтнуудаа хүчтэй болгох ёстой. Бид бодлогоор л хангах учиртай.

Байгаль хамгаалагчтай зүй бусаар харьсан бүх байгууллага, хүнтэй хариуцлага тооцно, төрийн албан тушаалтнуудтай ч хариуцлага ярьж шүүхийн процесс үүсгэнэ. Ингэж байж хууль хэрэгжүүлж ажиллана. Байгаль хамгаалагчидтай хүндлэлгүй харьцсан бүх байгууллага, хүмүүсийн хаалгыг тогшино.

-Байгаль орчны салбарын Сайдын хувьд ногоон хөгжил ойлголтын талаар юу хэлэх вэ?

-Ногоон санхүүжилт гэхээр хүмүүс ямар учиртай юм гэж их асуусан. Байгаль орчин, ногоон хөгжил рүү чиглэсэн санхүүжилтийг хэлж байгаа юм. Ногоон гэдэг нь өөрөө байгальд ээлтэй байх гэсэн утга яваад байна. Тухайлбал, байгальд ээлтэй хүнсний бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ гэх мэт. Банк санхүүгийн салбарт ногоон ойлголт нэвтэрлээ. Ногоон карт гаргачихлаа. Банкны салбар үйлчилгээ үзүүлэх тутамд тодорхой хэмжээний орлого “Ногоон сан” руу орж байх механизмыг бүрдүүлсэн.

Бид ногооныг хол төсөөлөх хэрэггүй. Байгаль орчин дээр гэхэд ногоон байх тусам хүн илүү амар амгалан, ан амьтан амар тайван байна. Ногоон биш байх тусмаа хүн ард нь зовж, байгаль дэлхий

ширүүн болж байна. Эдийн засгийн үр өгөөж талаас гэвэл тэрбум модны 200 сая нь жимс, жимсгэний мод байх юм. Иргэд хашаандаа жимс, жимсгэний мод тарьж ургуулснаар өөрийн хэрэгцээг хангаад зогсохгүй бусдад худалдаалах боломжтой болно. Энэ нь эргээд тоос тоосонцрыг дарах, орчны бохирдлыг бууруулах, амьдрах орчныг сайжруулах боломж бүрдэж байгаа юм.

-Та маш их хэл амтай яамыг удирдаж байгаа. Бахархалтай сайхан санагдсан зүйл юу байсан бол?

-Хувь хүний сэтгэгдэл гэхээс илүүтэй БОАЖ-ын удирдлагаар (Сайд, дэд сайд, Төрийн нарийн бичгийн дарга) гурван залуу зэрэг томилогдож ирээд нэг зүгт харж, эрч хүчтэй ажиллаж эхэлсэн. Энэ давуу тал болсон. Манай салбарт дэлхийн дулаарлын эсрэг, уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэх гэх мэт олон улсын олон төсөл хөтөлбөр хэрэгжиж байна. Гол нь үр дүн гаргаж ажиллах ёстой.

Биддэлхийдахинаямарнэгдипломатхарилцаа, протоколгүй харилцах бүрэн боломжтой. Гадаад харилцааны яам олон улстай харилцахад заавал дипломат харилцаа шаардагдана. Тэгвэл ногоон дэлхий, байгаль хамгаалал гэхээр ямар ч хязгаарлалт байхгүй. 20 гаруй орны Элчин сайдтай уулзахад байгаль дэлхийн асуудал дээр бүгд санал нэгдэж чаддаг. Монголын ус тасарвал хөрш орнуудын ус тасарна, Монгол шар шорооны асуудлаа шийдэхгүй бол бүс нутгийн хэмжээнд цөлжилт явна гэдэг ч юм уу.

Аялал жуулчлал байна. Хүн танин мэдэхүйн төлөө жуулчилдаг. Тэгвэл эх орны сайхан байгалиа харуулах, нөгөө талдаа байгалиа хамгаалах, олон нийтэд бодлогоо ойлгуулахад маш дөхөм гэсэн давуу талууд бидэнд байна.

Мөн байгаль хамгаалагчид гэж үнэхээр сэтгэл зүрхээ өгч ажилладаг хүмүүс бий. Сарын 500 мянган төгрөгийн цалинтай. Жилийн 365 хоногийн 270, 280 хоногт хээр гадаа явдаг. Тэгсэн мөртлөө цалингаа хэзээ ч голж байгаагүй. Салбарын төлөө зүрх сэтгэлээ өгөөд, талхны мөнгөө хуваагаад ан амьтанд, өвсөнд өгөх гээд явдаг хүмүүс. Энэ бол бидний давуу тал. Энэ давуу талуудаа ашиглан өмнөө тавьсан том зорилгууд, ногоон сэргэлтийн төлөө одоо ажиллах л үлдээд байна. ■

Байгаль хамгаалагчтай зүй бусаар харьсан бүх байгууллага, хүнтэй хариуцлага тооцно, төрийн албан тушаалтнуудтай ч хариуцлага ярьж шүүхийн процесс үүсгэнэ. Ингэж байж хууль хэрэгжүүлж ажиллана.

Хөтөлбөр

Нашида Саттар: Яг одооноос эхлэхгүй бол оройтно

НҮБХХ-ийн Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн орлогч Нашида Саттартай ногоон хөгжлийн асуудлаар ярилцлаа.

-Монгол Улс урт хугацааны хөгжлийн бодлогодоо ногоон эдийн засагт шилжих асуудлыг тусгасан. Харин хэрэгжүүлэхэд тулгарч байгаа хүндрэл бэрхшээлийг та юу гэж тодорхойлж байна вэ?

-Монгол Улс ногоон эдийн засагт шилжихийг эрмэлзэх олон шалтгаан байна. Шалтгаанаа зөв тодорхойлж Үндэсний тодорхойлсон хувь нэмрийг хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байгаа нь сайшаалтай. Бид одоо л экологийн тэнцвэрт байдлыг хангах, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулахад чиглэсэн санал санаачилга, төсөл хөтөлбөр боловсруулан үр дүнтэй хэрэгжүүлж эхлэхгүй бол оройтно.

Цар тахлаас үүдэлтэй эдийн засгийн хямрал, Орос Украины дайнтай холбоотойгоор томоохон төсөл, хөтөлбөрүүдийн санхүүжилтэд хүндрэл

учирч болзошгүй. Энэ санхүүжилтийн дутагдлыг нөхөхийн тулд хувийн хэвшлийг татан оруулах хэрэгтэй. Байгаль экологийн өөрчлөлт бол зөвхөн Засгийн газрын асуудал биш. Засгийн газар маш зөв бодлогоор хангаж чадвал хүлээлтээс давсан үр дүн гарч болно.

-НҮБ гишүүн орнуудынхаа эдийн засгийн хөгжил, аюулгүй байдлыг бэхжүүлэхэд хамтран ажиллах зорилго бүхий байгууллагын хувьд Монгол Улс болон бусад хөгжиж буй орнуудад ногоон хөгжлийн чиглэлээр ямар бодлогын дэмжлэг үзүүлж байна вэ?

-Улс орон бүр зорилтот түвшинд хүрэхийн тулд ногоон хөгжил, судалгаа шинжилгээ, технологийн салбарт хөрөнгө оруулж, ДНБ хэмжээг нэмэгдүүлбэл урт хугацаанд нийгэм, эдийн засагт эерэг үр өгөөж гарах юм. Монгол Улс НҮБ-ын Даян дэлхийн ногоон хөгжлийн байгууллагатай хамтран хөгжиж буй орнууд руу чиглэсэн төслүүдийг хэрэгжүүлсээр байна. ►

Жилд 12 тэрбум ам.долларыг санхүүжилт бүхий төсөл хөтөлбөрүүдийг санхүүжүүлэх тооцоолол гаргасан. Үүний 60 хувь нь ногоон хөгжил рүү чиглэнэ.

► Үүнээс гадна аливаа улс орны ногоон хөгжлийн шийдлүүд тухайн улс орноос гарна гэж үздэг. Улс орон бүр цаг үеийн нөхцөл байдал, уламжлал, голлох салбартаа тулгуурлан хөгжлийн хөтөлбөрөө оновчтой боловсруулах нь чухал.

Мөн Казахстан, Узбекистан зэрэг ойролцоо цаг уурын нөхцөл байдалтай, хөдөө аж ахуй, газар тариалан голлон эрхэлдэг улсуудтай туршлага солилцон хамран ажиллаж болно. Мал аж ахуй эрхэлдэг улс орнуудын бэлчээрийн асуудлыг шийдвэрлэсэн туршлагыг судалж болно. НҮБ энэ тал дээр судалгаа мэдээллээр хангах цөөнгүй ажил санаачлан хэрэгжүүлж байна.

-НҮБ Монгол Улсын Засгийн газар хоорондын шинэ таван жилийн хамтын ажиллагаа ирэх онд эхэлнэ. Энэ хамтын ажиллагааны хүрээнд ногоон хөгжлийн чиглэлд хэр хэмжээний санхүүжилт хийхээр төлөвлөж байна вэ?

-НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөрийн дараагийн шинэ хөтөлбөр эхэлж байгаа гэж хэлж болно. Энэ хөтөлбөрийн хүрээнд бид жилд 12 тэрбум орчим ам.долларын санхүүжилт бүхий төсөл хөтөлбөрүүдийг санхүүжүүлэх тооцоо гаргасан. Энэ төсөл хөтөлбөрүүдийн 60 хувь нь ногоон хөгжил рүү чиглэнэ гэж ойлгож болно. Гэхдээ маш олон төрлийн үйл ажиллагаа багтсан учраас нарийн тоо хэлэхэд хэцүү. НҮБ бол тухайн улсын төр, нийгмийн байгууллагуудтай хамтарсан төлөвлөгөө гаргаж тодорхой амин чухал шаардлагуудад тулгуурлан хөгжлийн

хөтөлбөрүүдээ боловсруулахыг чухалчилдаг.

-Ногоон хөгжлийн үзэл санааг улам түгээн дэлгэрүүлэхэд бид юунд анхаарах ёстой байна вэ?

-Монгол Улсын төрийн болон ТББ-уудын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, төлөвлөгөөнд ногоон хөгжлийн үзэл санаа шингэж эхэлж байна. Цаашид илүү өргөн хүрээнд ногоон эдийн засагт шилжих зорилгод нийцсэн чиг үүргүүдийг төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын дүрэмд тусгаж өгөх нь үр дүнтэй. Мөн төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг өргөжүүлэх шаардлагатай. БОАЖЯ барилга, аялал жуулчлал, хүнс, хөдөө аж ахуйн салбартай хамтрах шаардлагатай байна.

Тухайлбал, ногоон барилгын стандарт бий болгох, уул уурхай, аж үйлдвэр, боловсруулах үйлдвэр, барилга, худалдаа зэрэг эдийн засгийн салбар бүрд ногоон стандартуудыг баталснаар энэ талын ойлголтыг нэгтгэж, дагаж мөрдөх дүрмийг тодорхой болгох юм бол харьцангуй сайн үр дүн гарна.

Мөн хог хаягдал, агаарын бохирдол, нийтийн тээвэр, цахилгаан дулаан хангамж гэх мэт нийтлэг асуудлуудад Улаанбаатараас бусад хотууд ч одооноос анхаарах хэрэгтэй. Эрдэнэт хотын хувьд ногоон байгууламж сайтай, агаарын бохирдол бага боловч замын түгжрэл, хүн амын нягтаршлын асуудал үүсэж эхэлж байна. Тиймээс хот бүр одооноос ногоон хөгжлийн бодлогодоо анхаарал хандуулах шаардлагатай гэж хэлмээр байна. ■

Эдийн засгийн салбар бүрд ногоон стандартуудыг баталж, дагаж мөрдөх дүрмийг тодорхой болгох юм бол харьцангуй өндөр үр дүн гарна

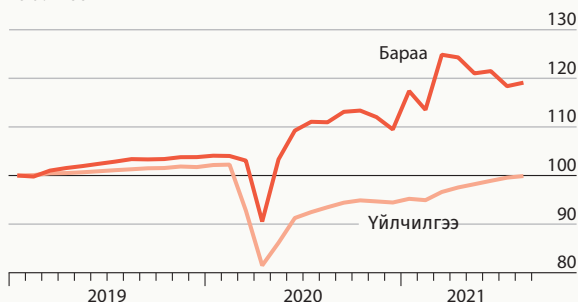
Сэргэх үү, тэнцвэржих үү

Хомсдолд дарлуулсан дэлхийн эдийн засаг чухал жилтэй нүүр тулна гэж Хенри Карр өгүүлэв

УДИРДАГЧ
булан

Олж чадвал сайн л байна

АНУ, хувийн хэрэглээний зардал, \$
2019.1=100

Эх сурвалж: Bureau of Economic Analysis

Дэлхийн эдийн засагт нөлөөлж буй стагфляцын хүч хэр удаан үйлчлэх вэ? Инфляцыг өсгөж, сэргэлтийг удаашруулж буй хүчин зүйлүүд нь түр зуурынх гэж 2021 оны турш төв банкууд, эдийн засагчид амлав. Нийлүүлэлтийн сүлжээний гацаа арилж, эрчим хүчний үнэ газардаж, хэний ч ойлгохгүй шалтгаанаар ажилдаа очихгүй байгаа баян орнуудын ажилтнууд эргэн оффистоо ирэх аж. Гэвч 2021 оны сүүлч хэрд олон нийт, төв банкууд ч итгэл алдаж эхэллээ.

Бодлого боловсруулагчид яггүй мухардалтай тулгараад буй. Нийлүүлэлтийн сүлжээнээс үүдэлтэй инфляцыг үл тоо, өөрөө алга болно гэж сурах бичигт бичсэн. Боомтуудыг нээхгүй, байгалийн хийн шинэ эх үүсвэр олохгүй, цар тахлыг устгахгүй өндөр хүүгээр эдийн засгаа удирдах ямар хэрэг байна вэ? Таваарын үнэ өссөнөөс Британид инфляц 5.2 хувьд хүрсэн ч Английн Банк бодлогын хүүг бага хэвээр үлдээсэн. Евро бүст Европын Төв банк хүүг өсгөснөөр эдийн засгаа буцаад уналт руу түлхэж, удалгүй инфляц нь зорилтот түвшнээс нь бага болов. Үүнтэй адилаар эрчим хүчний өндөр үнээс үүдэлтэй инфляц 2022 онд намдахгүй (Инфляц бол үнийн өөрчлөлтийн үзүүлэлт юм. Үнэ өмнөх түвшиндээ хүрч буугаагүй ч хэт хурдан өсөхгүй байхад л хангалттай гэсэн үг).

Гэхдээ 2010 оны эхэн үетэй харьцуулах нь оновчтой биш. 2021 оны дэлхийн худалдааны

“зовлон” нь Вьетнамын үйлдвэрүүдийг Ковид-19 хаалгасан зэрэг нийлүүлэлтийн гацаанаас зөвхөн шалтгаалаагүй. Эрэлт бас асар их байв. Төсөв, санхүүгийн их хэмжээний тэтгэмж болон зай барих дэглэмээс шалтгаалж хүмүүс видео тоглоомоос эхлээд теннисний гутал зэрэг барааг ихээр худалдаж авав. 2021 оны зун америкчуудын биет бүтээгдэхүүн худалдан авсан хэмжээ цар тахлын өмнөх трендээс долоон хувиар их байлаа. Бусад улсад ч ер бусын өндөр эрэлттэй бараануудын хомсдол ажиглагдав. Дэлхийн эдийн засаг хэвийн байдалдаа эргэж очихын тулд хэрэглэгчид зоогийн газрын хоол, аялал зэрэг үйлчилгээнд хармаан дахь их мөнгөө зарцуулах ёстой юм.

Харамсалтай нь үйлчилгээний салбарыг сэргээхэд шаардлагатай ажиллах хүчний дутагдал улс бүрт бий. Зугаа цэнгэл, зочлох үйлчилгээний салбарынхны цалин эрс өсөв. Цалинтай чөлөө, ажлаас халагдсаны тэтгэмж зэрэг онцгой үеийн дэмжлэг дууссаны дараа ажилтнууд эргэн ажилдаа орно гэж олон эдийн засагч итгэж байсан. Гайхалтай нь ийм зүйл болж байгаа шинж алга. Инфляц түр зуурынх байхын тулд цалингийн болон үнийн өсөлт давхар буурах ёстой. Үүнийг орлох тактик бол гэнэт сэргэхгүй нь тодорхой бүтээмж, эсвэл зоогийн газар зэрэг бизнесүүдийн хувьд улам л ширгэж байгаа ашгийн хэмжээ юм.

Төсөв мөнгөний зарим бодлого боловсруулагч эсрэг зүйл болохоос эмээж байна: инфляц нэмэгдэх хүлээлтийн улмаас ажилтнууд цалингаа нэмүүлнэ. Чинээлэг улсуудад цалин-үнийн спирал 1970 оноос хойш тохиогоогүй, үйлдвэрчний эвлэл цөөн улсуудад ажилтнууд өндөр цалин авахаар гэрээ хийж чадахгүй гэх хүмүүс ч бий. Гэвч инфляц өснө гэсэн таамаглал биеллээ олвол төв банкны ажил гэнэт адармаатай болно. Ажлын байрыг золиослохгүйгээр тэд инфляцыг зорилтот түвшинд барьж чадахгүй. Хөгжиж буй улсууд өсөлт-инфляцын ийм хэцүү солилцоонд дассан бол баян улсууд сүүлийн 10 гаруй жилд ийм зовлон үзээгүй. Томоохон баян улсуудаас Английн банк л бодлогоо чангатгана. Гэхдээ эдийн засгийн

Чинээлэг
улсуудад цалин-
үнийн спирал
1970 оноос хойш
тохиогоогүй

► суурь асуудлуудаас бус инфляцыг барьсан гэсэн нэр хүндээ хамгаалахын тулд.

Төв банкууд адармаатай нөхцөлд

Төсөв мөнгөний бодлого боловсруулагчид бодлогын хүүг өсгөсөндөө дараа нь харамсана гэж төсөөлөхөд хялбар. 2022 оны эхний саруудад инфляц өндөр хэвээр байх ч бодлогын өндөр хүү эдийн засагт гүйцэд нөлөөлөхөд нэг жил хагас ордог гэж төв банкныхан үздэг. Бодлогын хүү, инфляцыг бага байлгаж ирсэн хүн ам зүйн өөрчлөлт, тэгш бус байдал, найдвартай хөрөнгийн төлөөх эрэлт зэрэг хүчин зүйл тухайн үед нэгэнт үүргээ гүйцэтгээд эхлэх болов уу. Олон улс төсвийн зардлаа танаснаар эдийн засгийн халуурал нь буурна. Британи татварыг нэмнэ гэдгээ зарласан бол Ерөнхийлөгч Жо Байден конгрессоор төсвийн үлэмж зарцуулалтын тухай хууль батлуулах гэж

зовж байна. Үл хөдлөх хөрөнгийн зах зээлийн хүндрэлээс шалтгаалж эдийн засгийн өсөлт нь удааширч буй Хятадын нөлөө дэлхийд мэдрэгдэнэ.

Хамгийн гол нь цар тахал дуусаагүй байна. Дархлаа муудаж, вакцинд дарагдахгүй шинэ хувилбар гарвал эдийн засаг дахин доргионд өртөх магадлалтай. Гэхдээ нийлүүлэлтийн сүлжээ чинээндээ тулчихаад байгаа энэ үед зөвхөн бараанд чиглэсэн хэрэглэгчийн зарцуулалтыг дэмжиж буй цар тахлын үеийн тусламжийн багцаар эдийн засгийн өсөлтийг тэтгэх боломжгүй. Үүний оронд төв банкууд хэрэглэгчийн зарцуулалтыг багасгах, өндөр инфляцаас зайлсхийхийн тулд бодлогын хүүг өсгөх ёстой болно. Энэ зуур 2010-аад оны үеэс эрс ялгаатай зарцуулалт, ажлын орчны нөхцөл байдалд эдийн засгийн нийлүүлэлт тал дасах юм. Хэрэв 2022 онд хэвийн байдал эргэж ирэхгүй бол эдийн засгийн таагүй дасан зохицох явц биднийг хүлээж байна. ■

Хэрэв 2022 онд хэвийн байдал эргэж ирэхгүй бол эдийн засгийн таагүй дасан зохицох явц биднийг хүлээж байна.

Америкийн ноёрхлын төгсгөл

АНУ булан

Олон улсын тавцанд Америкийн эзлэх байр суурьт ирэх гол сорилт бол дотоодын улс төрийн хуваагдал гэж Стэнфордын их сургуулийн лектор Фрэнсис Фүкүяма өгүүлэв.

Америк дэлхийгээс нүүр буруулж, Барууны дэмжлэгтэй Засгийн газар нь нуран унасны дараа нийслэл Кабулаас гарахыг хичээж буй афганчуудын аймшигт дүр зураг нь дэлхийн түүхэн дэх чухал мөчийг улам тодруулав. Үнэндээ Америкийн төгсгөл үүнээс өмнө эхэлчихсэн. Америкийн доройтол, уналтын эртний шалтгаан нь олон улсын гэхээсээ дотоодынх юм. Энэ улс дахин олон жил их гүрэн хэвээр байх боловч хэр нөлөөтэй байх нь гадаад бодлого гэхээсээ дотоод асуудлуудаа хэрхэн шийдэхээс хамаарна.

1989 онд Берлины ханыг нурааснаас 2007-2009 оны санхүүгийн хямрал хүртэл Америкийн ноёрхлын оргил үе хориод жил үргэлжилсэн. Энэ улс цэрэг арми, эдийн засаг, улстөр, соёл гээд олон чиглэлд ноёлох байр суурьтай байсан. Америк бардамналын дээд илрэл нь зөвхөн Ирак, Афганистаныг (хоёр жилийн өмнө довтолсон) бус Ойрхи Дорнодыг илбэн тохинуулахаар 2003 онд Ирак руу довтолсон явдал байв. Америк улс төрийн гүнзгий өөрчлөлт хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай цэрэг армийн нөлөөллийг хэт өндөр үнэлсэн бол дэлхийн санхүүд үзүүлэх

чөлөөт зах зээлийн эдийн засгийн моделио дутуу үнэлсэн. Сүүлийн арван нь Америкийн арми партизаны хоёр дайнд дэмий байлдаж, удирдан хэрэгжүүлсэн даяарчлал нь тэгш бус байдлыг улам дэвэргэсэн санхүүгийн хямралаар төгсөв.

Шалан дээрх морин шоргоолжнууд

Түүхэнд хүчний хуваарилалт хоёр туйлт байсан нь ховор. Хятад, Орос, Энэтхэг, Европ болон бусад хүчний төвүүд Америктай харьцуулахад улам хүчирхэгжиж байгаа тул дэлхий эргээд олон туйлт хүчний хуваарилалт руу шилжиж байна. Афганистан эцсийн дүндээ геополитикт их нөлөө үзүүлж чадахгүй: Америк өмнө нь 1975 онд Вьетнамд гутамшигтайгаар ялагдаж байсан ч арав хүрэхгүй жилийн дотор ноёрхлоо буцааж авч чадсан. Дэлхийд эзлэх Америкийн байр суурьт тулгарч буй илүү том асуудал нь дотоодын шинжтэй юм.

Америкийн нийгэм олон туйлт учраас ямар ч асуудлаар ойлголцолд хүрэхэд үнэхээр хүндрэлтэй. Ийм туйлшрал нь татвар, үр хөндөлт

АНУ өмнөх ноёрхсон байр сууриа сэргээж чадахгүй л болов уу. Тэгэх гэж тэмүүлэх ч үгүй биз. Харин ардчиллын үнэт зүйлд ээлтэй дэлхийн дэг журмыг сахин хамгаалахад санаа нэгт улсуудтай хамтран ажиллах ёстой.

▶ зэрэг бодлогын энгийн асуудлаас эхлэлтэй ч өнөөдөр яс үндэс, соёлын ялгарлын төлөөх хурц тэмцэл болж хувирчээ. Угтаа бол дэлхийг хамарсан цар тахал зэрэг гадны аюулын эсрэг тэмцэх нь иргэдийг нэгтгэх шалтгаан болдог. Харамсалтай нь Ковид-19-ийн хямрал Америкийг бүр олон сөргөлдөгч талуудад хувааж, зай барих, амны хаалт зүүх, дархлаажуулалт зэргийг иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалах арга хэмжээ бус улс төрийн өнцгөөс харж сөргөлдөхөд хүргэв. Энэ сөргөлдөөн даамжирсаар спортоос эхлээд улаан-хөх америкчуудын худалдаж авдаг хэрэглээний бараа зэрэг амьдралын бүхий л хэв маягийг хамрав.

Туйлшрал гадаад бодлогод шууд нөлөөлөв. Барак Обамаг төрийн тэргүүн байх хугацаанд Бүгд найрамдах нам байр суурьтаа хатуу зогсож, Ардчилсан намыг Орос болон ерөнхийлөгч Владимир Путины талаар гэнэн байр суурьтай байна хэмээн буруутгасан. Дональд Трамп Путинд найр тавьж байдлыг эргүүлсэн бөгөөд Оросоос илүү Ардчилсан нам Америк амьдралын хэв маягт аюул учруулж байна хэмээн Бүгд найрамдахчуудын бараг тэн хагас нь үзэж байна.

Хятадын тухайд арай нэгдмэл ойлголттой: Бүгд Найрамдах болон Ардчилсан нам хоёулаа Хятадыг ардчиллын үнэт зүйлд заналхийлэгч гэж үздэг. Гэвч энэ нь Америкийг энэ хүргэхээс цаашгүй. Хятадын халдлагад Тайвань өртөх нь Америкийн гадаад бодлогыг Афганистанаас илүү сорино. АНУ арлын

тэр орны тусгаар тогтнолын төлөө өөрийн охид, хөвгүүдээ золиослох уу? Эсвэл Орос Украин руу довтолбол түүнтэй дайн хийж азаа үзэх үү? Энэ бол амархан хариулах боломжгүй хэцүү асуултууд бөгөөд Америкийн өөрийнх нь ашиг сонирхол ямар байх талаарх маргаан нь партизан маягийн тэмцэлд хэрхэн нөлөөлөх вэ гэдэг дээр төвлөрч явагдах болов уу.

Афганистан улс маш хурдан нуран унах үед зохих бэлтгэл, төлөвлөгөөгүй байсан нь Ерөнхийлөгч Байдены эхний жилдээ гаргасан бодлогын хамгийн том бүтэлгүйтэл болсон. Байден Орос, Хятадаас ирэх илүү том сорилтыг давахад анхаарахын тулд тус улсаас цэргээ гаргах зайлшгүй шаардлагатай гэж үзсэн. Тэр үнэхээр анхаарч байгаа гэж найдъя. Америкчууд Ойрхи Дорнодод босогчидтай тулалдахад анхаарлаа төвлөрүүлсэн хэвээр байсан учир Обама Азийг “эрхшээх” гэж оролдсон ч чадалгүй буусан. Байдены засаг захиргаа 2022 онд геополитикийн өрсөлдөгчдөө хазаарлах, холбоотнуудтайгаа хамтрахын тулд мөнгө хөрөнгө, бодлого боловсруулагчдын анхаарлыг дахин ашиглах шаардлагатай.

АНУ өмнөх ноёрхсон байр сууриа сэргээж чадахгүй л болов уу. Тэгэх гэж тэмүүлэх ч үгүй биз. Харин ардчиллын үнэт зүйлд ээлтэй дэлхийн дэг журмыг сахин хамгаалахад санаа нэгт улсуудтай хамтран ажиллах ёстой. Ингэж чадах эсэх нь дотооддоо үндэсний бахархал, зорилгын мэдрэмжээ сэргээхээс шалтгаална. ■

Бүүмээс технологийн удаашрал руу

Ши Жиньпиний хатуу бодлого үргэлжилж, технологийн салбарыг бүхэлд нь өөрчилнө

ХЯТАД булан

Хятадын Засгийн газар 2021 оны хавар, зун технологийн компаниудын эсрэг ширүүн дайрч эхэлхэд бизнесийн лидерүүд, шинжээч, хөрөнгө оруулагчид байн байн нэг асуулт асуув: хэзээ зогсох вэ? Видео тоглоом, нийгмийн сүлжээний тэргүүлэх Tencent групп, цахим худалдааны аварга Alibaba зэрэг интернэтийн дэлхийн хамгийн том зарим группийн зах зээлийн үнэлгээ өнгөрсөн онд нэг их наяд ам.доллараар буурсан. Онлайн сургалт зэрэг зарим бизнес модель бүхэлдээ үгүй болов. Хэзээ энэ явдал зогсохыг хөрөнгө оруулагчид мэдэх хэрэгтэй

байлаа. Гэтэл Коммунист нам наймдугаар сарын 8-нд ирэх таван жилийн төлөвлөгөөг танилцуулж, Хятадын технологийн салбарыг бүрэн өөрчилнө гэдгээ нотолсон нь зах зээлийг маш өөдрөгөөр харж байсан шинжээчдийг одоогийн эрс өөрчлөлт 2022 онд үргэлжилнэ гэж дүгнэхэд хүргэв.

Хатуу чанд журмын уршгаар эдийн засгийн үлэмж хэсэг хүнд цохилтод орсон байж магадгүй. Эдийн засгийн ажиллах дүрэм болон цуглуулсан өгөгдөлтэйгээ компаниуд хэрхэн харьцахыг Ши Жиньпин шинээр тодорхойлж байна. Энэ нь Alibaba-ийн үүсгэн байгуулагч Жак Ма зэрэг Хятадын ▶

► баян бизнесмэнүүдийг унагах, унаа хуваалцах үйлчилгээний DiDi Global зэрэг том группуудын хандыг нам дарахыг хэлж байгаа юм. Эл шинэчлэл хурдтай байгаа учир финтек-зээл, цахим худалдаа, автомат жолоодлоготой автомашин, нийгмийн сүлжээ, видео тоглоом зэрэг салбарын компаниуд хэрхэн мөнгө олж, өгөгдөлтэй харьцахаа дахин бодох шаардлагатай болов.

Энэ бүгдийн нөлөөнд 2022 онд хоёр том өөрчлөлт гарна. Нэгд, Хятадын технологийн компаниудын ашиг огцом буурна. Хөрөнгө оруулагчдын хувьд тус улсын интернэт, цахим худалдааны аваргууд олон жил алтны уурхай байсаар ирсэн. 2021 оны шинэчлэлийн нөлөөгөөр эл өсөлт нь эрс удааширна. Гэхдээ бүх салбарт ижил хандаагүй. Хамгийн хатуу арга хэмжээ нь, цахим сургалтын зарим үйлчилгээ үзүүлэгч Хятадын засгийн газар шахалтаар төрийн бус байгууллага болов. Видео тоглоомуудын орлого ч эрс буурав. Есдүгээр сард Хятадын хууль тогтоох байгууллага Tencent зэрэг видео тоглоомын компаниудыг ашгийн төлөө бус өсвөр насныхны донтолтыг бууруулахад анхаар гэж үүрэгдсэн. ByteDance, Kuaishou, Bilibili зэрэг компанийн тэргүүлж буй богино видеоны зах зээл ч мөн ижил дарамттай тулгарч магадгүй. Эдгээр салбарын компаниудын ашиг 2022 онд буурах төлөвтэй.

Нөгөөтээгүүр, Alibaba, Pinduoduo, JD.com зэрэг цахим худалдааны группуудын орлогыг тэтгэж байсан монополь шинжтэй олон үйл ажиллагааг

**Хятадын
ерөнхийлөгч
эдийн засгийн
дүрмийг шинээр
бичиж байна**

хүчээр зогсоож байна. Хүнс хүргэлтийн Meituan супер аппийг жолооч нартаа илүү санаа тавихыг шаардсан. Энэ мэт өөрчлөлт компанийн цэвэр ашигт нөлөөлж, хувьцааны ханшийг доош татна. 2020 онд 32 ам.долларт хүрсэн Tencent-ийн нэгж хувьцаанд ногдох орлогын хэмжээ 2022 онд 24 орчим болж огцом буурна гэж Bernstein брокерын компани тооцжээ.

Хоёр дахь өөрчлөлт нь Хятадын технологийн группууд хэрхэн хөрөнгө босгох вэ гэдэгтэй холбогдоно. Хятад, Америкийн аль нь ч Хятадын технологийн компаниудыг Нью-Йоркийн хөрөнгийн биржэд хувьцаа гаргахыг хүсэхгүй байна. Хонконгийн биржэд IPO гаргахад хүртэл эрсдэлтэй болж байна. Технологийн компаниудын “хөрөнгийн эмх замбараагүй тэлэлттэй” Хятадын зохицуулагчид тэмцэх болсон. Шийдвэр гаргах гол байгууллагын наймдугаар сарын 30-ны уулзалтаар урьдчилсан шалгалт амжилттай болж буйг онцолжээ. Иймд Хятадын технологийн компаниудыг АНУ-ын хөрөнгө оруулагчид сонирхох нь 2022 онд багасна. Гэхдээ хэд хэдэн том компани Хонконгийн биржэд арай бага үнэлгээтэй IPO хийнэ.

Үүнийг бүхэл бүтэн салбарыг “дахин эхлүүлэх” явдал гэж Morgan Stanley банкны шинжээчид үзсэн. Засгийн газрын хяналт чангарч байгаа бодит үнэнтэй технологийн компаниуд зохицож эхэлснээр хөрөнгө оруулагчдын хүртэх өгөөж буурах нь гарцаагүй. ■

Базалт мэдрэгдэж байна

Олон улсын идэвхтэй хөрөнгө оруулалт, жигнэсэн хувь

Эх сурвалж: Copley Fund Research

* VIII сар хүртэл